MINDIG A VÁRTÁN

MINDIG A VÄRTÄN

MINDIG A VÄRTÄN

Történelmünk kiemelkedő sorsfordulóinak hatvanadik évfordulójára emlékeztünk 1978 őszén, s emlékezünk 1979 tavaszán. Az első imperialista világháború, amely Magyarország népének óriási szenvedéseket okozott hatalmas tömegmozgalmakba torkollt. A nép a demokratikus köztársaság megteremtését, a feudális maradványok felszámolását követelte. Az ország dolgozói 1918. október 31-én győzelemre vitték a polgári demokratikus forradalmat, s a tömegek követelésére november 16-án kikiáltották a köztársaságot. Véget ért a háború, függetlenné vált az ország.

A munkáshatalom kivívásához azonban szükséges volt egy olyan politikai párt létrehozása, amely képes a munkástömegeket szervezni és vezetni. 1918. november 24-én megalakult a Kommunisták Magyarországi Pártja. A párt hamarosan megtalálta az utat a munkások szívéhez, befolyása gyorsan növekedett. 1919 tavaszára a polgári demokratikus hatalom válságba került, amelyből a kivezető utat a Tanácsköztársaság kikiáltása jelentette.

A Magyar Tanácsköztársaság megalakulása, a proletárdiktatúra megteremtése és 133 napos fennállása történelmünk kimagasló eseménye. Megszületéséhez és tevékenységéhez a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme mutatott példát. A forradalom eszméi, az orosz nép harca és győzelme lelkesítően hatottak, jelentős segítséget adtak a magyarországi szocialista forradalom győzelméhez.

Ma már kevesen élnek azok közül, akik az akkori harcos idők cselekvő részesei voltak. Kötetünkben ezeknek a történelmi napoknak néhány töredékét villantjuk fel, amikor a munkásosztály és a parasztság legjobbjai a szocialista társadalom megteremtésével és védelmével tettek hitet a marxista–leninista eszme, egy szebb jövő mellett.

Azoknak az emlékeit idézzük, akiket a vereség nem ingatott meg, akiket

az üldözés, a kínzás nem tört meg, akik mindig tudták, hol a helyük. Mindig a vártán. Nem véletlen a cím. A kötet szereplőit megtalálhattuk minden olyan harcban, amelyet a szocializmusért, a haladásért vívtak századunkban. Ott harcoltak 1917-ben a szovjetek oldalán, küzdöttek a fasizmus ellen, előbb a spanyol polgárháborúban, majd a II. világháború alatt partizánként, ellenállóként Európa különböző országaiban. 1957-ben, mikor pártunk fegyvert adott a munkásság kezébe, ott voltak az elsők között. Büszkeségünk, hogy közel nyolcvanan – megöregedve, nehéz, küzdelmes munkásélettel a hátuk mögött – munkásőrként – ma is készen állnak a néphatalom védelmére. Mindegyikőjükről – a kötet terjedelme miatt – nem írhatunk. Néhányuktól – így Berkecz Páltól, Borka Jánostól, Bubróczki Károlytól, Kovács Jánostól – a közelmúltban vettünk végső búcsút. De töretlen hitük, harcos életük halhatatlan, örök példa marad mindannyiunk számára.

VILÁG PROLETÁRJAI EGYESÜLJETEK!

MÉLIUSZ JÓZSEF

Példázat a névtelen elvtársról

(Részlet)

A Vörös Hadseregben harcolt.
1919-ben
Lenin kezet fogott vele.

Idehaza
1921-ben
megszavazta a Kommunista Párt
megalapítását
Ezért háromszáz elvtársával perbe fogták,
golyót eresztettek a hátába,
és közhírré tették:
szökés közben lőtték agyon.
De ő felkelt,
lemosta magáról a vért,
hogy az emberek ne rettenjenek meg tőle.
És tovább szervezte a pártot.

1924-ben
az illegalitás első röpcéduláit
az alacsony proletárkerítéseken ő dobta át.
A pribékek agyonverték.
Ő felkelt.
És tovább osztogatta
az osztályharcra szólító felhívásokat
az üzemekben és a gyárakban.
Ismét elkapták.
Rozsdás vasvesszőkkel verték testét,
amíg szétszaggatták.
És mégis felkelt.
És leleplezte a munkásosztály előtt
a spicliket és a gyilkosokat.
Ezért lázítás címén börtönbe vetették.
Vasra verték,
éheztették,

tudővész rágta szét tudejét
és az éhségsztrájk harmincegyedik napján
meghalt
De felkelt.

Ólommal lepecsételt, szogesdróttal
körülszegezett
hét határon át elment Spanyolországba,
harcolni a fasiszták ellen.
Madridnál elesett
De felkelt.
És hazajött szokve, hét határon át.
És harcolt a német megszállók ellen.
A diktatúra kézre keritette.
És kivégeztette.

De ő felkelt.
Az imperialista háború sinei alá
dinamitot rakott.
A hadigépek motorjába homokot dobott.
A mozdonyok, amiket ő javitott,
a levegőbe roppultek.
Torvenyen kivuli újságot
irt, sokszorositott, terjesztett.
Senki se látta és senki se ismerte.
De mindenutt ott volt, az egész országban.
A Gestapo vérdijat tűzott ki a fejére.

És a nép mindenünnen feléje nyújtotta
segitő kezét
És reá hallgatott.
Mert a népet ő a leszámolásra készitette elő.
És amikor a párt a partizánok közé küldte,
az erdőkben küzdott tovább,
mig elnyult a fű között
Korotte elnémultak a golyótépte fenyők,
a holtan csüngő csillagok;
számára
az egész dörgő világ elhallgatott.
De ő igy biztatta magát:
– Kommunista vagyok.
Éppen most maradnék itt?
még nem érek rá aludni..
Fel, tovább!
És felkelt.

A szovjet elvtársakkal Debrecenért harcolt,
a Tátráig többé meg sem állt.
És zászlóját, kenyerét, lőszerét
megfelezte a talpra álló testvérnépekkel.
Száz halált osztott
és száz halált kapott.
Bajtársai százszor elsiratták.
És ő százegyedszer is –
felkelt.

És hazajött, most már torvényen belül,
fegyveresen.
És ő osztotta a földnélkülieknek a földet.
És rohamra vezette az ovéit a Palota előtt,
a földesurak, a tőkések, a generálisok ellen.
S egy ablakból a reakciós tisztek célba vették.
És leteritették.

És ő felkelt.
Hogy megbüntesse a bűnosoket.
Hogy elűzze a burzsoákat.
Hogy elzavarja a vérszivó, rabló dinasztiát

Hogy kezébe vegye az üzemeket.
Hogy megszerezze a hatalmat orok időkre
a munkásosztálynak.

És amikor a népi hatalom győzött,
ott, ahol először kollektivizáltak,
ő kollektivizált.
Ott, ahol az élen gyürkőztek az ötéves tervnek,
ő tört előre az élen.
De mert a sötétben bujkálók
vérszomjasan gyűlölték,
összeeskudtek,
hogy eltegyék láb alól!

És hiába támadtak reá orvul,
ő már nem esett el.
De felfedte a győzelmes osztály ellenségeit,
a hátulról döfő összeesküvőket
és cinkosaikat
a szakadárokat
és a szabotőröket.
És ártalmatlanná tette őket.

S hogy eltakarította az egész szemetet,
s hogy a munkásosztály gáttalanul
vethette harcba eget ostromló erejét
a termelésért,
s hogy az új, másfajta ütközet szakaszát
ő szervezte meg,
s hogy ő járt most is legelol –
virágzásnak indult a haza.
S hogy az erősek kozott
a legsúlyosabb terheket vállalta,
s hogy számításai pontosan beváltak,
s hogy igéreteit hiven beváltotta –
mindenki megismerte őt

Megszaporodtak hát a Martin-kemencék,
dúsabb, több lett az acél,
nagyobb a karéi kenyér,
bővebben termett az almafa,
a legelőkon kovérebben nőtt a fü,
a gyermekek felkacagtak a napra,
és tobb lett az áru
és tobb lett a bér,
s az ég gyárkéményektől ovezett,
épitőállványoktól szegélyezett peremén
feltűntek a békesség aranyfelhői.

Igen, elvtársak,
most már mindenki
ismeri őt,
akivel Lenin kezet fogott
1919-ben,
aki ezerszer meghalt
és nem halt meg sohasem,
mert nem ismer félelmet,
mert halhatatlan.

A Névtelen Elvtárs
itt van velünk.
Őrködik a párt egysége fölött.
Egy sorban épit a diadalmas épitőkkel.
Szól hozzánk.
Tanit
És mi tanulunk tőle.

Öfelsége
a király nevében
KULTURART
-BUDAPEST

Elvesztett győzelem

Ezerkilencszáztizennyolc február elsején az osztrák–magyar hadiflotta matrózai Cattaróöblében felkelést szerveztek. Nyuli Ferenc, a székesfehérvári munkásőregység alapító tagja, résztvevője, szervezője volt a matrózfelkelésnek. Parancsára dördult el az ágyúlövés.

Tarajos hullámok futnak, egymást kergetve. Hátukon apró tajtékokat visznek, napfénytől szikrázóakat. Útjuk rövidre szabott. Csatahajókhoz ütköznek, páncélvértekhez. Szétbomlanak. Megsemmisülésük mégis látszólagos. Parányi cseppekké változnak belevegyülve a Cattarói-öböl kékeszöld tengervizébe. Olyan az öböl, mint tegnap és azelőtt csak „hamu alatt izzik a parázs". Szenvedéllyel, de láthatatlanul. Még semmi szokatlan, nyomaszt a vakfegyelem. Hajók horgonyoznak egymástól tisztes távolságban. Negyven csatahajó. Magas parti sziklák félkaréjában vesztegelnek, várrendszer árnyékában. Cattaró parti tüzérsége őrködik fölöttük, a monarchia hadikikötőjének biztonságán.

Mozdulatlanság parton és vízen egyaránt. Kihaltnak látszik a Szent György cirkáló is. Csak gyér hangok szűrődnek. Elhalóak. A gépház mellől, a zárkafülkéből hallatszanak. A fülkében a matróz kinlódik. Öreg, viharvert tengerész. Börtöne alig négyzetméternyi. Oldalát hajógépek fűtik. Hevül a levegő, egyre forrósodik. Zilál a matróz melle, torka kiszáradt, ajka kicserepesedik. Így lakol „vétkéért". Reggel nem tisztelgett Fritz Danhauser korvetthadnagynak. Másfelé figyelt. Ezért bűnhődik. Már úgy érzi, nem birja tovább, öklével dörömböl.

Fiatal matróz közeledik. Izmos, kemény tekintetű. Rózsaszínű mellkasán csíkos trikó feszül. Nyakában „britula", tengerészkés lóg. Barna szíjon. Lassít a zárkafülke előtt, aztán elsiet. Lábait nesztelenül szedi a páncéltoronyig. Megáll, körülnéz. Zsebéből órát halász elő, lapos, sárga számlapút. A toronyból Jerkó Sisgorics feszülten figyeli. Ő vár! Óráját nézi. Lassan telnek a percek. Lassan, mint még soha. Végre elfedik egymást az óramutatók. Tekintete ekkor Jerkó Sisgoricséval találkozik. Karja meglendül:

– Tűz!

Cattaró harangjai delet kongatnak. Hangjukkal száll messzire az ágyúdörej.

Benépesül a vezérhajó és sorban valamennyi. Matrózok mindenütt. A tiszti étkezdében rázendít a fúvószenekar. Fújják az uraknak, mint minden ebédkor, csak ez alkalommal más hangokat:

„Fel dalra, társak, zengje ajkunk
a munkás bús, de szent dalát."

Ezüstkanalak csörrennek a porcelánokon. Alexander Hanza altengernagy előre mered. Keze pisztolyáért nyúl:

– Marsei... Marseillaise... ez... ez lázadás...

Kipattannak az étkezde ajtai. Matrózok jönnek hívatlanul. Kezükben a „britula". Kés nyomódik Hanza lapockájához. Az emberáradatból egy cseh matróz, Franz Rasch lép elő:

Nyuli Ferenc

– Tiszt urak! Önöket a matróztanács nevében...

Lövés dörren. Egon Cipperer korvettkapitány fegyveréből röppen a golyó. Célt téveszt. Szőke osztrák fiú esik össze, Franz Raschtól karnyújtásnyira. Vére perzsaszőnyegre csordogál. Ismét mozdul Cipperer fegyvere. Ám de lőni nincs már ideje. Kezére sújt a kemény tekintetű matróz „britulája", Nyuli Ferencé.

Tovább harsog a matrózzenekar. Lelkesítően, másoknak félelmesen:

„Mi dolgozunk, s nagy hasznot hajtunk,
De hol a kéz, mely díjat ád?"

Falfehér valamennyi tiszt. Erzik, nincs menekvés! Hátrálnak. Csak Albert Hörbiger sorhajóhadnagy próbálkozik. Asztal alá bukik, onnan céloz. Lovése Henrich Fischer matróz vállát találja. Máté Bernovics ugrik hozzá, a fűtő. Arcába rúg. Megbillen az asztal, terítőjére tyúkhúsleves löttyen.

„Britulák" villannak, érdes kezek nehezednek díszes zubbonyokra. Franz Rasch hangja reccsen:

– Megfordulni! Mindenki a saját kabinjához! Indulás!

Lehajtott fővel lépdelnek a foglyok, nyomukban matrózokkal. Hanza lakosztályának ajtajában is nyikordul a kulcs.

Magára marad az altengernagy. Párnázott székre ül, homlokát tenyerébe hajtja. Kívül matróz őrködik, mint valamennyi kabinajtó előtt. Őrének lépteit számolja Hanza, majd hirtelen felugrik. Lakosztályának szalonajtajához lopakodik. A kilincset nyomja. Félhomályos szobában közelít a szikratávíróhoz. Arcán bizakodó mosoly..

Odakinn langyos, mediterrán szellő fújdogál. Vörös zászlókat lenget lobogtat valamennyi csatahajó árbocán. Elénk zsibongás a vezérhajón. Fedélzetén matrózok tárgyalnak, vitatkoznak. Nyuli Ferenc a páncéltorony tövében beszélget öt-hat tengerésszel. Hangja keményen cseng:

– ...ez idáig, csupán félsiker! Mire várunk? Van tűzerőnk! Szét kell lőni a parti ütegeket meg a vasútállomást. Elveszünk, ha nem kezdeményezünk. Ismeritek Lenin szikratáviratát. Na ugye?!

Lenin békét akar, hát segítsunk neki! Kényszerítsük az urakat..

Kisebb csoport közeledik hozzájuk, Franz Raschsal az élen. Lehangoltak valamennyien. A matróztanács elnöke Nyuli Ferencre emeli tekintetét:

– Nincs eredmény! Hanza a szovjetekkel való békekötésről hallani sem akar. Nem továbbítja követeléseinket, csak vár. Jóformán se ilyet, se olyat nem mond! Mi ez? Taktikázás, vagy...

Szavait Feigl Frigyes matróz szakítja meg. Előadja Nyuli korábbi javaslatát. Rasch feje tagadóan mozdul:

– Nem! Mi tűzharcot nem kezdeményezünk!

Közelükben egy barna képű matróz halkan káromkodik. Rasch rosszallóan rátekint és elsiet társaival. Vissza Hanzához. Tárgyalnak. A következő napon is. Eredménytelenül.

Hajnalodik. Második virradat kezdődik a felkelés óta. A szürkületet bíborvörös fények törik át meg-megcsillanva, az öböl erőtlen hullámain. Hirtelen lövés dörren. Riadót jelző! Matrózok tűnnek elő futva, lépteik alatt lépcsők dongenek. Nyuli Ferenc a fedélzeten áll, szeméhez illesztett látcsővel. Az öblöt pásztázza. Homloka ráncokba szalad, ajka megremeg. Az öböl bejáratánál csatahajókat lát felénk meredő ágyúcsövekkel. Árbocaikon a monarchia gyűlölt lobogói éktelenkednek. A matróz látcsöve tovább pásztázik. „Tagetthoff", olvassa az egyik páncélvértű oldaláról. Nyuli előtt már minden világos. Pólából érkeztek a csatahajók, haditengerészetük központjából. Lezárták az öböl kijáratát, helyzetük válságosra fordult. Talán..

Gondolatsorait parancsszavak akasztják meg. Franz Rasch hangja:

– Matrózok! Mindenki a helyére! További parancsig...

Nem folytatja Rasch. Érdekes szavakat hallgat, mint valamennyi matróz. Szócsőből áradót.

– Lázadók, figyeljetek! Horthy Miklós sorhajókapitány parancsát közlöm.. és tisztjeiteket azonnal engedjétek szabadon.. Hanza altengernagy úr jöjjön a fedélzetre.. csatahajóinkon kívül tengeralattjárók tűzkészen... a parti tüzérséget is megerősítettük.. ellenállás esetén..

Megfordul Rasch miközben homlokát törli. Hangja ismeretlen, tompa:

– Bajtársak! Az ellenállásnak semmi értelme. Úgyis győzne a túlerő. Mindent magamra vállalok! Anton Grabar matróz! Elhatározásom közöld veluk, zászlójelekkel!

Fölöttük hidroplán köröz. Alacsonyan. Olyannak tűnik mint egy vészmadár. Nyuli Ferenc rátekint, aztán a holnapra gondol. Keze ökölbe szorul.

TIHANYI JANOS

A cattarói matrózlázadás
1918. február 1

A lánchídi csata tanúja

Józsi, az inas megállt a Mérleg utca sarkán, s nézte a Gizella tér irányába hömpölygő tömeget. – Lehet, hogy éppen most jön az a történelmi változás – jutott eszébe tanonciskolai tanárának jövendölése – aminek szükségszerűen be kell következnie. „Ez az éra velejéig rothadt – mondta Czabán Samu – a hazaáruló, korrupt, here módjára élő úri osztály nem tarthatja magát sokáig. Oroszországban már megnyílt és Európa szerte reng alattuk a talaj."

Csatlakozott a sokasághoz. Fáradtságát is elfeledte. Reggel hat óra óta volt talpon. Tizennégy órája. Igaz, kétórás az ebédszünet, de az nem igazi pihenés. A Hirsch postáról a gyorsárugyűjtőből kézikocsin hurcolták az anyagot, s liften húzták fel az emeleti raktárba, emberi erővel, kötéllel. Estére alig érezte kezét, lábát, remegtek az inai.

Most, mintha elszállt volna belőlük a fáradtság. – Talán már itt is van a megvalósult változás? – reménykedett menet közben. Kedvenc lapjában, az Est-ben olvasta a Nemzeti Tanács szónokának beszédét „Itt most már a magyar nép parancsol." – mondta Ábrahám Pál. – De hát a népbe bele tartoznak az üzlettulajdonosok, a gyárosok meg a földbirtokosok is! Czabán Samu kizsákmányolókra meg kizsákmányoltakra osztotta fel a népet.

A Gizella téren sűrűn álltak egymás mellett az emberek. Arccal a Nemzeti Tanács körhelyisége felé fordultak. Károlyi Mihályt követelték. Szónok lépett a párthelyiség erkélyére.

– Buza Barna – mondta mellette valaki.

Neumann József

– Károlyi Bánk bánnal mondatja velem – kezdte a szónok –:

„Tiszteletet parancsolok, mert egy megsértett nemzet áll mögöttem."

Nem nagyon tetszett neki a beszéd. Ugyan, mitől sértődhetett meg a Fehér úr, meg a Gelb úr? Annyi a pénzük, mint a pelyva.

A másik szónok, Fényes László beszéde már jobban tetszett neki. Az újságíró cikkeit is élvezettel olvasta. Jól odamondogatott mindig valakinek vagy valakiknek. Most is így kezdte.

– Bécs–Buda csalása, hazugsága: a jóságos, lojális főherceg, ezt nem hisszük el. Menjünk fel hozzá Budára, mutassuk meg, kinek a háta mögött áll a nép!

Dörgő helyeslés fogadta az indítványt, s amint elült a zaj, a szónok felszólította a nagygyűlés résztvevőit: aki csatlakozni kíván, emelje fel a kezét! Nem látott senkit, aki ne emelte volna fel. Volt, aki mindkét karjával jelzett...

Diákok törtek utat a tömegben, s kordont vontak a menetvezetőknek. – Friedrich István vette kezébe a zászlót – terjedt el a hír. Józsi nem látta, bár csak néhány lépés választotta el tőlük, de három, négy sornyi sűrűség takarta a menetvezetőket. A Duna-korzó irányába indultak. Nem sokáig haladtak előre, mert katonai kordon állta útjukat. Zordon, öreg bakák szuronyt szegezve, moccanatlanul álltak a Duna-parton. A tömeg megtorpant. Farkasszemet néztek egymással. – Mi lesz most? – rémüldözött a tanonc –, talán egy olyan véres nap, mint amilyenről tanáruk beszélt; amikor a cár sortüzet zúdított a békés tomegre, pedig csak könyörögni mentek hozzá. S mintha megismétlődnék a történelem, rögtön elhangzott az iszonyú parancs: – Tűz!!! –

Lövések azonban nem következtek. Hatalmas, megkönnyebbult „Éljen" hangzott fel, s a sokaság összevegyült a parancsot megtagadó katonákkal. Együtt folytatták útjukat.

A korzó végén, a Generál-biztosító palotánál újabb kordon volt. Lovasrendőrök álltak ott két sűrű sorban, szorosan egymás mellett, mögöttük néhány szakasz gyalogos rendőr. A korabeli sajtó csendőrökről írt, Józsi azon-

ban aki addigra már a második sorba furakodott, úgy látta, hogy rendőrök. A lovasok parancsnoka visszafordulásra és oszlásra szólította fel a tömeget. Ám az élen haladók, ha akartak volna sem tudtak volna visszamenni, hiszen hátulról nyomták őket. Aztán „Rajta!" kiáltás hallatszott, s a lovasrendőrök első sora előre lendült. A betanított paripák, mint vérszomjas fenevadak, hátsó lábra emelkedve mellső lábuk patáival tiporták le az embereket.

Ordítozás, velőtrázó sikoltozás, elfojtott nyögések kísérték az attakot. Józsi szörnyű ütést érzett bal karján. Úgy érezte; csontja eltört. Elesett. Lovak patái húztak el felette. Jobbra kúszott, az alacsony vaskorlát felé, melynek tövében már többen meghúzódtak. A második lovasrohamot már ennek fedezetében vészelte át.

Szorosan a kerítés tövébe bújva, jobbjával fejét védelmezve várt, balja aléltan feküdt mellette. Lövést hallott, aztán még kettőt. Aztán sortűz hangzott, a gyalogrendőrök felől. Az előbbinél még hangosabb ordítás, sikoltozás követte a lövöldözést. Hirtelen az az érzése támadt, hogy mögötte temérdek embert lemészároltak már, mint egykor a Téli Palota előtt a kozákok.

Mikor elült a harci zaj, s fel merte emelni fejét, sántikáló, botladozó, imbolygó embereket látott a Dorottya utcai ház ablakainak fényében. – Ez a gyógyszertár, a Fürdő utca sarkán! – ismerte fel az épületet. Ő is odament. Kabátja ujja félig véres volt. – Nem veszélyes – mondotta az elsősegélynyújtó patikus. – Kardlap. Csontot nem ért.

Hazafelé ballagva bekötött karjával, két dolog motoszkált a fejében. Egy prózai: egyetlen öltönyét tették tönkre – mit szól ehhez anyánk? – és egy fennkölt gondolat, amit az orosz munkások hangoztattak: A cár, azaz a császár és király megadta nekünk, mi is megadjuk neki.

Mindkét elképzelésében tévedett. Anyja nem szidta meg, s a vérengző rendőrség csatlakozott a Nemzeti Tanácshoz. A tűzparancsot kiadó főkapitányhelyettes is felajánlotta szolgálatait. – Igaza volt Czabán Samunak –, állapította meg osztálytársaival egyetemben. – Ez még nem az igazi változás.

1919. május elsején, amikor a Tanácsköztársaság, a munkások uralma veszélybe került, jelentkezett a Vörös Hadseregbe. Neumann József vöröskatona a Schlick–Nicholson gyári munkások századában részt vett a birii, a hegyaljai, a nagykállói, a nyíregyházi, a rakamazi és a tokaji ütközetekben.

BÉRES GYULA

A lánchídi csata
1918. október 25

HEGEDÜS GÉZA

Polgár Szilárd kisgyermekkora

(Részlet)

Az esztendő is nagy zajlásba tévedt,
az utca nyüzsgött, mint a hangyaboly,
a fronton békét kovetelt az élet
és szabadságot remélt a fogoly.
A pénzt okolta mindenért a munkás
és földosztásra várt a nincstelen
s a katonák közt megindult a bomlás
egy októberi ködös reggelen.

Pest utcáin egyszerre mindenütt
a gomblyukakban őszi rózsa nyilott
és mint a villám, mely közelben üt,
vakitva, zengve, megdöbbentve siklott
a furcsa hir, hogy minden jóra fordul,
más lesz az élet, nem lesz, ami fáj:
ki négyszáz évig Bécsből nézte zordul
a szenvedésünk, nincs többé király.

Ezerkilencszáztizennyolcat irtak,
október végén langyos volt az ősz.
Az emberek az utcán összesirtak,
a sétatéren nem bánta a csősz,
hogy gyermekek a gyepágyakra lépnek,
ők azt hitték, hogy elmúlott a vész
és Istenhez felváltva szállt az ének:
az ősi himnusz és a Marseillaise.

A hazatérők ajkán szólt a nóta,
feltámadt minden tetszhalott remény
s Polgár doktor – sapkáján őszirózsa –
megérkezett november elsején.
Négy éve volt már bátor és kitartó,
de most futott, mint szokevény, haza.
Remegve várta, hogy nyiljék az ajtó
és férj lehessen ismét és apa.

A köztársaságot éltető tömeg az Országház téren

Fiatal munkás a forradalomban

Tizennyolcban Viola Ferenc a tizenhármas huszároknál szolgált. A harminckettes bakáktól helyezték oda pesti ezredből vidéki ezredbe, mert már – jóllehet csak tizennyolc éves volt – megbízhatatlannak tartották. A laktanyában, ahová társaival küldték, érkezésükkor az altisztek felfeszítették a katonaládákat, keresték bennük a Népszava példányait. Géppuskás kiképzés után kivitték őket az olasz frontra.

Amikor szolgálat után pihenőbe kerültek, Szolnok megyeiekkel találkoztak, akik mérgesen rájuk támadtak. Azt állították, hogy ha őket – mármint a huszárokat – nem helyezték volna oda, ők már régen megnyerték volna a háborút. A huszárok csak hátráltatják őket. A háborús propaganda ilyen mesékkel tömte az emberek fejét.

Végig kinn volt a fronton, október végén vagy november első napjaiban érkezett haza Pestre, ahol az Örömvölgy utcában lakott. Az ő korosztálya az őszirózsás forradalom idején is bent maradt katonának. A laktanyák fel voltak dúlva, a háborút megelégelt, sokat szenvedett emberek dühének nyomai látszottak mindenütt.

Vikopál Nándor lett a barátja a katonaságnál. Mindketten húsipari munkások voltak. Egy alkalommal el kellett menniük élelmiszert vásárolni, disznót vágni a legénységnek. Birkli nevű őrmestert küldték velük Kaposvárra. Ott az állomásról a Piactérre mentek, közben betértek egy vendéglőbe. A vendéglősnek két lánya volt, összebarátkoztak, beszélgettek. Eközben tizenöt-húsz ember jött ki egy helyiségből, mindegyik piros szalagot viselt a gomblyukában. Valószínűleg gyűléseztek. Kérdezték a lányoktól hogy, kik ezek az idegenek? A lányok azt felelték: kommunisták.

Ők maguk még nem sokat tudtak akkor a kommunistákról, de hallottak róla, hogy Budapesten is, az országban is új párt van alakulóban. Vikopál meg ő, mint húsipariak, a szociáldemokratákhoz tartoztak. A szállodában, ahová aludni mentek, éjszaka lövöldözésre riadtak fel, majd észrevették, hogy az épületben tűz ütött ki. Lejöttek a szobájukból és a földszinten levő kávéház egyik ablakán át jutottak ki az utcára. Ott összeakadt egy régi katonatársával. Beszélgettek. A katonatárs helyi ember volt, elvitte őket egy csemege üzlethez, amelynek be volt törve a kirakata. Benyúlt egy üveg borért, azzal kínálta meg őket.

Birkli őrmester közben elindult Kaposmérőre. Mondta nekik, hogy ő jól ismeri ott az állomásfőnököt, megpróbál annak a segítségével élelmet szerezni. Hideg volt, havazni kezdett.

A sínek mentén ők is indultak az őrmester után Kaposmérőre. Már a falu határában voltak, amikor egy nádfedeles kunyhót találtak. Bementek, – kocsmaszerű ház volt, asztalokkal, borkimérővel – kérték a kiszolgálónőt, hadd maradjanak ott reggelig. A kiszolgálónő rögtön beleegyezett, rájuk zárta az ajtót és elment.

Már aludtak, amikor zörgetésre ébredtek. A karhatalom jött. A csendőrök nem tudtak

Viola Ferenc

behatolni. Meg kellett keresniük a kiszolgálónőt, aki beengedte őket. Menetlevelüket kérték, de azt nem tudták felmutatni, mert az őrmesternél maradt.

A karhatalmi járőr mindkettőjüket bevitte a községházára. Szerencsére az őrmester fülébe jutott ez, sietett is értük a községházára, de sietségében ő sem vitte magával ezt az okmányt. Így őt is ottfogták, hiába mondta, hogy a fővárosba, az Andrássy laktanyába akarnak élelmet vinni a legénységnek. Végül az állomásfőnök mentette meg őket, mert már gyanúba kerultek, hogy ők voltak, akik előző éjszaka a szállodai tűzvészt okozták. Miután az állomásfőnök szava elég súllyal esett a latba, visszatérhettek Pestre. Persze élelem nélkül, de egynéhány érdekes tapasztalattal.

Hát ennyi volt az őszirózsás forradalom napjaiból egy fiatal munkás élménye.

Viola az MTE sportegyesületben birkózott, ott ismerkedett meg *Matura Mihállyal,* a nemrég elhunyt országosan ismert birkózóval. Ebben a sportegyesületben került szorosabb kapcsolatba a munkásmozgalommal.

A húsosok között túlnyomó többségben voltak a szociáldemokraták. A Népszava szerkesztőségénél végbement összecsapást követően felszították köztük a kommunisták elleni hangulatot. Egy nagy csoport elhatározta, hogy a Visegrádi utcába vonul és szétveri a KMP titkárságának helyiségeit. Amikor az ifjú Viola Ferenc értesült szándékukról, egy baloldali érzelmű társával, *Geiger Istvánnal,* elszaladt a Visegrádi utcába, hogy figyelmeztesse a kommunista elvtársakat a veszélyre. Nem is került sor verekedésre, a jobboldaliak által felheccelt húsosok időközben lecsendesedtek, visszamentek a vágóhídra dolgozni.

Nem lett tagja a Kommunista Pártnak, de ott volt abban a tömegben is, amely felkészült, hogy a Gyűjtőfogház elé vonuljon és követelje, engedjék szabadon Kun Bélát és a többi letartóztatott forradalmárt. Már útban is voltak a börtönhöz, amikor jött három elvtárs, aki elmondta: Kun Béláékat már kiengedték, szabadok, győzött a proletárforradalom.

A Tanácsköztársaság kikiáltása után jelentkezett a vörösőrségbe. Szamuely Tibor különítményébe került, részt vett Lacházán, Duna-

patajon, Hartán, Kalocsán és másutt, ellenforradalmi megmozdulások leverésében.

Az ellenforradalom idején, a dühöngő fehérterror napjaiban bujkált. Később, amikor egy este munkába indult, az intervenciósok letartóztatták, mert még katonai ruhát viselt. Sikerült megszöknie a kezükből.

A felszabaduláskor lett a Kommunista Párt tagja.

Ötvenhétben, amikor a XVIII. keruletben is megalakult a munkásőrség, azonnal belépett. Ma is szolgálatot teljesít, pedig az évszázaddal egyidős.

VADÁSZ FERENC

KÖZTÁRSASÁGOT!

»Luxusmunkásból« direktóriumi tag

Valaha a röpcédulákkal sok dolgunk volt – emlékszik vissza Kaiser János. – Már az első világháború kitörésekor is akadtak olyan elvtársak, akik azt mondták: ez nem a mi háborúnk! Le is írták. A röplapok egy részét a Népszava nyomdájában gyártották, s megbízható munkások továbbították őket. A legnagyobb akcióink az oroszországi ezerkilencszáztizenhetes februári forradalom idején voltak. Tetszett a példa, hogyne tetszett volna. Hordtuk a kis papírlapokat Angyalföldre, a Nefelejcs, a Damjanich utcába, a Keleti környékére. Kezdetben csak este, meg éjszaka – később a nagy sztrájkok idején már nappal is odamerészkedtünk. Pedig volt detektív annyi, mint réten a fűszál. De mindig akadt ismeretlen segítőtárs, aki szorongatott helyzetben berántott bennünket egy-egy sötét kapualjba, üzlethelyiségbe, vagy lakásba. Soha nem fogtak meg minket...

– Akkor már régen benn voltam a mozgalomban. Hogyne, hisz korán kerültem munkássorba, nem voltam még tizenegy esztendős sem, amikor már tejet hordtam pénzért, élelemért a tehetősebbeknek. De kellett is, mert még három éhes száj volt otthon. Így aztán szerencsésnek érezhettem magam, hogy kitanulhattam a cipész szakmát. Ügyes volt a kezem, jó helyekre kerültem. A végén a Belvárosban lettem „luxusmunkás", ahogy a szaktársak hecceltek. De nehogy azt gondolja, hogy valami fényes portálú üzlet ablakai mögött öltögettem a cipőket. Én csak „zicces" lehettem, olyan aki csak felveszi és otthon elkészíti a munkát.

– Ma már nemigen emlékszem ki vitt le először a szakegyletbe. A lényeg, hogy megtetszett minden, amit ott láttam. A könyvtár, az idősebb szaktársak, a komoly légkör. Csak későbbi eszemmel érem fel, milyen nagy tisztesség ért, amikor kezembe nyomtak egy agyonolvasott brosúrát. Lenin írta.

Hát akkor ismerkedtem meg, úgy húszesztendősen a marxizmussal. Már tagja voltam a bőrösök szakszervezetének. Mivel az egylet a szocdemekhez tartozott – beléptem a pártba.

– Kezdetben csak kisebb feladatokat kaptam, hiszen nehéz környék volt a miénk. Mert ugye, kik laktak a Várban? Módosabb emberek, bigott katolikusok. Kikkel lehetett beszélni? Az altisztekkel, a cselédekkel, házmesterekkel, no és néhány iparossal. Meg is tettem. Nem sokkal a forradalom előtt még egy rendőrt is megpróbáltam meggyőzni, átállítani a mi oldalunkra. Egyszerű, tanulatlan, vidéki gyerek volt. Ott lakott a szomszédunkban. Átballagtam hozzá és elkezdem mondogatni: nem jó ez a világ. Nincs itt a prolinak a rajta levő ruhán kívül egyebe. Persze, hogy elégedetlen, hogy más, jobb világot akar. Nem szólt az semmit, de láttam, hogy szoget ütött a fejébe a dolog.

Akkor már olyan volt a helyzet, hogy eszébe se jutott jelenteni...

1919. március 21-én az egyesült párt és a kormányzótanács kihirdeti, hogy a tőkés-földbirtokos uralmat a „proletárság diktatúrája, a munkások és földműves szegények uralma" váltja fel, hogy „Magyarország pro-

Kaiser János

letársága a mai nappal kezébe vesz minden hatalmat". Napok alatt országszerte megalakultak a helyi végrehajtó (egyes esetekben szinte törvényhozó jogkört is gyakorló) hatalom szervei – a direktóriumok.

– Az elvtársak és szaktársak engem javasoltak a Krisztina körúton működő első kerületi direktóriumba. Be is választottak. Nehéz pontosan visszaidézni azokat a forró napokat. Nem volt pontosan elhatárolt terület, szabott munkaidő. Ha úgy adódott, az iskolákat kellett ellenőrizni, ránézni az ellenforradalmár papok körmére, máskor azt mértük fel, hogy kinek van szüksége élelmiszerre, melyik családnak kell nagyobb, egészséges lakás, ruha, cipő, hol beteg a gyerek és még sorolni is sok, mi mindent. Bizonyos időközönként a direktóriumon kívül a pártszervezetben kellett számot adni a végzett munkáról. Aztán gyerünk vissza a munkához, ki az utcára, szervezni, agitálni.

– Soha nem felejtem el, rám bízták a cipőosztást. Jöttek asszonyok, gyerekek, öregek, fiatalok. Tépett rongy volt a cipőjük. Adtam volna én nem is egy párat, de hát nem volt miből, mert még a javítást is jegyre végeztük. Volt hát idő beszélgetni, magyarázni mit akar a párt, az új rend. Úgy gondolom sokan megértették, mellénk álltak. Akkor is, amikor már nem jelent meg a Vörös Újság... Figyelmeztettek, hogy ne menjek haza, mert a rendőrök égre-földre keresnek. Rokonok, elvtársak, ismerősök bújtattak évekig... – emlékszik vissza a nyolcvanhat esztendős Kaiser János, akin a „vörös bélyeg" egészen a felszabadulásig rajta maradt.

Alapító tagja a budapesti XXII. kerületi munkásőr egységnek, ahol most is szolgálatot teljesít.

SZABÓ ZSUZSA

Proletárdiktatura! Éljen az oroszokkal szövetséges magyar SZOVJET KÖZTÁRSASÁG

SOÓS ZOLTÁN

Tizenhárom vörös-őrök

Tizenhárom vörös-őrök,
még kilencszáznegyvenötben,
nagygyűlésre csinosodnak,
tizenhárman csak, nem többen.
Halász suszter, Kocsis Ferus,
Rózsa béres, Tóth napszámos,
meg a többi, sorba állnak,
tömött sorban, soruk páros.
Tizenhárom vörös-őrök
mendegélnek útközépen,
a kis fakó vörösszászlót
vén Sümegi viszi élen.
Vigyorog az Öreg-utca.
bámul, sunyit, gyűlöl, hallgat.
Menetelnek a rongyosok:
éltetik a néphatalmat.
Tizenhárom vörös-őrök,
tizenhárom drága öreg
ünnepel a Templom-téren:
ők a szónok, ők a tömeg.
Agyonvert testvéreikről
igen-szépen emlékeznek,
nagy proletár-forradalmuk
ügye mellett hitet tesznek.
Az internacionálét,
mint egy kálvinista zsoltárt
úgy éneklik – valamennyi
haj, be remegteti torkát.
– Kulák-porták kordona közt,
tizenkilenc óta őrzött
szent szándékkal hazamennek
tizenhárom vörös-őrök.

FARKAS BÉLA

A Vörös Hadsereg

Elnyomatás volt szülőanyja,
Pokoli nyomor, szenvedés;
Megteremté a Nép haragja
S az Öntudatraébredés,
Onző uralmak leigázták!...
A proletárvér még csepeg!...
S belőle gyúl a vörös hajnal
S fia: a Vörös Hadsereg.

És jön és jön s a régi rendszer
Sápadtan a mélységbe hull,
A Népszabadság lángja lobban
S tőle egész világ kigyúl:
– Nem lesznek már kizsákmányoltak,
Csak munkás, boldog Emberek!...
Mert boldogságukat kivívja
S védi – a Vörös Hadsereg!

Óh tenger könny, amely kihulltál,
S tengernyi vér, te szent nedű,
Termékeny lett az elnyomott föld...
A kenyér már nem keserű...
Nem vész el többé csenevészül
A sok-sok proletárgyerek!
– Emberré lesz most minden ember!...
Mert itt a Vörös Hadsereg!

S ha a szent küzdelem hevétől
Mindenütt úr lesz már a nép,
S vörös zászló leng minden ormon,
A hősi gárda visszalép,
A szuronyát kohókba rakja
S elvonul, mint a fergeteg.
S szent kalapáccsal a kezében
Termel – a Vörös Hadsereg.

Az osztályharc közkatonája

Május elseje kétszeresen jelentős nap Balla József életében, hiszen a munkásosztály ünnepe egyben a születésnapja is. A századforduló évében, 1900-ban nyolcgyermekes agrárproletár családban látta meg a napvilágot egy Esztergom környéki kis faluban, Ebeden, ahol édesapja egy nagybirtokos cseléd-jeként küzdött a népes család napi betevő falatjáért. Ez idő tájt nyitották meg az első külszíni fejtéseket a közeli Tatabányán és így került, a jobb élet reményében, a tíztagú Balla család is 1905-ben az akkoriban kialakuló bányászkolóniára.

Gyermekkor? Volt-e igazán gyermekkora abban az időben egy proletárgyermeknek? Balla József alig volt 13 éves, amikor napszámba állt és egy évvel később először szállt le a mélybe a fekete gyémántért, a szénért, 1914-ben egy életre eljegyezte magát a bányászsorssal, a bányászélettel.

Míg életerős férfiak százezrei véreztek és pusztultak el az első világháború csataterein, a még csak kamaszkorú Balla József a tatabányai „öreg I-es" aknában fejtette a szenet. Ezekben az években nemcsak a háború frontjain, hanem a bányában is egyre elviselhetetlenebb lett az élet. A háborúhoz sok szén kellett, s mert kevés volt az itthoni munkáskéz, hosszabbult a napi munkaidő. A háború harmadik esztendejében, 1917-ben már napi tizenkét órás megfeszített munkát követeltek a bánya urai. De ezzel betelt a mérték.

Az oroszországi győztes proletárforradalomról, meg a frontokról hazaszivárgó hírek, az itthoni, egyre romló helyzet – mindez együtt vezetett a bányavidék első nagy munkásmegmozdulásához. Leállt a bánya és az idős, tapasztalt bányászok irányításával jobb életkörülményeket, rövidebb munkaidőt követelve vonultak fel a bányászkolónia lakói az igazgatóság elé.

A menet élén a leghangosabbak, a legharcosabbak a fiatal bányászok voltak, köz-

Balla József

tuk a 17 éves Balla József. Az ekkor kapott csendőrpofonok jelentették Balla József fiatal életében az osztályharc első kemény leckéjét, amit aztán hamarosan követett a második: a sztrájkban való részvétele miatt behívót kapott és a frontra küldték – az urak, a bányabárók háborújába.

Alig 18 éves, amikor az olasz fronton súlyosan megsebesül a karján, hadikórházba kerül, majd onnan 1918. októberében Bécsújhelyre, ahonnan felépülése után újra a frontra akarják küldeni. De közbeszól a történelem. Budapesten győz az őszirózsás forradalom. Balla József hazatérhet. Mehetne Tatabányára, de inkább Budapestet választja, a kibontakozó proletárforradalom központját. Alkalmi munkát vállal és közben nagyszerű, új eszmékkel ismerkedik az éppen hogy meg-

Az alsó sorban balról a negyedik Balla József tatabányai vöröskatona

alakult KMP gyűlésein, összejövetelein. Kun Béla beszédeit hallgatja a munkásgyűléseken és egyre tudatosabban felismeri – amit eddig csak ösztönösen érzett – hol a helye!

Amikor megalakul a Tanácsköztársaság és a minden oldalról támadó imperialista ellenség veszélyezteti az alig pár hetes munkáshatalmat, Balla József úgy érzi, neki is szól a felhívás: „Fegyverbe, fegyverbe!"

Az elsők között, önként jelentkezik a megalakuló Vörös Hadseregbe. Irány a front, veszélyben a proletárhaza! A cseh burzsoázia hadai Észak-Magyarországot fenyegetik. Balla József is ott van a fiatal Vörös Hadsereg első győzelmes összecsapásaiban. Lendületes harcokban foglalják vissza Miskolcot, Alsó-, majd Felsőzsolcát, aztán Szerencset. De a hazaszeretet és a proletáröntudat sajnos kevés.

Az északi front sikeres harcai nem ellensúlyozhatják a belső ellenség árulását és a Tanácsköztársaság ellen összefogott imperialista túlerő nyomását. 133 dicsőséges nap után nehéz idők következnek Balla József számára is. Ellenforradalmárok, horthysta különítményesek vadásznak mindenfelé a vöröskatonák után. Balla József is bujkálni kénytelen hónapokon át, alkalmi munkákból tengeti életét Budapesten, és csak 1920-ban térhet haza Tatabányára. Itt előbb egy téglagyárban talál átmenetileg munkát és néhány hónap múltán jelentkezik csak ismét a bányában.

A bányába visszatért Balla József azonban már nem az a tapasztalatlan kamasz, amilyen 1917-ben volt, az első sztrájk idején. Egyéni sorsa és a történelem sok mindenre megtanította ezekben az években. A forradalmat leverték ugyan, de a munkásöntudatot semmiféle túlerő és fegyver nem semmisíthette meg.

1945 tavaszán felvirradt a szabadság napja a tatabányai bányászokra. Balla József is ott volt az elsők között, akik 1945 márciusában megalakították Tatabányán a Magyar Kommunista Párt helyi szervezetét.

Küzdelmes, és mégis szép évek jöttek. De 1957 első hónapjaiban ötvenhét évesen újra fegyvert kellett fogni. És ezt a fegyvert, a munkáshatalom fegyverét azóta sem adta ki a kezéből.

POLGÁR MIKLÓS

Proletárok! Előre!
Ti vagytok a világ megváltói!

A toborzó

Izsvák József, sárguló iratcsomót, meg néhány kitüntetést tesz elém az asztalra. Nem mond hozzá semmit, pedig várom, hogy szól. Miközben mutatóujjával rendet tesz a medáliák közt, tologatván azokat idébb s odább, sokdioptriás szemüvege mögül várakozással tekint rám.

A múlt században épült ház egyetlen szobája, ahol ülünk. Termetesebb ember féltené a fejét a mestergerendától. Az ajtón túl konyhaféle – valamikor oda nyílt a kemence szája – ami mögött még egy szűkebb helyiség, a kamra. Kívül se sokkal tágasabb: mindössze nyolcvan négyszögöl a porta. Még tán a lugast említeném s lényegében kész is a vázlatos leltár Izsvák Józsefék Csaba utcai otthonáról. Második feleségével él itt a nyolcvanesztendős veterán. Az első házasságból való gyerekek, egy kivételével, aki fiatalon és tragikusan halt meg, már unokákkal térnek haza. Fényképeik együtt a fő helyen.

– Jó család – így a nagyapa, a Vörös Hadsereg egykori századbizalmija.

Polgár történetében ez áll: „A front felbomlása miatt egyre közeledett a veszély. Ennek elhárítására még nagyobb erővel indult meg a Vörös Hadsereg szervezése. Polgárra 1919. március végén érkezett Izsvák József (polgári lakos), aki Nyiregyházán a Vörös Hadsereg századbizalmijaként szolgált".

Hanem amíg Izsvák József, a tizennégyes huszárok egykori géppuskása a Vörös Hadsereg századbizalmija lett, nagyot fordult a világ. Noha nem volt abban semmi természetellenes, hogy így történt. Az ezrednek a Piave menti pokolból kimenekült egységeit már a csehországi bányavidéken megérintette a hullámokat vető népindulat. Talán ezért is hozták el olyan gyorsan és határozottan a bányabejáratoknál őrt álló katonákat.

– Bevagoníroztunk s jöttünk Magyarországra. Pesten, a harminckettes laktanyában voltunk három-négy napig, amikor újra kaptuk a parancsot, hogy készülődni. Kijöttünk aztán a Keletibe s irány Miskolc. No de hát nem mondták azt nekünk sose, hogy hová, merre... Csak tudom, hogy ott állapodtunk meg, Miskolcon. Még arra is emlékszem, hogy háromnegyed tizenkettő volt, amikor az állomást elhagytuk. Be egyenesen a tüzérlaktanyába. Másnap reggel azonban már újra szedelőzködni kellett, ki az állomásra. Miskolcról elindultunk felfelé, Ukrajnába. Przemyslben töltöttünk tíz napot, s mentünk tovább, ki egész a határszélre, Brodyba. Itt is tartózkodtunk olyan tíz nap formán. Végül bevittek bennünket Erdélybe, ahol is Csík-

A Voros Hadsereg toborzóirodája

Izsvák József

szeredában állapodtunk meg. Azaz, hogy az ezredtörzs tartózkodott Szeredában, a századok pedig a környék falvaiban. Az én századom a géppuskás század Csíkszentmártonban. Itt talált bennunket október vége. Csend volt. Arról, hogy az országban forradalom van, semmit sem tudtunk. Mígnem november ötödikén Stil százados azt mondja nekem: „Be kellene mennie Izsvák. Szeredába. Az ezredparancsnokságra kell bevinni egy levelet..."

– Egy szó mint száz, Szeredában fogadott a hír, hogy nincs már király, s hogy le a rangjelzéseket, forradalom van az országban. Szentmártonba már én is sapkarózsával mentem vissza. Futok haza, s mondom:

– Kelj fel Ocsovai, forradalom van! Merthogy egy helyen voltunk elszállásolva Ocsovai főtörzsőrmesterrel.

– Mi-i? – szökik fel az én cimborám – forradalom?

– Az. Forradalom. Szeredában már egyébről se beszélnek az emberek. Leszedték a rangjelzéseket is.

– Azon az éjszakán nem volt alvás. Tanakodtunk: hogy lesz, mint lesz. Reggel azután megyek kifelé, hogy szétnézzek. Látom, a század raktára feltörve, a liszt kiborogatva. S ekkor feltűnik az utcán Stil százados, a kapitányunk. Be is kiált, amint észrevesz: „Izsvák, szóljon Ocsovainak, hogy jöjjön, beszélni akarok vele." S én viszem az üzenetet. Mire Ocsovai: „Mondjad neki, hogy jöjjön be s mondja meg itt, hogy mit akar!" Persze nem jött be. Otthagyott szó nélkül. Nem is láttam többé... Nézem most már a szakaszokat. Hát már azoknak sem volt meg harmadrészük se. „Na mi lesz?" – így az emberek. „Itt nem maradhatunk. Hazamegyünk."

– Összeszedtük oszt a lisztet. Kerestünk asszonyokat és süttettünk, hogy legyen az útra. Majd rápakolgattuk a kocsikra amink volt, s elindultunk befele Székelyudvarhelynek. Jöttünk hazafele. De még előbb Szeredában választottunk parancsnokot. Udvarhelyen már élelmet is kaptunk. Itt azután bevagoníroztunk. Még négy géppuskánk is volt, s felraktuk a kocsikat is. A géppuskákat fel kellett állítanunk, mert volt ám olyan falu,

ahol lőttek ránk. Így mi is nyomtunk vissza szériákat. Kolozsváron meg nem akartak beengedni az állomásra. Már akkor ott megalakult valami nemzetőrség. A parancsnokunk tárgyalt velük. Végül tisztázódott, hogy kik vagyunk, hová tartunk. Be is engedtek. Jöttünk azután tovább hazafelé. November 12-én reggel értünk Nyíregyházára. A vonatról egyenest a laktanyába. Itt mindjárt kihirdették, hogy akinek ló vagy szekér kell, vihet haza. Vittek is többen. Ami engem illet, én egy hátizsák konzervvel indultam el még aznap Polgárra. Este már itthon voltam. Maradtam is egészen februárig.

– Tizenkilenc februárjában jött, hogy megkell alakítani a Károlyi-katonaságot. Aki akart, ment, aki nem, nem. En bementem. Ugye itthon se munka, se semmi. Zselléremberek voltunk. Ott viszont kaptunk 10 koronát egy napra. Na, ez a dolog vajúdott március végéig, amikor is jött a parancs, hogy le a rangokkal, megalakul a Vörös Hadsereg. A parancsot követő másnap esti választásnál én is századbizalmi lettem, egy piros csíkkal. Aki nem tette le a rangot, az mehetett, aki leadta, az maradhatott. Persze akit nem szerettek, az így is úgy is elment. Elég az hozzá, nyomban kezdődött a toborzás. En Polgárt kaptam.

Emlékszem jól, szerdai napon, a reggeli vonattal érkeztem haza. A községháza előtt találkoztam Sirokai József és Kis János direktóriumi tagokkal. Mondom nekik, miért jöttem. „Jól van elvtárs" – így ők, s minden ment tovább. Kidoboltattam, elsősorban a fiatalok figyelmét hívta fel, hogy a községházán nálam lehet jelentkezni a Vörös Hadseregbe. A sánta Kis Pesta volt a kisbíró. Nem telt bele sok idő, tizenkilencen jelentkeztek. A tizenkilenc emberrel még aznap este elindultam Nyíregyházára.

Izsvák József hívó szavára a toborzás napján tizenkilencen álltak be vöröskatonának. Tizennégyen később jelentkeztek. Egyébként Izsvák József saját nyilvántartásában huszonkét név szerepel. Azért csak ennyi, mert mint mondja, csak a polgáriakat írta fel, de például a folyásiakat, örményszögieket már nem.

A lista, amit nézegetünk, három Izsvákkal kezdődik: Andrással, Józseffel, és Jánossal. András, a legidősebb testvér, életét áldozta a tanácshatalomért, így ő a legfájdalmasabb emlékezetű név a sorban.

– A rakamazi ütközetnél esett el. Ki tudtuk ugyan hozni, de már nem lehetett rajta segíteni. Máskülönben a bátyám a vörösőrségtől jött át a Vörös Hadseregbe, az öcsém pedig a toborzás után állt közénk.

Ami ezután történt, a frontnak ezen a szakaszán, azt mindenki tudja. Csupa kudarc, összeomlásszerű hátrálás a túlerőben levő intervenciós román hadsereg előtt.

– A székelyek – ismételgeti keserűen a gyors vereségbe tán még ma sem belenyugodott vöröskatona – a székelyek! Ha a székely hadosztály nem adja meg magát, kivertük volna az országból a román királyi csapatokat. S ha a többiek is ránk nem jönnek, az egész antant... De így... Mit tehettünk így?

BE!

Aki 131 napig harcolt

Magas, szikár ember, még mindig egyenes tartással. Nyolc évtizedéből kettőt letagadhatna. A sok megpróbáltatás nem megtörte, hanem megedzette. Nagy, kék szeméből melegség, életkedv és vidámság sugárzik. Hófehér haja és az utóbbi két évben megnövesztett szakálla tekintélyes kulsőt kölcsönöz neki. Kimért beszédét szabolcsi ízekkel fűszerezi. Az ember meggyőződéssel hiszi, hogy iskolázott. Pedig csak a hat elemit végezte el. Igaz, önképzéssel rengeteget tanult. Különösen a politika és a történelem tudománya érdekelte.

– Hétvégeken a feleségem néha rámszólt: „Te, oltsd el a lámpát, már a napvilágnál is tanulhatsz." Reggelig olvastam, hogy többet tudjak a világ dolgairól.

A kállósemjéni Hegedűs Mihály elvtársaival a világ dolgait meg akarta változtatni és lendíteni akart egyet a történelem kerekén. A Tanácsköztársaság kikiáltása után jelentkezett vöröskatonának és 131 napig küzdött, reménykedett...

– Nagy ágyból származom, tizenhárman voltunk testvérek, nekünk tíz gyermekünk született. Apám cipészmester volt Kállósemjénben, gyártotta a lábbelit, de nem éltünk nagy lábon. 1916-ban már én is cipészkedhettem volna, de behívtak katonának. Az olasz fronton vetettek be. 1918-ban megszöktem a háború poklából. Az őszirózsás forradalom Nyíregyházán ért. Ez a forradalom nem volt teljesen vértelen, kisebb összecsapásokra sor került. Bajonéttal Nyíregyházán szúrták meg a combomat, ma is viselem nyomát. Gyógyulás után hazatértem dolgozni.

Falunkban a suszterái szomszédságában lakott a tanító. Haladó ember volt, nem evett egy tányérból az urakkal. Akkoriban lassan terjedt a hír, de március 22-én a jó fülű tanító ezzel állított be az apámhoz: „Tegnap kikiáltották a tanácshatalmat". A következő nap bementem Nyíregyházára és jelentkeztem, mondván, hogy géppuskásként is hasznomat vehetik.

Munkácsra irányították, ott kapott fegyvert és beosztást. Mint mondja, először Tokaj és Rakamaz között, vagyis a Tisza mentén csaptak össze az intervenciósokkal. Büszke rá, hogy ebbe a térségbe csepeli vasasokat is vezényeltek, megismerkedett velük. Pár nappal később Emőd mellett géppuskás századba osztották, ekkor a cseh és a román burzsoázia csapatai szorongatták Miskolcot, de nem az ipari város védelmére rendelték, hanem Szolnok térségébe ment a századával.

– Egy vasárnap délután keményen összecsaptunk a román királyi csapatokkal. Sajnos a túlerő győzött, alig maradtunk néhányan életben. A környező zászlóalj maradékával észak felé vonultunk a Zagyva völgyébe. Júliusban Jászfényszarun hallottuk, hogy a település szélén az intervenciósok több vöröskatonát elfogtak és kegyetlen kínzásokkal kivégezték őket...

– A vereség után nagy utat megtéve menekültem, és Mezőladányban egy vasúti váltókezelőnél, bizonyos Frank Ferencnél kaptam menedéket. Az ő vályogfalú házában rejtettem el az igazolványomat és a dokumentumaimat. A konszolidáció idején, 1924-ben

Hegedüs Mihály

vagy 25-ben visszamentem, de akkorra már lebontották a házat és újat építettek helyette. Hamarabb nem mertem, és nem is tudtam jelentkezni a mezőladányi barátomnál. Az történt ugyanis, hogy 1919. szeptember 8-án hazamentem Kállósemjénbe, de pár hét múlva feljelentett valaki és elvittek a debreceni internáló táborba. A debreceni barakkból egy év múlva kiengedtek, de ezzel még nem lett nyugalmam; minden reggel és este jelentkeznem kellett a helyi csendőrőrsön.

1945. márciusban a szabolcsi községben pártalapszervezetet hoztak létre. Titkárnak Hegedűs Mihályt választották. Az ellenforradalom után a járási székhelyen, Nagykállóban megalakult a munkásőrség, az „öreg" elsők közt jelentkezett.

Járásszerte, megyeszerte tisztelet övezi.

NÁBRÁDI LAJOS

PROLETÁR KEZET
VAGY
ANTANTKORBÁCSOT?

Vörösőr helyett vöröskatona lettem

Rekettye Nándor

Rekettye Nándor hetvennégy éves, barázdált arcú munkásember, a szentendrei egység munkásőre.

Pomázon, a Széchenyi utcai kis házban – felesége társaságában beszélgetünk.

– Apám mozdonyvezető volt – mondja – korán meghalt, én alig ismertem. Édesanyám pesti volt, s apám halála után Karánsebesről felköltöztunk a fővárosba. Egyedül tartotta el a három gyereket. En tizennégy éves koromban kezdtem dolgozni a dobozgyárban. Aránylag könnyen kaptam munkát, hiszen a frontra behívott férfiak helyére kellett az ember. Itt hallottam először a munkásmozgalomról. 1917-et írtunk, egymást követték a munkásgyűlések. Természetesen mi, fiatalok se maradhattunk ki belőle. A sok előadás, meg az Oroszországból hazatérő katonák elbeszélései alapján egy olyasféle kép alakult ki bennünk a forradalomról, hogy ha megverjük a burzsujokat – mert akkor nem kapitalistákról beszéltünk, hanem burzsujokról – akkor ők dolgoznak majd helyettünk. Így képzeltük 14–16 éves fejjel. Aztán tizenkilenc tavaszán mondták a gyárban, hogy lehet jelentkezni vörösőrnek. Anyám alá is írta a papírt – fiatalkorú voltam, kellett a szülői engedély –, aztán én kihúztam az őr szót és a katonát írtam a helyébe.

Így vonultam be 1919 tavaszán vöröskatonának a budaörsi laktanyába.

– A kiképzés után a szolnoki frontra kerültünk. Túrkeve, Mezőtúr térségéig nyomtuk vissza a román királyi csapatokat, míg a székelyek át nem álltak. Aztán három nap múlva újra Szolnokon voltunk. Fegyverneknél volt az utolsó ütközetünk. Itt is elárultak bennünket. Vaktölténnyel lőttünk, az intervenciósok pedig élessel válaszoltak. Még most se értem, hogy úsztam meg... Borzasztó látvány volt, ahogy jöttek és néhány méterről géppuskázták a mieinket. Mi meg csak pufogtattunk a vaktöltényeinkkel... Engem is elkaptak, a csendőröktől kaptam néhány pofont, aztán elengedtek. „Hulye kölyök" mondták és kirúgtak. Nemes vadra vadásztak akkor...

»Ne legyen úr, se szolga«

Fehérgyarmat kellős közepén tágas porta, rajta jókora ház. A szabolcsi munkásőrök segítségével épült az 1970-es árvíz után. Három nemzedék képviselői laknak itt, a szekrényekben négy férfi acélszürke egyenruhája lapul. Dunai Zoltán, a ház gazdája két fiával együtt munkásőr, de tartalékos munkásőr az apósa, Veress Lajos is. A 82 éves Veress elvtárs a járási parancsnokságon még napjainkban is gyakran teljesít szolgálatot. Önként vállalt szolgálata csaknem 60 évvel ezelőtt, 1919-ben kezdődött.

– A bátyám mestere Szatmárnémetiben dolgozott. Szavai most is a fülemben csengenek: „Talán most itt az alkalom, tehetünk valamit azért, hogy ne legyen se úr, se szolga." Bizony, én is nagyon szerettem volna, hogy ne legyen se úr, se szolga.

Hát ezért léptem be a Vörös Hadseregbe 1919 márciusában.

Meghatódva emlékezik a hatvan évvel ezelőtti eseményekre. Mint mondja, a tanácshatalom védelmében nem tudott végig részt-venni. Áprilisban a román burzsoázia csapatai huszonkilenc vöröskatonát fogságba ejtettek, köztük volt ő is. A szó szoros értelmében fogval, körömmel küzdött a szabadságért, másodmagával meg is szökött a fogságból. Vállalnia kellett a bujdosók keserű kenyerét, majd a vereség után hazatért szülőfalujába, Jánkmajtisra. Fény derült „múltjára", hamarosan nyilvántartásba vették, ki volt téve a csendőrök zaklatásainak. A falu határát engedély nélkül nem hagyhatta el, de nem is igen volt ideje elhagyni, hiszen hajnaltól késő estig cselédeskedett. „A számat nem tudták befogni." A parasztok és a cselédek között hirdette 1919 igazát. Elmondta, hogy a Nagyatádi-féle földosztás csak porhintés, a Tanácsköztársaság többet adott volna a nincsteleneknek.

– Emlékszem rá, a húszas években nálunk is plakátok jelentek meg ezzel a felirattal: „A vörös rém". A tanácsforradalom leverése után is rémnek tartottak bennünket, féltek tőlünk. Papok, tanítók szónokolták, hogy ha bejönne a vörös rémuralom, a népet elhajtanák a messzi Szibériába, a feleség is közös lenne.

Próbáltam megértetni az emberekkel, hogy ez nem igaz, mi nem ezt akarjuk. De sokat elmondtam, hogy az egy hónap alatt, amíg fegyverrel harcoltam, mindig az járt a fejemben, hogy az életemet is odaadom, csakhogy megszűnjön a nép sanyargatása. Fülpösdaróc és Ökörítófülpös vonalában harcoltam egy kisebb egységgel, az volt a feladatunk, hogy akadályozzuk a román királyi csapatok utánpótlását. Társaimmal azt akartuk, hogy közös legyen a föld, meg a gyár.

A középmagas, vékony ember elvhű maradt a legnyomasztóbb időkben is. Most egy rövid epizódra emlékezik, amely abban az időben bizony nagy eseménynek számított, s felháborodást keltett. Feleségével a jegyzőségen esküdött, a pap előtt nem jelentek meg. A helyi pap és a szomszéd falu papja a szájára vette az ügyet. Kipellengérezték, megszégye-

Veress Lajos

nítették a „vörös házaspárt". Sokan elfordultak tőlük az utcán...

A felszabadulás után érthető módon örült, ujjongott. Zsíros kalapját szorongatva ott volt a hangoskodó, földéhes parasztok között.

●

Ma sincs tétlenségre kárhoztatva, magányosnak sem mondható. Gyakran találkozik középiskolásokkal, úttörőkkel. A fiatalok adalékot kapnak tőle a történelemkönyvhöz.

NABRÁDI LAJOS

SZÁSZ MENYHÉRT

Vöröskatonák

Vigyázzatok, minden ti vagytok mára már,
Minden ti lettetek: hit és reménykedés.
A Tisza mellől jön a mocskos, sárga ár,
A pénzes dölyf, a zsoldosi kevélykedés.
Ez már sikító riadó: ti katonák!
Még ős-erőnkben itt vagyunk, még itt vagyunk
Mi kell, mondjátok: az iga s a hahoták,
A régi dal, vagy a mi vörös csillagunk!?

Piros bélésű fészkünk is kigyulladt már,
Vigyázzatok, az éhes szájú horda nő,
Mint csúf hurok orvul szorul ránk a határ
És űzve, hajtva ellenünk száz csorda jő.
Ti katonák, a világ szeme rajtatok.
Itt félni gyáván nem lehet és reszketőn
És fehéren nem sápadhat az ajkatok.
Figyeljetek! Mi állunk még a hegytetőn!

Minden ti lettetek: hit és reménykedés.
Holnap tán ránknevetnek cifra fogatok,
Fel, fel! Dőfésre a szuronyt, s ha ez kevés,
Még ott a körmötök és ott a fogatok!
S ha halni tudtatok királyi kedvekért
És úri ágyasért bitang golyó talált,
Most ne állja el utatok szurony, se vért
S száz halált haljatok, ha kell, ezer halált!

Vöröskatonáink

NAGY SÁNDOR Nyírbátor

LEHOTA ISTVÁN Budapest

PÉCSI SÁNDOR Pécs

SZŰCS LAJOS Gyoma

ANDORKÓ ÖDÖN Rácheve

MATUSIK SZANISZLÓ Budapest

RUSZ TÓDOR Elek

NÉMETH ISTVÁN Gyoma

SAJKA JÓZSEF Budapest

DANÓ JÁNOS Budapest

KOZMA JÓZSEF Ózd

VIGH JANOS Budapest

DANKÓ ANDRÁS Nyíregyháza

STOZICSKI ANTAL Debrecen

BUBRÓCKI KÁROLY Miskolc

SZEKERES JANOS Mezőcsát

BUCSI IMRE Gyoma

AJKAVÖLGYI ANDRÁS Budapest

FARKAS GYULA Tapolca

NAGY DEZSŐ Budapest

PÁLMAI KÁROLY Budapest

TAKO JOZSEF Budapest

BAK MIHÁLY Budapest

ARANYI JÓZSEF Budapest

KIRÁLY FERENC Budapest

KRUDI ISTVÁN Budapest

FALUSI JÁNOS Budapest

HAVAS GYÖZÖ Budapest

HUDECZ SÁNDOR Miskolc

FRANK HUGÓ Budapest

MÁZI JÓZSEF Budapest

PINTÉR FERENC Szolnok

KISS IMRE Körmend

PÓTÁRI JÓZSEF Szolnok

VAS ISTVÁN Budapest

VARGA IMRE Budapest

ZÖLD ISTVÁN Budapest

DIÓSSI GYÖRGY Budapest

BARÁT JÁNOS Budapest

BOGYA ISTVÁN Budapest

FORRÓ ISTVÁN Budapest

ID. TÓTH JÁNOS
Jászóroksziállás

KÓNYI BÉLA GYÖRGY
Budapest

ERDŐS SÁNDOR Budapest

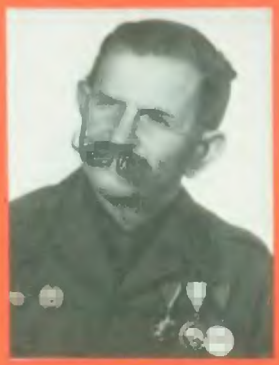

JÓVÉR KÁLMÁN Tiszaföred

KOVALIK PÁL Budapest

Tudtuk, jó oldalon állunk

Tabló a járási pártbizottság folyosóján: a tamási járási Gőgös Ignác önálló század alapító tagjai. Másutt a Tanácsköztársaság Tamásiban élő veteránjainak tablója. Mind a kettőn ott látható Csák Gergely portréja, akit a fiatalabb – éppen ügyeletes – munkásőrök már csak innen ismernek, pedig az őszirózsás forradalom nemzetőre, a Tanácsköztársaság vöröskatonája, az egykori párt- és téeszszervező, ha szükség lenne rá, velük együtt, nyolcvanévesen is készen áll a néphatalom megvédésére.

Az egykori Pallavicini-birtok egyik majorjában Szemcsén, a valamikori intézői lakás kertjében a Népszabadság friss számát leteszi Gergely bácsi, hogy üdvözlésre nyújtsa kezét.

– Vártam már, hogy megkeresnek, hiszen nem vagyunk olyan sokan – mondja, s aztán magyarázólag hozzáteszi: – Az újság is éppen rólunk, régiekről ír. Meg aztán az évfordulók mindig kíváncsibbá teszik az embereket és ilyenkor mi is szívesen emlékezünk.

Bemegyünk a lakásba, a feleségéhez, aki mint szolgálólány érte meg a hatvan évvel ezelőtti napokat, s nagyon várta, hogy véget érjen a háború, amely neki is és az Arad melletti Vadász község minden lakójának csak bajt hozott. Hát még annak, aki megjárta a harcteret...

– Ezerkilencszáztizenötben az aradi hármas közös huszárezredhez rukkoltam be. Megjártam az orosz frontot. Ott voltam a Piavénál a háromszázkettes honvéd gyalogezred géppuskásaként. Nekem, két sebesülés után ott ért véget a háború. De akárhogy is volt örültem, hiszen mehettem haza... Azt hittem elég, hogy élek... úgy mint azelőtt. Csak később jöttem rá, hogy ez kevés. Gyorsan peregtek az események, és még egy olyan kis faluban is, mint amilyen az Erdély szélén levő Vadász, érződött a levegőben a vihar. A háború sok-sok embert vitt el. A bátyámat, a barátaim közül többeket... A mi harcunk csak aztán jött.

– Az őszirózsás forradalom hírét hogyan fogadták az emberek?

– Leginkább arra emlékszem, hogy aggódva figyeltük az eseményeket, különösen a bennünket közvetlenül érintőket. Pesten még talán a kormány se számolt a bojári román hadsereg veszélyével, az antant packázásaival, amikor nekünk már ettől is félnivalónk volt. Persze, hazudnék, ha azt állítanám, hogy mindig tisztán láttunk, de hogy mennyire nem volt alaptalan az aggodalmunk, azt később a számolatlanul osztogatott pofonok bizonyították. A Tanácsköztársaságot védve Pesten estem a román királyi hadsereg fogságába, s a kiskunfélegyházi lágerben is ők tartottak fogva. Aztán a falumban, amely időközben a román királyság területe lett, minden vasárnap jelentkeznem kellett a hatóságoknál, s ha volt ok, ha nem, verést kaptam.

– Hogyan lett a Vörös Hadsereg katonája?

– Amikor márciusban megalakult az új hadsereg, nekünk ott Gyulán és Békésen már nem kellett sokat magyarázni, miről van szó. Tudtuk azt nagyon jól, hiszen akkor már sok

Csák Gergely

katonaviselt, háborút járt társammal együtt újra fegyverben, harcra készen álltunk. Sok régi katonatársamat láttam ott Talpasról, Kisjenőről, Nagyzerinről, de Szalontáról és Aradról is. A falumból eljött Nagy Bálint, Szabó András, Vágó Sándor, Vékás Gergely és még vagy tizen-tizenöten. Nem rajtunk múlott, hogy Szolnokig kellett hátrálnunk és végül letenni a fegyvert.

– Olyan jó volt a harci szellem?

– Olyan nagy volt az elégedetlenség a semmit meg nem oldó háború, az antant igazságtalanságai miatt. No és az oroszországi események sem maradtak hatástalanok. Éreztük, hogy jó oldalon állunk, hogy valóban a hazánkért harcolunk. Ez olyan erő, amely még túlerő legyőzésére is képes. Ezt ma, a végeredmény ismeretében is vallom... Nem lett volna szabad bízni az antant ígéreteiben, nem kellett volna visszavonulni. Ez rosszabb volt talán, mint az árulás, ugyanis nagyon sok egyszerű katona nem tudta mire vélni és elvesztette a kedvét. Aztán Szolnoknál már késő volt. Ott már nem bírtunk a túlerővel.

– Hogyan alakult a sorsa a Tanácsköztársaság leverése és a fogságból szabadulása után?

– A falumban éltem és dolgoztam, vasárnaponként pedig jelentkeztem a rendőrségen. Ezerkilencszáznegyvenegyben család nélkül átjöttem Magyarországra. Dolgoztam bányában és cselédeskedtem. Aztán két évre rá utánam jött a család. Akkor még Nógrádban Losonc mellett egy pusztán éltünk, s csak negyvennégyben kerültünk ide Tolnába.

A szomszédos Meggyespusztán kaptunk munkát, a háború után meg hat hold földet, amivel alapítóként lettem téesztag. Ugyancsak alapító tagja vagyok a munkásőrségnek.

NAGY LÁSZLÓ

Tizenhét évesen lettem vöröskatona

Apja kőműves volt. A fiú 1917-ben, tizenhat éves korában szabadult a tanonckodás alól, 1919. februárjában már szakszervezeti tag. Tizenhét éves, amikor jelentkezik a Vörös Hadseregbe. De ennek hosszabb sora van. Olyan történet ez, mely később Balázs István egész életét meghatározta.

Most hetvenhat éves, és tartalékállományú munkásőr Szarvason. Az érdemeiről keveset beszél. „Azt tettem, amire a szívem biztatott" mondja, ha kérik, meséljen a régi időkről.

– Megbolydult a község, amikor március 21-én jött a hír: kikiáltották a Tanácsköztársaságot! Aztán plakátokat ragasztottak a házak falára: Be a Vörös Hadseregbe! Liska János kőműves komámmal eldöntöttük: mi is jelentkezünk. Nagy tömegek jöttek az Árpád Szálló elé, amelynek erkélyéről Klucsjár Mihály beszélt: „Fegyvert kell fogni, veszélyben a proletárhatalom, akik velünk éreznek, jönnek!"

– Hamar megalakult egy csapat és elindultak Szolnok felé. Mi, néhányan későbbre maradtunk, és gyalogosan vágtunk neki az ócsödi útnak. Kunszentmártonon át értünk Szolnokra, és ott jelentkeztünk a 46. ezred parancs-

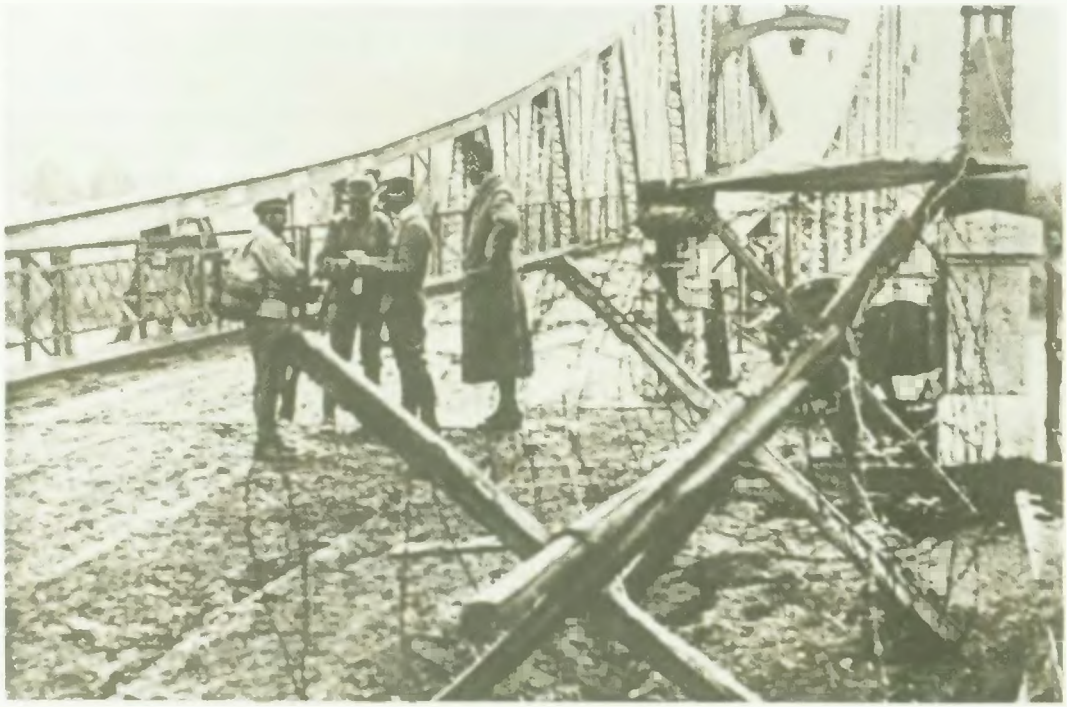

Vöröskatonák őrzik a szolnoki hidat

Balázs István

nokságán. A parancsnok, akihez irányítottak minket azt mondta: „Jól van fiúk, kaptok fegyvert, beosztást." Így is történt, de még mindig civilben voltunk, egyenruhát nem tudtak adni... Később sokan beöltöztünk, de nem is az volt akkor a legfontosabb, hanem a fegyver! Mi szarvasiak, meg környékbeliek összetartottunk. Koztünk volt a kondorosi Majoros Pál is két testvérével. A Szolnok alatti tanyavilágban helyezkedtünk el. Várakoztunk. Jöttek a hírek, hogy a román királyi csapatok közelednek, hogy sorra foglalják el a városokat, községeket...

– Két vagy három hét telt el így, meddő várakozással. Aztán az egyik nap, kora hajnalban lovas futár vágtatta be a tanyákat, riadóztatta az egységeket a Tisza-parton gyülekeztünk, lehettünk vagy félezren, vöröskatonák. Menetoszlopban indultunk. Mezőtúr után elértük az élő Körös, és egyre közelebbről hallatszott a harci zaj, az ágyúzás, lövöldözés. Pusztabánréve és Endrőd között rajvonalba fejlődve foglaltunk állást a folyó mentén.

A túloldalt az intervenciósok, ugyanúgy. Nagy lövöldözés kezdődött, nekik ágyúik is voltak, verettek minket alaposan. Visszavonultunk. Egészen Törökszentmiklósig. Itt rendeződtek a sorok, ellentámadás! Az ellenséges csapatokat az endrődi hídig szorítottuk vissza, hanyatt-homlok menekültek. Akkor vettük vissza Fegyverneket is. Aztán a helyzet megint áttekinthetetlen lett, és újabb hátrálás következett. Meg sem állhattunk a Tiszáig.

Július 16-a vagy 17-e volt. A Tisza partján voltunk fekvésben, amikor megsebesültem: golyó ért a térdem alatt. Vavrek Pali komám cipelt be Szolnokra, a kórházba. Ott voltam akkor is, amikor Szolnok elesett. A lábadozókat Ceglédre vitték fogolytáborba. Ősz eleje volt, amikor néhányunkat a szegedi Csillagbörtönbe szállítottak. Itt már Horthy katonái őriztek minket.

Amikor Szarvasra hazakerültem, rendőri felügyelet alá helyeztek. Nem volt munkánk, a piacon árultuk magunkat. 1924-ben volt először valami kőművesmunka, előtte, utána sokáig semmi. Nem is tudom, miből éltünk?

Egyre több emlék bukkan fel hat évtized

távolából. Később arról beszélgetünk, hogy miközben sebesülten feküdt Szolnokon, Budapesten Kun Béla javaslatára a Forradalmi Kormányzótanács elhatározta, hogy a Tiszántúlon harcoló egységek közvetlen vezetésére hadsereg-parancsnokságot szerveznek.

Nem volt a kezünk ügyében, de utána megkerestem Liptai Ervin „Vöröskatonák előre!" című könyvét. Abban írja: „A Forradalmi Kormányzótanácsban éles vita indult meg a tiszántúli hadsereg élére kinevezendő parancsnok személye körül... A kommunisták Szamuely Tibort szerették volna a hadsereg parancsnokává kinevezni, akit forradalmi tapasztalatai, határozottsága és kiváló szervezőkészsége minden tekintetben alkalmassá tett e funkció betöltésére. A jobboldali szociáldemokraták élesen tiltakoztak Szamuely személye ellen, és lemondással fenyegetőztek az ő kijelölése esetén."

Így lett a hadsereg parancsnoka Böhm Vilmos, vezérkari főnöke Stromfeld Aurél, aki április 21-én érkezett Szolnokra, ahol a Nemzeti Szállóban hozzálátott a hadsereg-parancsnokság megszervezéséhez...

Balázs István, a sebesült vöröskatona pedig azon töprengett, mi lesz ezután?

– Ereztem, hogy nagy bajban van a Tanácsköztársaság, hogy vaktölténnyel (mert ilyet is kaptunk) nem lehet feltartóztatni a támadókat. A komáimról semmi hírt nem hallottam, egyedül maradtam.

Hatvan év telt el azóta. Balázs István a szarvasi járás munkásőreinek zászlaja előtt állt a fényképezőgép elé, ott készült róla ez a kép.

SASS ERVIN

Egy öregember arcképéhez

Íme egy tizenkilences öreg.
mellékalak a felvidéki hadjárat tömegében,
katonaszökevény és forradalmi katona,
íme ő, amint a konyhában ül szórt fényben,
midőn az üttörők nyomkeresői
bekopognak hozzá, hogy zsinorirásba foglalják
élete summázatát, mivel
évforduló közeleg

íme ő, éhségmenetek nyírfa-fiatalja,
utcakövekből barikádot építő fiatal férfi,
a jövő statikusa, íme,
amint a szórt fény szétmossa arca térképén
a drótsövényeket,
íme ő, a felvonuló és eltűnő,
a proletárokat lakáshoz juttató,
a gyárfoglaló,
a Gyűjtőfogház nevű egykori nagyszálló
ismert törzsvendége,
paszulyt és paprikáskrumplit kanalazó
pestújhelyi magyar,

íme ő,
aki lassan olyan lesz, mint az aszfalt vékony
héja alatt
az egykori sivó homok,
íme ő, elődünk és kúttorrásunk,
akit az ötvenes évek éberei
már csak úgy kezeltek, mint anakronizmust,
s akit gyerkőcök oktattak
forradalmi morálra

és íme ő, akit nem tudott lebontani az idő,
s úgy megy az utcán, házak két sora közt
anyaggá válva e nagyvárosi anyagban,
emberi mozdulattá a füst küllői között.
úgy megy itt köztünk,
mint egy sétáló kémény,
mint egy sarkig kitárt kapu,
mint egy lépcsőház, amely emberi lakásokba
vezet,
mint egy vasból kovácsolt napraforgó.

Lovasfelderítő voltam Kisjenőnél

Mozgékony öregember, hunyorgó vidám szemmel néz a világba. Sokat láttak ezek a szemek, nagy élete volt Sárvári Györgynek, aki 18 éves fejjel állt be a hazát védő vörös-katonák közé.

A kétegyházi pártházban találkozunk. Régi, sárga fényképeket mutat, az egyiken hárman állnak, egyenruhában, lábhoz tett Manlicher-rel, zöld repkénnyel futtatott ház ablaka előtt.

– Én állok középen. A zubbonyt még Eleken varrattam, mert ott laktunk akkor. A zubbony mellé kaptam nadrágot, bakancsot, lábtekercset, puskát. Aki mellettem áll, ha így nézi, akkor jobbról, az Király János magyarpécskai gyerek. Hallottam róla, hogy elfogták, megszökött, és amikor újra elfogták, kivégezték. A harmadik egy csermői fiú volt...

A másik fotográfián rajta van az egész szakasz. Fegyveresen, komolyan. Fiatalon.

– Újszászon állomásoztunk. A fényképész július 12-én csinálta a képeket.

Percek alatt kiderül, hogy Sárvári Gyuri bácsi emlékezete kitűnő. Hogy sok esetben nemcsak az események napjára emlékezik, hanem még arra is, hogy hány órakor történt.

Kora délelőtt kezdtük, délig felidéztünk minden megírnivalót. Azaz, dehogy mindent, csak azokat, amelyeket soha nem felejthet el. Például, ahogyan vöröskatona lett.

– A felhívásra 1919 márciusában, hogy lépjünk be a Vörös Hadseregbe, sokan jelentkeztünk Eleken. Én már tagja voltam a 18-ban alakult nemzetőrségnek. Békéscsabára vonultam be, onnan Gyomára irányítottak, ahol felszerelést kaptunk és gyors kiképzést. Amikor mindez megvolt, menetszázad a demarkációs vonalra. Kisjenőnél értük el.

Az első parancs nem sokáig váratott magára. A Fehér-Körös nadabi hídját kellett felderíteni. Ki vállalkozik? Én is vállalkoztam. Lóra ültünk, irány a híd! Igyekeztünk feltűnés nélkül haladni előre, kihasználva minden hajlatot, fasort. Már egészen közel értünk a hídhoz, amikor tüzet nyitottak ránk. Csak úgy csapkodtak körben a golyók. Lóhalálában vágtattunk vissza a csapathoz a hírrel: a román királyi csapatok elfoglalták a hidat! Raj-

Újszász, 1919. július 12. Középen Sárvári György

Sárvári György

vonalba fejlődtünk, hogy harcba bocsátkozzunk, és ha lehet, visszavegyük a fontos hidat.

Nem sikerült. Többszörös túlerőben voltak, hátrálnunk kellett. Magunk mögött hagytuk Kisjenőt, Székudvart, Nagypélt, az ellenség előnyomulását nem tudtuk feltartóztatni. Egészen Dobozig, ahol újra megkíséreltük az ellenállást, megint csak sikertelenül. A mi oldalunkon lőszerhiány, rosszul kiképzett katonák, a másikon rengeteg fegyver, tüzérség és létszámfölény. A dobozi ellentámadás nem sikerülhetett. Április 24-e volt. Csabára meneteltünk, innen vasúton szállították el a csapatunkat Nagykőrösre. Útközben hallottuk, hogy Csaba is elesett.

Itt, ezen a ponton Sárvári Gyuri bácsi emlékei megállnak kissé. A nagykőrösi május elsejéről fest szép képeket. Úgy beszél, olyan érzékletesen, hogy valóságos képek bontakoznak ki a hallgató előtt, milyen is lehetett az az ünnep, akkor 1919-ben?

– Felejthetetlen volt. Azért is, mert este 9 órakor jött a parancs: a csapatot Szolnok alá vezényelték. Ott volt szükség az erőre, hogy megállítsuk a támadást.

Hiába volt minden erőfeszítés! A történelem feljegyezte, hogy május 1-én a szolnoki hídfőből visszavonuló alakulatok szétzilálódtak...

Finom kávét iszunk. Sárvári Gyuri bácsi folytatja:

– Az északi front következett. Sikeres harcok. Salgótarján, Fülek, Losonc, Kassa. Kassán vonatra ültunk, és visszamentünk Újszászra, ahol azok a fotográfiák készültek. Július 18-án már újra Szolnok alatt talált bennünket a reggel. Két nap múlva, július 20-án hajnali 3 órakor megkezdődött az általános tiszai támadás. Reggel 8-ra Szajol térségébe értünk, itt nagy csetepaté kezdődött a visszavonuló intervenciósokkal. Július 24-én már Karcagon voltunk. Kisújszállás határában újabb ütközet. Előttünk is, hátunk mögött is dúlt a harc. Elfogyott a lőszerünk: Kenderesig húzódtunk vissza.

Aztán Fegyvernek következett, itt sebesültem meg. Repeszt kaptam a bal kezembe, és légnyomás sújtott. Kétszer is magamhoz tér-

tem, emlékszem, pokoli zaj volt, dörgés, lövöldözés. Ki tudja, hogyan, de elértem a szolnoki hidat, itt bekötöztek, és sebesültszállító vonatra helyeztek. Az utam folytatódott. Budapest volt a következő állomás.

A sebesült vöröskatona a csodával határos módon megmenekül, és nehéz hónapok után, októberben ér haza Elekre. Az úton letartóztatják, de Békéscsabán felugrik egy kiinduló vonatra, és a csomag-kocsi tetején rejtőzve utazik Kétegyházáig, onnan gyalog megy Elekre, késő éjszaka, amikor minden utcán járót azonnal lelőhet a járőr...

Nehéz időket élt Sárvári György.

– Így történt, ez történt. Régen volt, de nagyon igaz volt. Örülök, hogy beszélhettem róla.

Az utcán déli verőfény fogad bennünket. Felfénylik a nap Sárvári Gyuri bácsi kitüntetésein.

SASS ERVIN

Felderítő vöröskatonák egyik csoportja A térdelő sorban balról a második Sárvári György

VÖRÖS KATONÁK ELÖRE!

Ellenforradalom Muraszombaton

– Pali – valaki bekiált az ügyeleti őrszobára –, azonnal gyere, Vigh elvtárs hivat!

Kapja a fegyverét, gombolja a zubbonyát, már is ott áll a sűrű pipafüstben, az oroszlánkörmű íróasztal előtt.

– Pali – hallja az agyondohányzott hangot, amelyhez lassan hozzákapcsolódik az erőteljes törzs, a sűrű hajkorona alatt szinte asszonyosan szétomló, lágy barna arc, a fáradt, sötét szempár –, most kapom a jelentést Muraszombatról, hogy a várost elfoglalták az ellenforradalmárok, a direktórium tagjait meg mind elfogták, börtönbe zárták... Mit gondolsz, fiam, tudnánk mi ott valamit csinálni?

A fiú – akár a paripa, örökké rohanna: huszonkét éves, nem fél magától az úristentől sem, belül csupa remegés az izgalomtól, a vágytól, a kialvatlanságtól – most lazít cseppet a vigyázzálláson.

– Megnézzük mi azt közelebbről a Piskorral.

– Várj, te gyerek, várj. – A direktórium elnöke tudja, hogy a zalaegerszegi különleges szolgálat parancsnoka s annak helyettese két nem mindennapi fiatalember. De a lelke mélyén mindig valami végzetes gyerekségre számít, valami tragikumot hozó meggondolatlanságra, bár ezt ki sohasem mondja: egy hatalmas márványkehelybe veri a hamut. – Csak semmi rohanás. Hallani akarom a tervedet.

Ha Haász Pálnak kész terve volna, örömmel, sőt büszkén közölné parancsnokával, akit tisztel, csodál, apjaként szeret, de ő ebben a pillanatban csak annyit tud, hogy olyan feladat még nem adódott, amióta a direktórium áll – tehát három hete –, amit ők a Piskorral meg ne oldottak volna. Meg a fiúkkal, persze... Tehát most neki kell vágniuk a Piskorral, hogy ott, a helyszínen győződjenek meg a dolgok állásáról.

Vigh István új pipát töm, s egy cseppnyi szívszorulást érez. Valami feltörlik benne egy hajdani fiatalembernek a saját sebezhetetlenségébe vetett csalóka hitéből; már tapasztalta, hogy foszlik szét ez az illúzió és adja át helyét a józan mérlegelésnek. Az első szippantás után beleegyezik, hogy a direktórium mellé rendelt különleges szolgálat parancsnoka és annak helyettese tüstént vonatra üljön, behatoljon a városba, s a terepszemle után döntsön a haditerv dolgában. A huszonhárom fős szakaszt gépkocsin a város széli erdőbe szállítják.

A vonaton való ismerkedés – a lelkes, a szinlelt társalgási kedv, az ártatlan érdeklődés – nem váltja be a hozzáfűzött reményeket. Az emberek óvatosak, tartózkodóak, nemigen elegyednek beszélgetésbe útitársakkal. Egy finom öregúr rikácsolva tör ki, hogy őt pedig ne provokálják. Piskor ugyanis – kiéhezett farkasarcát meleg mosollyal fölpuhítva – megkérdi tőle, hogy igaz-e a hír, miszerint a muraszombati direktórium elvtársurai...

Nem érdekes, majd a városban megtudják, amit akarnak.

Fél tíz, szikrázó tavaszi délelőtt. Haász beleszagol az ismerős levegőbe – mint a Schütz Sándor és fia textilkereskedés ügynöke tövi-

Haász Pál

rőI hegyire ismeri ezt a vidéket –, odafordul a helyetteséhez:

– Pajtás, mi ráérünk, nekünk semmi dolgunk, mi csak sétálunk, az életnek örülünk... Erted, mire gondolok?

Piskor rábólint a sötét fejével. A vonaton a társalgási gyakorlat kifárasztotta: egész életében nem beszélt egyfolytában annyit, mint az utazás egyetlen órája alatt.

Ráérősen lóg a karabély, kényelmesek a léptek: két karcsú, barna fiú, jól vasalt egyenruhában grasszál a Fő utcán, s miközben egy-egy csinosabb fehérnépnek mélyen a szemébe néznek, egyszerre fordul meg az agyukban: rajtuk kívül egyetlen katona sem jár nemzetiszínű karszalag nélkül, jó lesz mihamarabb szerezni, mielőtt szemet szúrna a hiányosság, s kiderülne, hogy semmi közük a „város megmentőihez". Egyszerre nyújtják meg lépteiket, Pali már fordul is be a kis utcán – társa szorosan a nyomában –, persze, hogy ott áll Samu bácsi a boltajtóban. A derék öreg szélhámos arcán az üdvözültek mosolya: ha semmit sem tudnának az elmúlt éjszaka eseményeiről, ez a sugárzó arc akkor is informálná őket.

– Mire volna szükségük a vitéz uraknak? – kiáltja a két fiú felé boldogan: már messziről felismeri a vevőt.

– Hát nemzeti szalagra, micsoda kérdés – Pali kedélyeskedik, alig bírja visszafogni magát, hogy rá ne verjen a kehes hátra, a feladat izgalma valósággal feiajzza: játszik. – Hát már csak nem járunk így, minden dísz nélkül, ha egyszer ünnepnap van, vagy mi a szösz!?...

– Az, az, ünnepnap – lelkendezik az öreg. – Végük az elvtársuraknak. Gottes dank... Szóval, akkor két karszalagra valót. – És korát meghazudtoló fürgeséggel ugrik a pult mögé, fogja az ollót, rántja maga elé a szalagtekercset.

– Ugyan már, két szalagra valót!!! – rikkantja Pali, s lefogja az apró, száraz kezet. – Huszonötre kérünk, drága Samu bácsi!

– Mert hogy annyian vagyunk – teszi hozzá Piskor, és kacsint.

– Reszkessenek az elvtársurak ott, ahol vannak – tódítja meg Pali.

– De jut is eszembe: nem tudja véletlenül, hol vannak?

– Hát a börtönben, Gottes dank – Samu bácsi szemmérték után, hajszálpontosan vagdossa a húszcentis darabokat. – Ahol a helyük.

A két fiú egymásra néz: – na, itt kimarháskodtuk magunkat, most már jó lesz igyekezni – biztosítótűket kérnek, feltesznek egymásnak egy-egy karszalagot, sietve fizetnek. Pali emlékszik, hol a bírósági épület, arra veszik az irányt.

– Tovább ne menjünk – mondja a templom előtt. – Nézd azt a sárga házat.

– Elég szépen őrzik.

– Miért, mire számítottál?

Foguk között eresztik ki a szavakat.

Aztán hang nélkül elválnak. Jó negyed óra elteltével találkoznak: megvan a terv.

●

A városszéli erdőben várakozik a szakasz.

– Parancsnok elvtárs – szól egy katona –, távmondatot kaptunk: megindult egy század a város felszabadítására.

– Helyes. Utasítás nem érkezett?

– Nem.

– Helyes. Mindig az utolsó parancs érvényes. Akkor hát – felemeli a hangját –: sorakozó!

Az emberek felállnak, Piskor Jóska előveszi a karszalagokat, s ahogy halad a sorfal előtt, biztosítótűvel mindenkinek feltűz egyet. A fiúk mulatnak: vásárfia, mondják és nevetnek.

Ami azt illeti, Piskor elég ügyetlen a téglavető kezével.

– Elvtársak, akkor elmondom, mi a feladat – szólal meg Pali, aki eddig szótlanul rajzolt egy kockás füzetlapon. – Mint tudjátok, a direktóriumi elvtársak kiszabadításáról van szó. Nem többről, nem kevesebbről. Ezt azért mondom így, mert a feladatot végre kell hajtanunk, de csak azt. Tehát, ha az elvtársak szabadok, mi fogjuk a sátorfánkat, visszajövünk ide, a gépkocsikhoz. Aztán irány: Zalaegerszeg.

A többi nem a mi dolgunk. Érthető?

Érthető. Elmondja a tervet. Az is érthető. Hát akkor: – Szakasz, indulj!

●

Bent a városban a Pali rajzolta térképen megjelölt ponton kettéválik a csatárlánc. Az egyik fele Pali után halad tovább, a másik Piskor nyomában. Egyetlen szó nem hangzik el, a vezetők egy-egy kapunál, házkiszögellésnél lazán, alig észrevehetően felemelik a kezüket: a mögöttük haladó kilép a sorból, elfoglalja a tüzelőállást. A következő lép a helyére, s most ő figyeli a parancsnok kezét. Észrevétlen körülfogják az épülettömböt. Tizenkét óra lesz tíz perc múlva. Sűrű, mély csend, sehol egyetlen járókelő, egyetlen szekér, egyetlen bicikli. Pali úgy érzi, a levegő is mozdulatlan, a város üres, csak ők vannak benne meg az a trampli sárga ház ott szemben, elszánt őreivel, meg a szörnyű titkával. Még egyszer ránéz az órájára.

– Most figyelj – súgja a mellette kucorgó géppuskásnak és körbetekint – Tűűűűz!

Huszonhárom ember ugrik elő rejtekhelyéről.

Déli egykor Vigh István elé leteszik a levest. Belemer a tányérjába. Mielőtt a szájához érintené a kanalat, ránéz az asztal túlsó felén álló poros katonára.

– Te nem vagy éhes?

– Majd én inkább a fiúkkal, elnök elvtárs.

– Elég becsületes ételnek látszik. Dupla adagot kaptok, úgy intézkedtem. Lenyeli az első kortyot. – Szóval ellenállás nélkül menekültek, azt mondod.

– Képzelje – Pali hangja még mindig hitetlen. – Amint elhangzott a riasztólövés, megrohamoztuk a célpontot. Az őrség még abban a pillanatban rohanni kezdett, ki merre látott. Volt, aki még a fegyverét is eldobta. Az ablakon át meg ugráltak a civilek kifelé, akár a szöcskék... Nem hittem a szememnek.

– És az elvtársak?

– Amikor beléptünk, már egymás celláit nyitogatták.

A férfi eltolja maga elől az üres tányért, óvatosan néz a fiúra: tudja, hogy most csalódott.

– Jól van, fiam – mondja szeretettel, s legszívesebben megsimogatná a fejét. – Ti megtettétek a magatokét, derék gyerekek vagytok. Olyan kivételes szerencse látogatott meg benneteket, amilyen egyszer adódik egy háborúban. Ha egyáltalán adódik. Mert jegyezd meg: soha az életben nem lesz ilyen egyszerű dolgotok.

Nem is volt.

BÓDIS SYLVIA

Rohamistából munkásőr

1916 nyaráig Németh Sándor, a tizennyolc esztendős cseléd nem járt a faluján kívül. Pedig Balogfa nem volt valami nagy település akkoriban sem, mára már el is tűnt a térképről, a Vas megyei Balogunyom községbe olvadt be.

Behívó érkezett, ezért kellett Szombathelyre menni. Ott rögtön ráhúzták a császár és király uniformisát, Bécset már a 83-as gyalogezred bakájaként látta meg. A császárvárosról csak kaszárnyák udvarát őrzi emlékezete, igaz, rövid idő után útnak indultak a katonák az olasz frontra. Németh Sándor, az erős, bátor parasztfiú „rohamista" lett, azaz a rohamszázadba került. Halálfejet varrtak a zubbony bal karjára, szuronnyal és kézigránátokkal rohanták meg az ellenséges állásokat a tüzérségi előkészítés után.

Csaknem két esztendőn keresztül rohamozta az olasz állásokat Németh Sándor is társaival, akik sűrűn cserélődtek, ugyanis a rohamszázadnak voltak mindig a legnagyobb veszteségei. 1918 nyarára alig volt nyolc-tíz ember az eredeti legénységből.

– Megyünk haza, vége a háborúnak! – futótűzként terjedt a hír a katonák között. De október lett, mire bevagonírozták az ezredet, s akkor sem hazafelé, hanem Bécs irányába robogott a vonat. A balogfai rohamista azonban nem oda akart megérkezni, hanem végre, kétévi távollét után, haza. Ezért néhány társával együtt otthagyott csapot-papot, vonatot, fegyvert, császárt és királyt, s gyalog elindult Balogfa felé.

Tizenhárom napon át gyalogolt az őszi esőben, az úttalan utak sarában, míg megérkezett. Ahogy levetette a mundért, máris indult valamiféle munkát keresni, hiszen otthon igen csak szűkében voltak a kenyérnek, köleskásának, húst pedig csak a nyulászat ígért.

Az természetesen tiltva volt, de egy húszéves fiatalembernek nem sokat számított a tilalom, ha az éhség csillapításáról volt szó. S nemcsak saját éhségéről, hanem a szülőkéről, a testvérekéről is. Némethéknél tizenhárom gyerek volt, a kisebbeken segíteni kötelesség – tudta ezt a frontot megjárt nagyfiú. Ezért nyulászott, s alkalmi munkát vállalt – ha tudott. Igen kemény, sok keservet hozó tél volt.

A nehéz télre szép tavasz érkezett. Mire Balogfán virágba borultak a fák, addigra megszépült a jövő képe is. Győzött a Tanácsköztársaság, győzött a forradalom – így hozták a hírt Szombathelyről azok a fiatalemberek, akik között Németh Sándor volt katonatársaira ismert. Megszűnt a cselédség, a földet elvették tulajdonosától, akit sosem láttak, csak parancsait ismerték. Az egykori ezredtársak hívták Sándort, menjen velük, szükség van a jó katonákra a tanácshatalom megvédéséhez.

Szombathelyre vonult be, de ez más bevonulás volt, nem olyan, mint az 1916-os. A direktórium ereje határán túl is gondoskodott a vöröskatonák ellátásáról, s az sem volt ritka: jött egy ember, ennivalót, dohányt, bort adott a katonáknak. Volt, aki virágot hozott, mása nem volt.

Aztán harcba indultak. Fájó az emlékezet: minden győzelmet követett egy vereség a

Németh Sándor

szombathelyi századnál, amelyben a balogfai katona harcolt.

Muraszombatnál kezdődött. A Vörös Hadsereg fél óra alatt kiűzte a városból a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság katonáit. A lakosság virágesővel fogadta a Tanácsköztársaság hadseregét, örömünnep volt a muraszombati tartózkodás. Meddig tartott, nyolc napig, tízig? Aztán megindult az ellenség. Sokszoros túlerővel álltak szemben a vöröskatonák, vissza kellett vonulniuk a Dráváig. Viszont a folyón nem jött át ellenséges katona! Legalábbis addig nem, amíg a szombathelyieket el nem vezényelték Lévára. Németh Sándor itt a dicsőséges északi hadjárat résztvevője lett. A Tanácsköztársaság egységei hetek alatt felszabadították Észak-Magyarország jelentős részét. A szombathelyiek Selmecbányáig mentek előre. Az egykori rohamosztagos ezekben a harcokban hasznát vette tudományának, a kézigránáttal senki sem tudott úgy bánni, mint ő.

A győzelmeket visszavonulás követte. Aztán újabb harcok, ezúttal a tiszai fronton. Szolnok, Törökszentmiklós, felejthetetlen győzelmek. Karcag előtt álltak a Vörös Hadsereg katonái, amikor valami fertőzéstől többen megbetegedtek. Németh Sándor is kórházba került, visszavitték Budapestre. Erős szervezete néhány nap alatt legyőzte a betegséget, elengedték a kórházból huszonegy nap szabadságot kap. Július vége volt ekkor...

Ez a betegszabadság talán az életét mentette meg. Hazaért a falujába, s harmadnap jön a hír: vége a kommünnek – azaz: leverték a Tanácsköztársaságot. Visszajött a faluba a gazdatiszt is, megígérve a község egyetlen vöröskatonájának, hogy majd gondoskodik a példás büntetésről.

A munkásőrség alapító tagja Németh Sándor, 1964-ben került tartalékállományba. Hatvanon felül is jól bírta a gyakorlatokat, a fiatalokat szívesen tanította, különösen a kézigránátharcra, amelynek fortélyait a Piavénál tanulta ki, aztán a Dráva, a Vág, majd a Tisza mellett alkalmazott...

Időút

Mintha a kopott fényképet nézné: rajta a legényt katonaruhában. Valami állványfélének támaszkodik, vagy inkább csak érinti a kezével a szélét. A bal lábával arasznyit kilépett, biztosan a fotográfus kérésére. Kilépett, behajlította a lábát.

Akárha régi szemüvegen nézné: megnő a sapka az állvány tetején, a keze mellett, zubbonyán a kitüntetések is, a gombok, meg mögötte a festett vásznon az ablak, cserép virággal, muskátlival. Néz komolyan a legény, apró szemekkel. Tán szabadságának az utolsó napját tölti. Beugrott a mesterhez, a görbe utca műtermének a cégére csalta be, megfésülködött, elválasztotta a haját, odaállt a masina elé. Hatvan esztendeje.

A fényképész így örökítette meg a katonát: mosolytalanul, összezárt szájjal.

– Nem tudom kigondolni, nem tudom, mikor volt, hol, melyik városban – suttogja Kovács János. – Míg nem lettem ilyen beteg, tudtam mindent, most beszélni is alig...

A fotelban ül. Papucsban, mozdulatlanul.

– Sokszor egész nap nem szól – mondja a felesége. – Csak bámul. Öltöztetem, vetkőztetem, borotválom. A lefelé lejtő útra meg a fegyverraktárra emlékezik. Éjjel fölkelt. Anyukám, hogy hívják, ahol dolgoztam? Mondom, Elekthermax. Fél óra múlva megint nem tudja. 1971-ben agytrombózist kapott, esztendő karácsonyakor már beteg volt, 1972 tavaszán hazajött a kórházból, május elsején még a dísztribünön állt, aztán hamarosan rá következett az újabb agytrombózis. Megbénult a keze.

Nehezére esik a szó, megakadnak a torkában a mondatok.

Kovács János kemencefalazó kőműves legutolsó önéletrajza tizenkilenc éve íródott, szeptemberben: „1898-ban születtem Szatmárnémetiben. Édesapám kubikos volt, tizenegyen voltunk testvérek. Öt elemi elvégzése után többféle alkalmi munkát végeztem. Tizenhat éves koromban ács szakmában dolgoztam, tizennyolc éves koromban kivittek az olasz frontra."

– Egyszer ketten indultunk, nem jut eszembe a társam neve, jelentést vittünk az ezrednek, akkor kézigránátot dobtak ránk, a társamat szétvágta. A légnyomástól nekem is zavart lett a fejem. Ketten indultunk ordonáncok...

„A fronton a háború befejezéséig voltam. Visszafelé jövet először Győrben voltam kórházban, utána Pestre kerültem, ahol részt vettem az 1919-es forradalomban, mint vöröskatona."

– Szolnokon tartózkodtam egy hónapig, a hídőrségnél, akkor is a fronton. Felderítésekre jártunk, kikémlelni az ellenséget...

„1920-ban Temesvárra kerültem, ahol részt vettem a munkásmozgalomban. 1926-ban letartóztattak."

– Elárulták, hogy benn voltam a Vörös Hadseregben. A városháza cellájából mindig áthajtottak a rendőrségre. Ott vertek. A talpamat verték gumibottal...

– Ketten voltak összekötve lánccal – emlékezik az asszony. – A városházára mentem a nagyobbik fiú keresztleveléért, az emeleti

Kovács János

ablakból láttam. Valakitől kérdeztem, miért kísérik őket. Kommunisták, piszkos kommunisták – mondta. – Félreálltam, végigfutott a hátamon a hideg. A Béga-csatornán találkoztunk újra. A homokot termeltük ki, én férj nélkül voltam három gyerekkel. 1932-ben lettem a felesége.

„1944-ben az orosz frontra akartak vinni, mikor átszöktem Magyarországra. Először a losonci táborba kerültem, utána a nevelt fiaimhoz Ugodba, ahol az idősebbikkel dolgoztam az asztalos szakmában, a fűrésztelepen."

– Tizenhét esztendeje nyugdíjas, a felszabadulás óta párttag, a pápai Schönherz Zoltán zászlóaljnak 1957. március 22-től tagja. Ott a fényképe a munkásőrség folyosóján, a díszes táblán. 1966-tól a betegségéig a fegyverraktárban dolgozott, kiadta a puskákat, rendet tartott.

Így az asszony.

– Kemencefalazó volt az Elekthermaxban. Nyugodt, csöndes ember, nem kiabálós. Szerette mindenki. Nem jönnek hozzám a társak – mondogatja, pedig voltak nála. Kikívánkozott megnézni a raktárt, megígérték neki, de soha nem sikerült kivinni, olyan állapotban volt. A ruháját nem engedi leadni; majd ha meghalok – mondja. A munkásőr-igazolványa ott van a kisasztalon. Miért nincs a munkásőrnek három élete?

Kovács János a szakma kiváló dolgozója, a Szolgálati Érdemérem, a Munka Érdemrend tulajdonosa, 1972. december 31-től tartalékos állományban van. Ha látja a munkásőröket sír. Ül egy fotelban az erkélyen és sír.

JOÓ JÓZSEF

Főszakácsból futár

Vajon hányféle rugó, a véletlenek milyen sorozata alakítja egy ember sorsát? Hányféle út vezet az igazság felismeréséhez, s a boldogulásig? És hogyan lesz valakiből forradalmár?

Olyan kérdések ezek, amelyekre nehéz, s talán lehetetlen egyértelmű választ adni. Ahány ember, annyiféle élet, és ha némely vonás talán közös is, mégis mindegyik más.

Amikor Mecséry Mihályról először érdeklődtem, egyik elvtársa ezt mondta:

– Sokat szenvedett. Erdekes család az övé. Nyugodtan mondhatom, olyan emberek, hogy bármelyikük előtt bátran mennék...

Fegyverrel bánó munkásőröknek sokat mond ez a jellemzés.

A fehér hajú, tartalékállományban levő munkásőr kis szolgálati lakásában fogad. Apró felesége, Erzsi néni is odaül hozzánk. Együtt elevenítik fel a régmúltat.

Hosszú volt az út Mecséry Mihálynak 1900-tól, születésétől 1979-ig, a mai csendes, nyugdíjas koráig. Hosszú, változatos és iszonyúan kemény. Tíz gyermeke volt, négyen élnek csak. Az orvos, a gyógyszer hiányzott, a szűkös körülmények ítélték halálra a csöppségeket. Kevés helye az életnek, hol túl sok az isten. S a nyomor, a tüdőbaj istene igen nagy úr... Volt fiuk, aki vasúti szerencsétlenség áldozata lett, másik gyermekük Maléteré, a sötét emlékezetű 1956-ban.

Hallgatok. Fájó sebek szakadtak fel. Van-e szörnyűbb, mint a szülő sorsa, ha saját gyermekét kell temetni?

A Tanácsköztársaság napjaira terelem a szót, s az egykori vöröskatona így osztja meg velünk emlékeit:

– Ott kezdődött számomra a katonaság, hogy 18 éves koromban besoroztak a tizenkilences közös gyalogezredbe. Nem volt öröm, mondanom sem kell, ugyanúgy, mint sok más velem egykorú fiatalnak, nekem sem fűlt a fogam hozzá. Nem akartam katona lenni. A sors, a véletlen aztán úgy hozta, hogy ennek ellenére később magam álltam be a hadseregbe. De ne szaladjunk a dolgok elébe. Tény az, hogy addig ügyeskedtem, míg fegyver nélküli szolgálatra osztottak be. Odesszában és Tarnopolban mosodás lettem. Később tovább indítottak bennünket Olaszországba, Piave felé. Lembergben ért utol a hír: vége a háborúnak. Hazamentem Győrbe. Nagy volt az öröm otthon, édesanyám már siratta elveszettnek hitt fiát.

– Hogy megváltozott a helyzet, újra beálltam katonának, de immár a Károlyi-féle hadseregbe. Főszakács lettem. Nemsokára aztán – a történelemkönyvekből jól ismert módon – kikiáltották a Tanácsköztársaságot. Sokan azonnal jelentkeztünk a Vörös Hadseregbe. Folytak a harcok, a fiatal köztársaság minden erejével védte magát. Egyszer csak jött a parancs: holnaptól lovas futár leszek. Így kerültem egyik pillanatról a másikra a kondérok és a főzőkanál mellől a lovak mellé.

– Nyilván azért, mert jól értett a paripákhoz..

– Dehogyis! Életemben nem ültem lovon. De hát a parancs az parancs, és nálunk ko-

Mecséry Mihály

moly fegyelem uralkodott. Nem volt mit tenni, megtanultam, amit egy lovas futárnak tudnia kell. Nem is akárhogyan, gyakran nyereg nélkül, csak szőrén ültem meg a lovat. Vittem-hoztam a helyzetjelentéseket, a parancsokat, az ezredtől a parancsnokságig és vissza. A főhadiszállás egy vasúti kocsiban volt, mindig más helyen. Meg kellett keresnem. Volt úgy, hogy a több mint 30 kilométeres utat naponta többször is megtettem. Hogy merre jártunk? Mentünk volna a román királyi csapatok ellen, de a Tiszánál, Szolnok mellett megálltunk. Újabb parancs jött, és a cseh intervenciósok ellen indultunk Egerbe.

– Egyedül lenni, egyáltalán nem biztonságos környezetben, veszélyes mulatság. Miska bácsi gondolt erre?

– Ugyan már! Tizenkilenc éves siheder voltam, ki gondol ilyenkor a veszélyre? Inkább büszke voltam, hogy egyedül rajtam múlik az összeköttetés. Izgalmas és rendkívül komoly dolog ez egy fiatalember számára. De bármennyire is szerettem én ezt az életet, a rengeteg lovaglást nem bírta a szervezetem, érthető: nem voltam hozzászokva. Megbetegedtem, a székesfehérvári kórházba kerültem. Nemsokára megérkezett a szomorú hír: a Tanácsköztársaságot leverték.

Mecséry Mihályt, a vöröskatonát a fehérterroristák halálra keresték, Ausztriába menekült. Nemsokára azonban hazatért, és amint lehetősége nyílt rá, bekapcsolódott a kommunista mozgalomba.

Negyvenöt után párttitkár volt, politikai vezető, szakszervezeti titkár. Kecskeméten 1957-ben a munkásőrség megalapítói közé tartozott.

KAPUVÁRI GÁBOR

1919
MÁJUS 1.

SOMLYÓ ZOLTÁN

Testvérek májusa

Sosem volt ilyen májusa a földnek.
ilyen virágos, ilyen lángoló.
A szív sosem lelt még így önmagára,
sosem volt ilyen istenadta jó.
Sosem volt olyan friss a lomb a fán,
mint ma: testvérek vörös májusán.

Egy kézfogás viharzik át a földön,
és megroppannak izmok és inak.
A természetnek üde újulása
tanúja szívünk szent álmainak,
melynek lángja valóságra vál
ma: a szíveknek vörös májusán.

Nem ábrándszülte égi trombitával
rivalg fülünkbe a szent induló.
Egymás szívéből halljuk a morajját,
mely palotát és kunyhót feldúló.
És azt mondja, hogy lesz gyümölcs a fán,
mely lombot hajt szíveknek májusán!

Ó, lesz gyümölcse, drága, szent gyümölcse,
éltet adó, üdítő és csudás!
Miénk az út, az élet, az igazság,
mi dolgozunk, s hasznát ne lássa más!
Ezt kiáltsuk át kunyhón s palotán
testvérsziveknek vörös májusán!

A legszebb május

– Volt részünk a tanácshatalom győzelme előtt a sztrájkszervezésben, a kemény osztályharcban. Jómagam bizalmi voltam, s egy alkalommal úgy rúgtak ki a munkahelyemről, mint a ködfelhőt. Nem tudom, ismeri-e az elvtárs azt a jelzőt, amivel megillettek bennünket: „hazátlan bitangoknak" neveztek minket – ugrik vissza Bártfai József, persze csak gondolatban, hat évtizedet.

– Számomra a legemlékezetesebb, a legszebb, az „igazi", az a tizenkilences május maradt – folytatja. – Azon a napon ünnepeltünk.

Ha nem így lenne, azt sem hallgatná el. Szókimondó ember, tapasztalhattam, amíg beszélgettünk. Tehát az igazság leszögeztetett, nincs mit kételkednem benne. Legföljebb találgathatnám az okokat, az elröpült idő tette-e ezt, amely állítólag mindent szebbé alakít, vagy talán az ifjúság varázsa, hiszen a „Jóska gyerek" akkoriban huszonéves volt.

De a hiteles magyarázattal nem sokáig marad adós:

– Sodort magával a munkástömeg a csepeli piactól egészen a Városligetig. Erzsébe-

1919. május 1-i felvonulás Budapesten

Bártfai József

ten és máshol újabb csoportok csatlakoztak hozzánk.

Addigra nyolc-tizezren is lehettünk már.

Munkásdalokat énekeltünk, végig a Soroksári úton, a Nagykörúton, az Andrássy úton. Teli torokkal harsogtuk: „Nem lesz a tőke úr mirajtunk!" Olyan utca nem volt, ahol ne vártak volna bennünket, minden sarkon, minden erkélyen, minden ablakban integetett az ünneplő közönség. És eközben arra gondoltam, hogy én, az egykori szentesi fazekassegéd, aki Pesten hol alkalmi munkával, hol lóhajtással, máskor meg flaszterkeveréssel, sírásással, bolti segédkezéssel tartottam fenn magamat, ágyrajáróként egyik helyről a másikra vándoroltam, míg végül, nem kérdezve, tetszik-e vagy sem, Csepelre vittek hadimunkára, én, aki addig olyan egyedül álltam, mint a kisujjam, most mindenkihez tartozom, és mindenki hozzám tartozik. Csodálatos érzés volt.

Május elseje után pedig folytatták a felvonulást. Csak másképpen. Fegyvert kaptak és a frontra meneteltek. Őt a 22-es csepeli vörös gyalogezred első századának első szakaszába osztották be. Tiszaluc volt az első község, amit felszabadítottak az intervenciósok alól. Aztán tovább nyomultak előre. Két emléket is őriz ebből az időből. Egyiket a hüvelykujján. Támadásnál bal kézzel tartotta a fegyvert, s nézte, mi történik elöl, amikor a mellette szökellő vöröskatona elkiáltotta magát: „megsebesültél, Jóska!" Azóta sem tűnt el a forradás.

Alig épült fel, ismét a tűzvonalba ment, védeni a Tanácsköztársaságot. Megtalálta egy golyó, a szíve fölött, a bordák között hatolt be. Azóta is ott tanyázik. Nehogy elfelejtse a hatvan évvel ezelőtti májust, néha megmozdul.

Pedig Bártfai József anélkul sem felejtené el. Arra gondolt akkor is, mikor a nyolcadik kerületi egységparancsnokságon megkérdezték tőle, bírja-e még a tartalékos munkásőrszolgálatot. Így válaszolt:

– Kevésbé tudok úgy futni, rohamozni, mint régen, de ha odaállítotok valahová, a fegyvert tudom kezelni.

FEGYVERBE!
FEGYVERBE!
Berény
POSNER BUDAPEST

Eredj fiam

Azt mondtam én, édes fiam:
Ne menj fiam a csatába.
Lelkem fiam,
Drága vérem,
Katonának fából lába,
Ne menj fiam a csatába.

Azt mondtam én, édes fiam:
Minek olnél, minek mennél?
Édes fiam,
Drága vérem,
Testvéred bitója lennél
S talán te is odavesznél.

Azt mondottam, édes fiam:
Nem erre szültelek téged,
Bubáztalak,
Takartalak,
Hogy elrontsák piros véred
S hogy mi végből, meg se kérdjed.

Azt mondottam, édes fiam:
Pénz országa, urak földje,
A szegényeknek,
Proletárnak
Nincs egyebe, csak az ökle,
Az is csak, hogy értük törje.

De most mondom, édes fiam:
Hallod fiam? Megvirradt már,
Szól a kakas,
Kukorékol,
Tied a föld, a kék határ,
Az erdő, a dalos madár.

Kerekedj föl, édes fiam,
Eljövelt a te országod,
Ur pribékje,
Zsoldos horda,
Ha még maradt,
Mind levered, mind kivágod.

Én tüzellek, édes fiam,
Erős karod, izzó véred
Érte töröd, érte ontod,
Milliónyi a testvéred,
A proletár jussát véded.

A mi drága szent hazánkat
Ezer szívvel, ezer karral,
Szeresd fiam,
Védd meg fiam
Milliónyi akarattal,
Tűzzel, vassal és haraggal.
Most én mondom: szülőanyád.

Nem magunkat siratjuk

Olajos Barnabás, ha csak egy évvel is, de idősebb, mint e század, 1899-ben született Abatalván. Alighogy a századforduló zajos és zavaros hullámai elültek, véget ért az első világégés, egy újabb nagy erőpróba várt rá.

– Ezerkilencszáztizennyolc november 4-én érkeztem haza az olasz frontról, ám pihenésre már nem juthatott időm, mert Károlyi Mihály és kormánya bekívánta a fiatal korosztályt. Aztán a Vörös Hadsereg. Jómagam először Kassára kerültem, ott kapcsolódtam bele a felvidéki harcokba. Éppen hogy megérkeztem alakulatomhoz, jött a parancs, irány Margitfalva, mert a cseh intervenciósok már kezdtek beszivárogni. Itt nem vettük fel ellenük a harcot, hanem tovább mentünk Szilvásváradra, majd Bánréve, Csiz, Rimaszőcs, Rimaszombat volt az útvonalunk, fel egészen Tiszolcig. No kérem, Tiszolcnál aztán meg kellett állni, mert ott valami kutyaság jött közbe.

– A legerősebb ütközetben Bánrévénél vettem részt, ahol négyfelé vágott a vasút és az intervenciós hadsereg is szerette volna megkaparintani a csomópontot. Mi őriztuk az Ózd, Rimaszombat, Miskolc, Tornaalja irányába ágazó központot. Maroknyi csapatunk az ádáz harc közepette is míg bírta, állta a sarat, de a túlerő, annak ellenére, hogy segítségül Pestről megérkezett a csepeli vasasok gárdája, győzedelmeskedett. Sok volt a vérveszteségünk, számtalan fegyvertársunk elesett, ezért széthulló-szóródó csapatunkat elvitték a Tiszához, a román fronthoz. No oszt itt lett nekünk végunk. Pár napig tarthattuk magunkat csak, s aztán megpecsételődött sorsunk. Volt, aki letette a fegyvert, volt, aki más egységhez pártolt, elesett, én magam a zádori erdőben találtam menedéket. Pár társammal bujdosó lettem vagy két hónapig, de lehet, hogy több is volt az. Egy öreg kerülőpár adott tanyát egészen augusztusig, míg vissza nem térhettem a falumba, anyám oda hordott nekünk élelmet.

– Szívesen csatlakozott annak idején a vöröskatonákhoz?

– Fiatal ember voltam, jó erőben, egészségben. Ha nem szívesen, akkor nem is mentem volna. Önként vállaltuk a harcot, vitt a vérem, szívem sugallta: indulni kell! Nem kényszeritett senki sem. Láttam én a bajt, apám is cselédember volt, kiszolgáltatva más kényének-kedvének. Rossz sorban éltünk mindannyian.

Közösen örültünk és közösen bánkódtunk. Nem úgy sikerült, ahogy terveztük. A Vörös Hadsereget szétverte a túlerő. Még a vezetőkben is volt hiba, ki tudatosan vétett, kit félrevezettek.

– Barna bácsi hatvan év távlatából kire és mire emlékszik vissza a legszívesebben?

– Sajnos az apró részletekre már nem tudok, de barátaim arcvonásai, sorstársaim rezdülései-mozdulatai fel-felvillannak bennem. Például, ahogy daloltuk, énekeltük „Az erdőnek sűrűjében rózsabokor nyílik" kezdetű dalt. Akkor volt ez, amikor kikiáltották a Magyar Tanácsköztársaságot! Vállról vállra dobáltuk egymást, nótáztunk, táncoltunk. Igazi ünnep volt az a nap. Legszebb élményem ez maradhatott, pedig az eltelt

Olajos Barnabás

60 év nagy idő! Mikor harcunk semmivé vált, nem magunkat sirattuk, hanem a szebb és annyira várt boldogabb, szabadabb jövő elvesztét.

– A fegyveremet Bánrévén adtam le az állomás őrségének, hogy hazatérhessek.

Ám sokáig nem volt nyugtom, a fehérek mindenhol utolértek. Cselédnek szegődtem, de egy családnál sem volt sokáig maradásom.

– Mezőcsáton 1957-ben, amikor országszerte alakultak a munkásőregységek, tagja lettem én is.

– Az elvtársak mindennaposak nálunk, főleg a parancsnokunk látogat el gyakran. Jönnek a fiatalok is, hozzák a friss híreket, élményeket. Én meg ilyenkor szóba hozom a régmúltat. Bár az idő megkoptatta, lecsiszolta az emlékeket, bennem gyöngyként él minden perc...

DOBOG BÉLA

A 22-es Csepeli Vörösezred katonája

Aki nem ismeri személyesen, az egykori vasast, a csepeli 22-es Vörös Munkásezred önkéntes katonáját az is hamar felismerheti benne a mai ízig-vérig munkásőrt. Fején – utcán, otthonában vagy csendes Tisza-parti horgászás közben – mindig ott van a munkásőrök színehagyott, szinte már a végsőkig elnyűtt „Lenin-sapkája".

Szeme még éles, s keze sem remeg, ha fegyver van benne; 77 évesen is kiváló lövész Szilágyi János.

Amikor rendes civil mestersége iránt érdeklődtem, keserű iróniával kérdezett vissza:

– Melyiket is említsem? Először – jóformán még gyermekfejjel – a szerszámkészítő lakatosságot tanultam ki. Aztán gépészkovács lettem, s még azután központifűtés- és vízvezeték-szerelő. – Mint később kiderült, e három vasas mesterségnek különös históriája van az ő hajdani hányatott életében. Az egykori frontharcos, vöröskatona fél élete bujdosással telt el. Szökve, menekülve a csendőrök, detektívek elől, ahová, amilyen munkásközegbe került, s amilyen szakmára épp ott a legnagyobb szükség volt, azt csakhamar megtanulta.

1919 márciusában az erzsébetfalvai Győrfy és Wolf fémáru gyárban dolgozott az akkor alig 18 éves lakatossegéd, amikor hírét vette, hogy a csepeli vasasok saját forradalmi vörösezredet szerveznek a proletárdiktatúra védelmére.

Erzsébetfalváról Csepelre indult, s hogy megérkezett, még aznap a Magyar Tanácsköztársaság vöröskatonája lett. Nem volt sok idő tanulni a katonai regulát. Csakhamar megkapták az első harci feladatot. Kecskeméten erősen szervezkedtek a kulákok a kommunisták ellen. Amikor azonban a csepeli vasasok Kecskemétre érkeztek, olyanok lettek a farkasok, mint a kezes bárány. Egyszeriben elment a kedvük attól, hogy kezet, fegyvert emeljenek a szegények hatalmára.

– Kecskeméten akkor – emlékezik derűs tárgyilagossággal a régmúlt eseményekre – tán egy puskalövés sem dördült el. Ahogy tiszta lett a levegő, elvonultak a vasasok is.

Megkezdődtek a Magyar Tanácsköztársaság dicsőséges északi hadjáratai. Az ezred – így ő maga is – Mezőzombornál esett át az első igazi tűzkeresztségen. A román királyi hadsereg erős páncélvonata robogott közéjük, s kegyetlen tűzzel árasztotta el őket. Emlékszik, hogy a bojárok katonái akkor éjjel egy mocsárba szorították őket. Ő maga is derékig érő vízben érte meg a reggelt. Másnap azonban rendezték soraikat. A betolakodó ellenség többé nem állhatott meg előttük. Az igazi harcban, erős ellenfelekkel szemben – mint meséli – hihetetlenül gyávák voltak.

Ezután, a cseh frontra mentek. Nagykartaltól Tokajig menetből foglalták el a közbeeső falvakat, térségeket. Keményebb harcok, csaták csak Tokaj környékén alakultak ki. A Tokaji hidat már korábban felrobbantották a cseh intervenciósok. S a Tiszán való frontális átkelési kísérletek jelentős véráldozatot követeltek a Vörös Hadsereg ezredeitől. A legkisebb mozgásra is ádáz tűzzel válaszolt az

Szilágyi János

ellenség a folyó másik oldaláról. Ami azonban nem sikerült az előttük járóknak, hamarosan sikerült a csepeli vasasoknak. Bevették Tokajt is. Tisztelettel eltemették saját és az ellenség halottait is, azután meneteltek tovább folfelé az Ipoly mentén, elfoglalták Losoncot is. Kassa alatt harcoltak; pillanatnyi megállás nélkül űzték, hajtották maguk előtt az ellenséget, amikor egy napon hírét vették, hogy a cseh intervenciósok fegyverszünetet ajánlanak. Maga is látta, fogadta azt a fehér zászlós gépkocsit, amely bekötött szemű, idegen egyenruhás tiszteket hozott...

Most is elönti arcát a keserű bánat, a csalódottság, amikor arra emlékszik, hogy miként fogadták a vöröskatonák a parancsot, hogy vissza kell vonulniuk.

Ezután ismét a román királyi bandák ellen vonultak. A Szolnok környéki harcokban azonban kibontakozni többé már a csepeli vasasok sem tudtak. Valami – az öreg harcos számára máig kiderülhetetlen árulás – folytán csapataik minden szándékáról, mozdulatáról előbb tudott az ellenség, mint a közkatonák. Számára az összeomlás végül Fegyvernek határában következett be.

Alig ért haza szülei pesterzsébeti lakására, már fegyveresek keresték. Ettől kezdve éveken keresztül mint az üldözött vad bujdosott, menekült. Minden vagyona egy Frommer-pisztoly és két kézigránát volt. Szentül elhatározta, hogy ha rajtaütnek, az utolsó töltényig harcolni fog, hiszen éppen Orgovány közelében – ahol a nagyszülők a szőlőhegyben rejtegették – minden hír eljutott hozzá arról: mi vár azokra a vöröskatonákra, akik Héjjas Iván banditái kezébe kerulnek.

Otthon Erzsébeten közben szüntelenül zaklatták a szülőket a csendőrök. Édesapját – mert nem tudta megmondani, hogy hol van a fia – sokszor betegre verték.

Amikor teljességgel elviselhetetlenné vált a szulei helyzete, 1924-ben önként feladta magát; jelentkezett a szalkszentmártoni csendőrségen. Kegyetlen kínzások következtek. Itélet nélkül hosszú évekig tartották fogva. Csak 1931-ben engedték el.

Egy vöröskatona Jászárokszállásról

Jászárokszálláson, a Mocsár utcában idős Gaál Jánost kerestem.

– Őt ilyenkor, jó időben nagyon nehéz idehaza találni – mondta a lánya, a szerény, kis kertes házban. – Kora reggel biciklire ül és kikarikázik a 20 kilométernyire levő erdőbe a méheihez.

A méhkaptárok tetején ülünk. Örül a beszélgetésnek.

– Itt születtem Jászárokszálláson 1899-ben – kezdi az emlékezést. Négy fél elemit végeztem, ugyanis csak mindenszentektől húsvétig jártam iskolába. Kellett a gyerek keze is a kubikosmunkánál. Hétéves koromban már elszegődtem cselédnek nagyobb gazdákhoz, akiknek negyven, ötven köblös földjük volt. Az első világháborúban az olasz fronton, a Piave folyónál harcoltam. Megsebesültem. A kórházi ápolás után 1918 szeptemberében kerültem vissza Arokszállásra. Itthon tudtam meg, hogy az apám a fronton meghalt. Anyámat már egyéves koromban elvesztettem. Magunk maradtunk két leánytestvéremmel.

– Miután teljesen felgyógyultam, visszamentem a 29-es gyalogezredhez. Innen kerültem Szentendrére, géppuskás tanfolyamra. Ott ért a forradalom is. A pesti sztrájk idején innen vezényeltek bennünket a fővárosba. Olyan parancs volt, hogy lőjünk a tüntetőkre, amikor vonulnak az Országház felé. Mi nem lőttünk! Nagy volt a zűrzavar. Végül visszakerültünk Szentendrére. A tüntetők elérték céljukat. Amikor Károlyi Mihály lett a köztársasági elnök, vagy nyolcszázan bejöttünk Pestre és a Városháza előtt felesküdtünk Károlyira. Itt szétosztottak bennünket a középületekhez. Én tizenketted magammal a Nyugati pályaudvar postájához kerültem. Ott voltunk egy hónapig. 1919 januárjában az én korosztályomat leszerelték és visszakerültem Jászárokszállásra.

Ismét elmentem cselédnek, mert más lehetőség nem volt. Amikor márciusban átvették a hatalmat Kun Béláék, az volt a jelszó, hogy „Be a Vörös Hadseregbe!" Jöttem én is haza a cselédségből, itthon többen megbeszéltük, hogy nekünk is ott a helyünk. Először Pesten a Ganz-MÁVAG-ba mentünk, majd engem Miskolcra, a géppuskás ezredhez osztottak be.

Miskolctól Nagyszebenig harcoltunk. Onnan jöttünk vissza lehangolódva. Amit elfoglaltunk, amiért harcoltunk, egyik napról a másikra vissza kellett adni. Elkeseredett hangulat volt az ezrednél. Jöttünk Szolnok felé vissza, ott már felbomlott a rend és mentünk, ki merre látott. 1919 augusztusában én is visszakerültem a falumba.

– Vöröskatona korában találkozott-e vezetőkkel?

– Szamuely Tiborral Miskolcnál, amikor a cseh intervenciósokat visszavertük. Lelkesítette a katonákat, kitartásra biztatott. Akkor még nem tudtuk, hogy amit elvettünk vérrel, azt vissza kell adnunk.

– Ezután Viszneken lettem ismét cseléd. Nem sokáig. 1920-ban elvittek Piliscsabára,

Gaál János

az internáló táborba. Egy évig voltam a börtönben.

– A munkásőrség mit jelent az életében?

– A jászberényi Kókai László zászlóalj alapító tagja vagyok. Ma is izgatott vagyok, ha a tartalékosok kiképzésére készülök. Sajnos, a lövészet már gyengén megy, de el nem maradnék semmi pénzért a gyakorlatról. A fiam is munkásőr. Együtt szoktunk menni. És olyankor nagyon büszke vagyok.

Az erdő széléig kísért. Látszott rajta, hogy jólesett a beszélgetés. Nekem úgy tűnt, hogy a történelemkönyv lapjai elevenednek meg a méhkaptár tetején ülve. A méhek szorgalmasan döngicséltek. Az erdőben éppen virágzott az akác.

DALOCSA ISTVÁN

ZELK ZOLTÁN

Miskolc, 1919

A miskolci páncélvonat legénysége

A kapun kézigránát csattant,
a falat puskagolyó verte,
az udvaron, mi három gyermek,
egymás lihegő szivét lesve
feküdtünk, lapultunk a földön –
de hirtelen világnagy csend lett
és – csend a csendben – újra szállni,
sürögni kezdtek már a percek!

Fölkeltünk hát. S velünk a város.
Szemüket nyitották a házak:
nyiló ablakokkal köszöntve
a szabadító katonákat.
Vizet kértek: hogyan futottunk
feléjük a teli vödörrel!
s a viz is, ami földre loccsant,
csobogott, ugrott vad örömmel!

Kimertük volna mennyi kútja,
mennyi folyója a világnak,
mikor azt mondták, ránk nevetve:
„Jól van, köszönjük, kis elvtársak...”
S mikor a járdaszélre ültek,
könyökre dőlve, megpihenve,
akkor is úgy bámultunk rájuk,
olyan magasba, mintha hegyre!

A felszabadított Miskolc

És szóltak újra. Elmesélték,
mily tájakat, mily harcot jártak,
hogy védjék, ami az övék lett,
az országot, a földet, a gyárat.
(Szívemből bontom ki az arcuk,
szívemből bontom ki e képet,
szívembe ásva hordtam: mostan
tinéktek adom. Szeressétek!)

Így volt. Tizenkét éves voltam.
Így emlékszem én e seregre.
Soha bukásra, vesztett harcra,
mindig csak, mindig győzelemre.
Mert nem is buktak ők, ha bukva
de úgy is, akkor is csak győztek:
lépcsőt emelve mi-korunknak
s a szociálista jövőnek!

Gondból és örömből...

1900-ban születtek azok, akik még közvetlen élményként élték meg az első világháborút, méghozzá úgy, hogy a halál köztük alig arathatott. És ők azok, akik már felnőttként, de még fiatalon, az új iránt fogékonyan érték meg a forradalmat. A székesfehérvári Pápai József is ehhez a korosztályhoz tartozik.

– Mi a század nagy eseményeit mind átéltük. Így hát gondból és örömből bőven kijutott – kezdi az emlékezést Pápai József, aki azonban nem egyszerűen csak megélte országunk sorsának nagy változásait, hanem hol egyszerű közkatonaként, hol parancsnokként, vezetőként, a Tanácsköztársaság óta a haladásnak mindig tevékeny részese.

– Hét gyereke közül engem festőnek taníttatott az apám, aki maga a környékbeli uradalmakon cselédeskedett. Munkás lettem tehát, de nemcsak attól, hogy tudtam egy szakmát. A kor, a körülmények tettek igazán munkássá. Az otthoni nehézségek, hogy anyámnak mosni kellett mennie, hogy apám hol itt, hol ott kapott munkát, a tanonckodás, a segédkezés gyötrelmei, a munkavállalás nehézségei. És egy életre hatott rám a fiatal fejjel megért forradalom.

És alighanem a háborúnak és a szakszervezetnek is meghatározó szerep jut, mert az emlékező szavak között e kettő igen sokszor fordul elő.

– Két hét kiképzés után utolsóként kerültünk az olasz frontra. A puskámat se sütöttem el és jöhettem haza, de láttam az összeomlást.

– A szakszervezetnek is tizenhét óta vagyok tagja. Akkor a Végh festőmesternél dolgoztam. Innen vonultam be és ide jöttem vissza és amikor elfogyott a munka – a martonvásári árvaházat festettük –, innen voltam kénytelen Pestre menni, hogy megéljek... A Dohány utcában, a Festő Szakegylet helyiségében Széll Mihály titkár ajánlotta az Akácfa utcai Nemecsek Antal mestert. Ez tizennyolc telén lehetett, s tavasszal innen vonultam be újra, akkor már a Vörös Hadseregbe.

Addig azonban még történt egy és más, ami alighanem nem csupán egy ember életében érdekes.

– Fehérváron a József utcában Felt Vince vendéglőjében gyakran jöttek össze a baloldali érzelmű emberek, és ide jártak a szervezett építőmunkások is. A rendőrségen rossz híre lehetett az összejöveteleinknek, mert gyakran kivonultak, hogy kardlappal kergessenek szét bennünket.

– Ezerkilencszáztizenkilenc májusában éppen itthon voltam Pestről és elmentem a vendéglőbe már csak a régi szaktársak miatt is. Ott épp gyűlés volt. Ha jól emlékszem, Nott József cipész beszélt. Szavainak lényege, hogy veszélyben a Tanácsköztársaság és hogy a munkások jelentkezzenek a Vörös

Pápai József

Hadseregbe. Hat vagy hét fiatal festővel együtt én is jelentkeztem.

A hirtelen, fiatalos hévvel született elhatározás és az azt követő napok eseményei aztán egész életre hatottak.

– Fehérváron a tizenhetesek laktanyájában szereltünk fel. Kiképzésre már nem is volt szükség. Egyből az északi frontra irányítottak bennünket. Mi, festők Ersekújvárra kerültünk. Három napig szüntelenül lőttük egymást a cseh intervenciósokkal. Szegény Mórocz Lajos, akivel együtt inaskodtam ott esett el. Mi ezután még két hétig maradtunk ott, majd bevagoníroztunk és visszajöttünk Várpalotára, ahonnan egy-két nap után elengedtek bennünket. Az északi harcokból kevés emberre emlékszem már név szerint, de a fehérváriak „apja", Pálinkás József főhadnagy neve megmaradt bennem.

És az is természetes, hogy egy ilyen életúttal a háta mögött Pápai József a munkásőrség alapító tagja lett.

NAGY LÁSZLÓ

Bátor fiúkat kerestek

Mezőcsát szívében, takaros kis házban van a község szociális otthona. Munkában, életben megfáradt idős emberek töltik itt hétköznapjaikat. A kertben megannyi rózsa közt, megvénült diófa tövében lugast építettek maguknak az otthon lakói.

L. Juhász József meséli:

– 1919-et írtunk, még suhanc gyerek voltam. Balmazújvárosban élt a család. Egyik nap a faluba bejött két tehergépkocsi, megrakva géppuskákkal, fegyverekkel. Pár katona ugrott elénk, két bátor fiút kerestek közéjük. Apám és az öccse, valamint a mostoha bátyám akkortájt jöttek haza orosz fogságból, de nem telhetett el két nap sem, már beálltak vöröskatonának.

Volt példa hát előttem bőven, persze, hogy igent mondtam. A 39-es gyalogezred első zászlóaljának parancsnoka német származású, de talpig „vörös" fiatalember volt, Pánylik Béla főhadnagy. Hozzájuk kerültem géppuskásnak. Hosszú menetelés és kisebb-nagyobb csatározások után jutottunk el Poroszlóra, ahol csatlakoznunk kellett a többi egységhez, hogy együtt induljunk tovább, Füzesabonyba.

Igen ám, de alighogy bevagoníroztak bennünket és elindultunk Egernek, már pakolhattunk is ki, mert a cseh intervenciósok Egerbaktánál elállták utunkat. Nem volt mit tenni, hajnalban támadásba kezdtünk. A mi zászlóaljunk Egerbakta, Sirok, Pétervására felé vonult, egészen Tiszolcig. Itt aztán leváltott minket a 10-es zászlóalj. Mi átkeltünk a Tiszán és úgy meneteltünk Tiszalöknek. Az országút két oldalán hatalmas kukoricatábla volt. Mondtam a bajtársamnak, Pataki Gyulának:

– Elvtárs, én nyírok ezen a táblán egy utat, hogy lássuk, jön-e az ellenség!

– Aztán hogyan csinálod – felelte ő, nem is kérdezve, csak úgy elengedve ajkáról a szót.

– Mozgatom a géppuskámat – válaszoltam, de cselekvésre már nem jutott időm, mert abban a pillanatban érkezett a jelentőlovasunk, menekülésre szólítva mindannyiunkat, mondva, hogy már a nagy révnél van az ellenség. Az nem volt messze tőlünk, hát futott, ki merre látott. Magam beszaladtam a faluba, igyekeztem a parancsnoki épület felé, amikor egy idős bácsi szólított meg:

– Kisfiam! Ne menj már arra a nagy „ri" felé, hanem itt suhanj el az árokparton, mert még a kis „ri" a mienk!

– Úgy is volt. Ahogy leértem a vízpartra, látom, hogy egy vascsónakban ülnek a többiek. Mondták, tartsak velük.

– Dehogyis, dehogyis – mondtam, és már dobáltam is le magamról a ruhámat. Belevetettem magam a vízbe és átúsztam a túlsó partra. Még ki sem értem a folyóból, a hátam mögött valami nagyot durrant. A mindenségit! – Látom ám, hogy a csónakba belelőttek ágyúval és bizony hat bajtársunk ott lelte halálát. Szerencsém volt.

– Ezután még ott maradtunk két hétig, utána keltünk útra. Miskolcra igyekeztünk, hogy onnan vagonokkal mehessünk Budapestre. Nem jutottunk ám sokáig! Emődnél az

L. Juhász József

egyik oldalról a román királyi katonák tüzeltek, a másikról meg a cseh intervenciósok. A felesleges holmijainkat eldobáltuk, lovaink lábára pedig zsákot húztunk és úgy vonultunk el Emődről, egy keskeny ösvényen át. Kerülőúton mentünk le egészen Nagymarosig, onnan pedig Visegrádra. Az egyik reggel így szólt hozzánk egy fiatal tiszt:

– No gyerekek, van-e köztetek száz talpig legény, aki vállalkozik arra, hogy motorcsónakkal bemegy Pestre, felderíteni a román királyi sereg hol tart?

– Nekem sem kellett több persze, hogy koztuk voltam. Ahogy hajózunk befelé, mintha a föld nyelte volna el az embereket, ám alighogy kikötöttünk a budai oldalon, a román királyi katonák úgy ellepték a partot, mint a hangyák. Felszólítottak bennunket, kapunk tíz perc gondolkodási időt, ha ezalatt nem megyünk ki tízméterenként egymás után, tarkóra tett kézzel, belelőnek mindannyiunkat a Dunába.

Nem volt más, eldobtuk a fegyvereinket s megadtuk magunkat. A Mária Terézia laktanyába vittek bennünket. Még le sem pihentünk, már jöttek értünk, hogy megbotozzanak. Jó markos legények voltak, még ma is sajog a derekam, ha rájuk gondolok. Mire az ötöt kimondták, akkorra el is felejtették, hogy hol tartottak s kezdték elölről. Így ment ez napról napra. Nem is tudom ám, hogy meddig voltunk itten!

– Azután a Keleti pályaudvaron gyűjtötték össze a népet. A laktanyából minket is oda vittek, bezsúfoltak egy vagonba és meg se álltunk Konstancáig. Velem volt a barátom, Zámbó Sándrik is, aki Erdélyből került közénk. Jól beszélt románul. A pénzét a térde alá rejtette el és még a fogolytáborba is magával hozta. Ez lett a szerencsénk.

– Szokjünk meg! – fordult felém egy reggel.

– Nem lehet. A pénzedtől is megszabadítanak, meg agyon is lőnek bennünket – morogtam.

– Ne hidd!

– Próbáld meg, nem bánom! – és ezzel magára hagytam. Igaza lett. Először felcsattant a román király katonája, hogy mit

képzelünk, de mire visszatért a forgási körletéből, már szelíden kérdezte, hogy csupasz ötkoronásunk van-e, mert neki csak az kell! Volt. Este odaadtuk a pénzt és ő kiengedett bennünket. Igen ám, de alig távolodott el 200 méterre, már tüzelt is utánunk. Mi pedig uzsgyi, bele a kukoricásba. Egy tökinda alatt vártuk meg a pitymallatot. Kimentünk az országút szélére, nem volt más választásunk. Egy öreg paraszt közeledett felénk szénával megrakott szekérrel. Még szólni sem tudtunk, már felénk bökte, tört magyarral:

– Ti szökött vörösek vagytok, ugye?

– Igen – válaszoltunk.

– Akkor csak gyertek – válaszolta s már hajtotta is fel a szénát. Ott bújtunk el. Felvitt a házába. Ez mentett meg minket. Ezután még három hónapig csavarogtunk Romániában, mire hazaértünk Újvárosba. Otthon sem volt sokáig maradásom, mert már vártak nagyanyáméknál, így nekiveselkedtem a Hortobágynak. Ahogy osonok a nádasok közt, egyszer csak egy hang kiált felém:

– Állj, vagy lövök!

– Huhu! – ugrott ki a számon. Már tudtam, hogy jó helyen járok, ezek a mieink. Csige István volt a bujdosók parancsnoka, náluk húztam meg magam.

Jártam-keltem még hónapokon át, míg végül magam is Mezőcsáton kötöttem ki. Nemsokára megnősültem és le is telepedtem.

– Önként fogtam fegyvert, le sem tettem azóta se. Tizenkilenc óta én szüntelenül benne élek a mozgalomban, s ma is tagja vagyok a munkásőrségnek.

DOBOG BÉLA

Te!
sötétben
bujkáló
rémhír-
terjesztő
ellenfor-
radalmár
reszkess!
KIADJA
KÖZOKTATÁSÜGYI NÉPBIZTOSSÁG
HADSEREG PROPAGANDA OSZTÁLYA

A Lenin-fiú

Ceglédhez közel megáll a vonat. Bőrkabátos fiatalemberek ugrálnak le a vagonokról, töltött fegyverrel felsorakoznak. Parancsnokuk a két fogoly felé fordulva felolvassa az ítéletet: „A magyar proletariátus nevében a Tanácsköztársaság rögtönítélő bírósága...". Még néhány perc, és a vizsgálatot követően a makói ellenforradalmárok ott a töltésoldalban nyerik el méltó büntetésüket. A Lenin-fiúk osztaga – a makói–szentesi ellenforradalmi zendülés leverését követően hazafelé tartanak. Köztük kanalazza a csajkából a babgulyást Wiezner Jenő vasmunkás. Még húszéves sincs.

Ugyanaz a bátor, nyílt tekintet kiséri megfontolt mondatait ma is, mint az akkor készült fényképen látható. Arcán, haján látszik már kora, de kézmozdulatai – ahogy mondanivalóját kiséri – energikus, sok küzdelemben részt vett és ma is sok feladatra kész kommunistát példázzák.

– Hogyan lett olyan fiatalon Lenin-fiú? – kérdem.

– Vasasszakszervezeti tag voltam. Mindig szókimondónak ismertek. Megmondtam én a véleményemet, ha kellett, így politikai állásfoglalásom is ismert volt. A szakszervezeti vezetők adtak egy javaslatot.

Lenin-fiúk pihenőben

Wiezner Jenö

Azzal kellett jelentkeznem – válaszol.

– Hol?

– A Batthyány palotában volt a Lenin-fiúk laktanyája. Fenn az emeleten a parancsnok különféle politikai dolgokról kérdezgette a véleményemet, majd lekuldött az udvarra felöltözni. Ott kaptam bőrruhát meg fegyvert is.

– Mi volt a feladatuk? – érdeklődöm tovább.

Kis szünetet tart. A beszélgetés közben helyüket állandóan változtató barázdák arcán most rövid időre megállnak. Talán, hogy tartalék is legyen, még egyszer vesz levegőt.

– Ezt a kérdést vártam már az elején. Nehéz is erről ma úgy beszélni, ahogy akkor értenünk és tennünk kellett. A proletárdiktatúra védelmében az egyik legnehezebb terület volt a miénk. A nincstelen munkásnak számtalan ellensége volt, az ántánttól kezdve a kulákokig, a gyárosokig fel sem lehetne hirtelen sorolni – mondja egy szuszra.

– Hogyan tették ezt?

– Ellenforradalmárokat kerestünk mindenütt. Mondanom sem kell talán, hogy a 133 nap mindegyikére jutott belőlük bőven. Szervezett ellenforradalmi lázadásokat vertünk le, a Hungária kávéháznál teljesítettünk belső és külső őrszolgálatot, a Tanácsköztársaság vezetőit kísértük, ha előadást mentek tartani.

– Kiket?

– Például Kun Béla, László, és Szántó elvtársakat.

– Melyik kuláklázadás leverésében vett részt?

– A Szentes és Makó környékiben. Vonattal mentünk. Csak két napot voltunk Makón. Ez elég is volt. A főbűnösöket magunkkal hoztuk. Útközben, már a vonaton megkezdtük kihallgatásukat. A város bankjának a pénzét is el kellett hoznunk lepecsételt ládákban, nehogy ellenséges kezekbe kerüljön.

– Szamuely Tibort a Lenin-fiúk jól ismerték, hisz sokszor közvetlen irányításával harcoltak.

– Ez igaz. Én azonban csak egyszer találkoztam vele, amikor őrségen voltam a főbejáratnál. Szamuely elvtárs jött, én felszóli-

tottam igazolásra. Ő mondta, hogy ki, én is felismertem, de éppen előző nap oktattak ki minket, igazolvány nélkül az égvilágon senkit ne engedjünk be. Ez már a monitorok támadása és a ludovikások lázadása után volt.

– És nem engedte be?

– Nem én, amíg az öccse az ő igazolványát is nem mutatta meg.

– Szamuely elvtárs mit szólt, hogy feltartóztatta?

– Mit szólt volna?! Megdicsért és – most nevetségesnek tűnik – adatott egy tojást. Micsoda csemege volt az akkor!

– Említette a pesti ellenforradalmi lázadást. Akkor hova szólította a parancs?

– Mint másokat is: a Duna-partra. Egymás mellett sorban feküdtünk és lőttünk. Később ketten felmentünk az Erzsébet-hídra, hogy ha jönnek vissza a hajók, a kéményükbe kézigránátot dobunk, de nem jöttek – meséli és hozzáteszi: – de az ötlet jó volt!

Ezerkilencszázhuszonhatban Párizsban találkozik egy fiatal magyar párral. Felismerik: nevetve sorolják személyi adatait. Utcai falragaszról tanulták sok másikkal együtt. Horthy pribékjei évekig lázasan keresik, mert úgy tudják, itthon bujkál.

– Igaz is! A Tanácsköztársaság bukását hogy vészelte át?

– A bukás előtt pár nappal már nagy volt a zűrzavar. Kihirdették, hogy ki mehet a Bécsbe induló vonattal.

En úgy éreztem, hogy a jugoszláv területen biztonságban leszek.

– A felszabadulásig nem is jött Pestre?

– De igen. Nem bírtam sokáig Mohácson. mert ott kezdtem a bujdosóéletet. Mondtam is a szállásadómnak: Gál néni, én hazamegyek. Másnap csempészek vittek át a záróvonalon. Anyám azzal fogadott, hogy egyik legjobb barátom is itthon bujdosik. Azonnal elmentem hozzájuk és lehívtam a padlásról, ahol rejtőzött. Papírok nélkül mászkáltunk a városban.

– Lehetett?

– Akkor néhány napig igen. Vihar előtti csend volt. Éreztem, hogy úgy nem lesz jó. Mondtam is a barátomnak: Pergorácz ide figyelj! Lépjünk le, amíg lehet, mert nem lesz ennek jó vége. Ő maradt, én Pécsre szöktem a jugoszlávokhoz. A szakszervezetiek, és néhány régi ismerős segítségével ott kaptam papírokat. Az a hivatalnok, aki a papírokat állította ki, az Internacionálét fütyülte közben.

Ezerkilencszáznegyvenhétben tért haza. Dolgozott Jugoszláviában, Franciaországban, sok évet bányában is. Eszméihez nem lett hűtlen. Az ellenállási mozgalmakban végzett munkáját több nyelvű igazolások bizonyítják. Már évek óta sóvárgott hazája után, amikor egy régi magyar újság került a kezébe. Lapozgatva megakadt a szeme egy nagybetűs címen: Lenin-fiúk az akasztófán. Az egyik fényképen jól felismerhető volt a barátja, akit hiába hívott magával.

KUTSCH ZOLTÁN

VÉDD MEG!
KULTURART BUDAPEST
A PROLETÁROK HATALMÁT

Futárszolgálatban

Korán sötétedik a borult ég miatt. Györgyaknánál, ahol a tölgyes a házakig húzódik, észrevétlenül lépnek az épületek közül az erdőbe. Elöl megy Istókovics József, mögötte Berta József. Istókovics, inge alatt apró leplombázott zsák lapul. Csapó János bányász-összekötő, akitől a postát kapták, Laki István tetőfedővel, a kommunista sejt titkárával, a szélső bányászház ablakából figyeli az induló futárokat. Intervenciós katonák cigarettájának parazsa ég alig ötven méternyire a lombsátor előtt.

Istókovics társával a gyalogúttal párhuzamosan halad, zsebében gyöngyház nyelű forgópisztoly lapul. Csapó lelkére kötötte, csak végső esetben használhatja a fegyvert. Berta nyomában lohol. Néha megcsapja a félrehajtott ág. Ilyenkor alig hallhatóan morgolódik. Istókovics lepisszegi.

Fölérnek az Árpád-tetőre. Kovács erdész fát hasogat a vadászház előtt a kiszűrődő fényben jól kivehető hajladozó kucsmás alakja. Körülötte a szerb király katonái dödörésznek. Vakkant az erdész kutyája. Elhallgatnak a katonák. Istókovicsék megdermednek. Moccanatlanul fülelnek a csendben. Megindul a beszélgetés a katonák között. Továbbindulnak. Megint vakkant a kutya. Kovács erdész rászól, mire behúzódik a házába. Tovább zsibongnak a katonák. Egyik szájharmonikázni kezd.

Eléri a két futár az Ördög-árkot. Sűrű bozótban haladnak tovább. Tüskék sebzik kezüket, arcukat. Időnként elakadnak. Ilyenkor Berta kerül előre, tört húz elő, s vágja a bozótot. Néha megpihennek. Indulás előtt említette Laki, hogy az intervenciósok csak úgy, szórakozásból esetenként belelövöldöznek az árokba. Zörejek jutnak fülükhöz. Mi lehet? Ember, vaddisznó, őz, szarvas? Rejti a sötétség őket is, éppúgy, mint a csörtetőt. Istókovics előveszi zsebéből a forgópisztolyt. Nedves a tenyere. Ideges. Ilyen izgatottságot csak a pünkösdi katona-lázadáskor érzett, amikor bekövetkezett a megtorlás... Pedig minden vidáman kezdődött. Rengeteg süveges cukrot, kávét, rizst találtak a bányát uraló tiszteknél s szétosztották az asszonyok, gyerekek között. Lehúzták a bányász-asszonyok a cúgos cipőt a tisztek lábáról, s a kényes, dölyfös emberek zokniban sután botladoztak az úton. Amikor szorult a helyzet, a bányászok lelőtték őket az Eitther szitás szőlője mellett.

Pirul az ég alja, hajnalodik, mire a mánfai kanyarnál véget ér az Ördög-árok. Tanács-Magyarország földjén vannak. Most már az úton mennek. Határba induló parasztokkal találkoznak. Vöröskatonát, fegyveres embert sehol sem látnak. Magyarszék, Oroszló községeken át vezet útjuk. Délután kettőre jár, amikor elérik Sásdot. Megtalálják az állomástól jobbra a nagykocsmát. Ajtaja zárva. Vörös zászló kókadozik rövid nyélen a padláslyukban. Szuronyos őr áll a kapu előtt. Odamennek hozzá.

– Kit keresnek?
– A parancsnok elvtársat.
– Mit akarnak?
– Csak neki mondhatjuk el.

Istókovics József

Végigméri őket. Ovében nveles gránátok lapulnak szorosan egymás mellett. Könyökével megdöngeti a deszkakaput. Gyermekarcú, alacsony katona tűnik fel, bőre szabott zubbonya karján szalag. Fürkészve néz a jövevényekre.

– Mit akarnak?

Az őr válaszol helyettük.

– Csak a parancsnoknak mondják meg.

– Na, jöjjenek!

Előre engedi őket a karszalagos s megindulnak.

Néhány percet várnak a tornác melletti széles ajtó előtt. Bebocsátják őket. Magas, szőke, sovány, pödrött bajszú férfi ül a kecskelábú asztalnál jól szabott szürke egyenruhában, mellette nyakkendős értelmiséginek látszó ember. Csupa kérdés az egyenruhás tekintete.

– Én vagyok a parancsnok – mondja. – Reccsen a szék a civil alatt, ahogy felé jük fordul.

Istókovics mondja a jelszót:

– Ibolya.

Rögtön kapcsolnak. Megenyhülnek a figyelő, kérdő tekintetek.

– Üljetek le. – A lócára mutat az egyenruhás.

– Elhoztátok?

– El.

Nyúl a civil a leplombázott kis zsákért. Istókovics a parancsnoknak nyújtja. Ezen nevetnek. Vizsgálgatják a csomagot, érintetlen-e, de nem bontják fel.

– Mi újság odaát? – kérdi a civil, s cigarettával kínálja őket.

– Mikor lesz már nálunk is más világ? – Berta, aki gyakran emlegette a sejtben, hogy egy szép napon nekilendülnek a vörösök, s szétszórják a Pécset bitorló intervenciósokat, lesi a választ.

– Tőletek is függ! – jelenti ki a parancsnok – mit csináltok? Hogyan dolgozik például a ti sejtetek?

– Jó néhány bányász itt harcol a soraitokban – válaszol Berta. – Átszöktek a demarkációs vonalon. Családjuk meg nyomorog. Gyűjtünk a családok részére. Bekopogtatunk a bányászházakba meg a környező

falvak parasztjaihoz. Ők is szegények. Keveset adnak. Mégis összejön egy kis krumpli, liszt, zsír, cukor. A Kasszián-telep melletti szőlők szélén lakik a sánta Jerger suszter. Nála halmozzuk, amit sikerült gyűjteni. Tőle feltűnés nélkül elhozhatják a vöröskatonák hozzátartozói a részüket.

Köpcös, vastag szemöldökű ember lép a szobába, jelent:

– Parancsnok elvtárs! A törzs eligazításra készen áll.

Fogashoz lép a parancsnok, leveszi a derékszíját, felcsatolja, hátrahúzza a pisztolyt, s a futárokhoz fordul.

– Ebédeltetek már?

– Nem.

– Vidd őket az ebédlőbe – mondja a köpcösnek. – Szürkületkor induljatok – adja ki az utasítást. Kemény kézfogása van.

Nemrég válthatták az őrséget. Nagy lármával vannak a kései ebédelők. Kozéjük ülnek.

– Hát ti?

Istókovics hátranéz.

Balatoni Lajos bányász áll mögötte, sapkáján vörös gombbal.

– Üzenetet hoztunk.

Ellohol, s nemsokára Maurer Jenő asztalossal tér vissza, aki az orgonaépítő üzemből szökött át a demarkációs vonalon a vörösök közé.

Sokáig elhúzódik az ebédjük. Alig győznek válaszolni a kérdésekre. Kint alkonyodik. Nemsokára indulni kell vissza. Ovatosan, sietség nélkül mehetnek csak. Nem akarnak úgy járni, ahogy a sejt első futára, a Kokl borbély, a szép szakállas férfi járt, akit az Ördög-árokban agyonlőttek az interveniósok.

HAYPÁL TIBOR

Bitangok! Ezt akartátok?

J. BÍRÓ MIHÁLY

Tizenhárman Kolozsvárról

– Önkéntesként jelentkeztem a frontra – kezdte visszaemlékezését Fábián Károly munkásőr. – Kölyök voltam még, az öregebbek szidtak: „Miattatok nem ér véget a háború!". No, ezután nem dicsekedtem önkéntességemmel.

– Ezerkilencszáztizenhatban találkoztam Kun Bélával Bobulicánál. Ismertem még Kolozsvárról. Ott dolgoztam és a művezetőm tagja volt a Munkás Biztosító Pénztár igazgatóságának. Gyakran küldött Kun Bélához levéllel, üzenettel. Onnan volt az ismeretség. A fronton megismert, megszólított. Később fogságba esett, én meg – megsebesültem, majd elkerültem az olasz frontra. Többet nem láttam, de annál többet hallottam róla.

– Tizennyolc októberében értem haza, Kolozsvárra. Decemberben jött a parancs, hogy ki kell üríteni a várost, jönnek a román királyi csapatok. Nem nagyon akaródzott elmennünk. *Fényes László* tartott akkor nagy beszé-

Fábián Károly

det, hogy megértesse velünk, az antant követelésének egyelőre eleget kell tenni.

– A Tanácsköztársaság kikiáltásának híre Csucsán ért. A székely hadosztállyal indultunk Nagykárolyba, onnan tovább. Mátészalka közelében – úgy április közepe lehetett – egyszer csak megállt a vonat. Álltunk egy órát, kettőt, vártuk, mi történt. Aztán jöttek a tisztek, hogy be vagyunk kerítve, le kell tenni a fegyvert, s akkor szabadon elvonulhatunk.

– Nem tetszett ez nekünk. Tizenhárman voltunk, kolozsvári jó barátok. Elkezdtünk vagonról vagonra járni, próbáltuk a katonáknak megmagyarázni, sóbánya, kőbánya lesz ebből, nem szabad elvonulás. De nem használt. Így aztán mi, tizenhárman nekiindultunk Nyíregyháza felé. Annyi fegyvert, lőszert, gránátot vittünk, amennyit csak elbírtunk. Ha lehetett, szekérre kéredzkedtünk. Így is két napig tartott, míg odaértünk. Ott a nyíregyházi direktóriumnál jelentettük, hogy mi történt. Mondták, tudják már, hogy az egész székely hadosztály – harc nélkül – megadta magát.

– Megkérdezték: mit akarunk? Mondtuk: tisztálkodni és egy kis szabadságot. Mindent megkaptunk, még két hét szabadságot is.

– Két hét múlva Budapesten, a 32-esek laktanyájában jelentkeztünk. Az első zászlóaljba osztottak be. Körülbelül tíz-tizenkét napig maradtunk még Pesten.

– Május tizenkettedikén a Józsefvárosi pályaudvarról indultunk Viszneken keresztül Miskolcra. Nagy átkaroló hadművelet volt Miskolc bevétele. A cseh burzsoá csapatok csapot-papot hagyva futottak. Nagy öröm volt a városban, mikor bevonultunk. Miskolcon is együtt maradtunk, mi tizenhárman. Egy rajba kértük magunkat. Együtt jártunk járőrözni.

– Híre jött, hogy a cseh intervenciós csapatok kiürítik Putnokot. Közben rabolnak, főleg élelmiszert. Parancsot kaptunk, hogy egy század menjen felderíteni. Páncélvonaton indultunk Putnok felé. Egyszer csak megállt a vonat. A sineket felrobbantották – nincs tovább. Önként jelentkezőket kért a parancsnok. Mi, tizenhárman elindultunk Putnok felé. Parancsunk volt: fél szemünk mindig a vona-

ton legyen. Ha zöld rakétát látunk, indulás vissza, ha pirosat – futólépés!

– Felment a zöld rakéta, de mivel láttunk valami mozgást Putnok felől, csak mentünk tovább. Felment a piros is. Akkor már szaladtunk visszafelé, de mire odaértünk, a vonat már elment.

– Tanakodtunk, mit csináljunk? Elindultunk visszafelé a sínek mellett. Éjféltájt lepihentünk egy állomáson. Jött a bakter, hogy menjünk tovább, az állomásfőnök ellenség. Mentünk visszafelé, beértünk Sajószentpéterre. Az ott lakók figyelmeztettek: vigyázzunk, bent vannak a cseh intervenciósok.

– Betáraztunk, s az árokban, kúszva mentünk át a falun. Aztán sapkát le, és irány az erdő! Észrevettek, de akkor már a fák megvédtek bennünket.

– Kiértünk az erdőből, óriási búzatáblához. Próbáltunk tájékozódni. Elindultunk rajvonalban, csőre töltött fegyverrel. Láttuk ám, hogy mozog a búza, itt-ott. De akkor már felfedeztek bennünket. Szerencsénk volt – 8-as vasasok voltak, felderítőként közelítettek Sajószentpéter felé.

– Komoly harcok következtek ezután. A legrosszabb az volt, hogy nem volt tüzérségünk. A cseh burzsoá csapatok komoly ágyúzására, szálfegyverrel tudtunk csak válaszolni. A sajószentpéteri ütközetben az egyik kolozsvári cimborám eltűnt. Tizenketten maradtunk.

– Aztán a következő ütközetben én is kiestem a rajból. A lábamat lőtték el. A kolozsváriak közül ketten vittek be egy parasztházba, majd a segélyhelyre. Május 31-e volt.

– A társaim tovább harcoltak. Én meg kórházban – újságból követtem útjukat. Nagyon felháborított a Felvidék kiürítése. Különösen szíven ütött egy mondat az újságból: „A felesleges vérontás elkerülése végett..." valahogy így szólt. Hát felesleges volt... Nem hiszem...

F. PINTÉR ANNA

BENJAMIN FERENC

Ha visszajönne

Ha visszajönne a régi világ,
Sorsod újra csak járom volna.
És ostor suhogna feletted
S lehajtanád fejed a porba.
Nyomorban, kínban és piszokban
Vergődnél jármaid alatt.
S lennél újra kizsarolt koldus,
Lennél lenézett, bús paraszt.

Ha visszajönne a régi világ,
Ránk szakadna a poklok éjszakája.
Nem volna többé a szegénynek
Tavasza, nyara, napsugara.
Királyok ülnének a nyakadra,
Pandúr, csendőr és más lator.
S munkádnak egyetlen jutalma
A nyomor.

Ha visszajönne a régi világ,
Eltemetnéd magad örökre,
Mert szenvedéseden a zsarnok
Soha-soha nem könyörülne.
Ha visszajönne?!... pusztulás kel...
Inkább!... És inkább a halál,
Minthogy rabságba süllyedjen újra
A proletár...

Lázadás a Ludovikán

Simon János tizenkilencben a magyar Vörös Hadsereg katonája volt. Számos ütközetben vett részt, köztük a fellázadt ludovikások leverésében is. Simon elvtárs alapító tagja a munkásőrség ráckevei egységének.

– Megmondtam velünk maradsz, mégis kiléptél. Nem vurstliba indulnak az önként jelentkezők, hanem veszélyes feladatra. Neked fiam, korai volna még...

– Engedjen az előőrssel Imre bátyám! Szeretnék mihamarább a monitorok...

– Simon vöröskatona! Vissza a kompániához! Indulj! – zárja vitájukat Sipos Imre parancsnok.

Mély sóhajjal engedelmeskedik a gyerekember. Szemlesütve a veszteglő menetoszlopához indul. Bakancsa szaporán kopog az Üllői út kockás kövein. Felszerelése termetéhez képest túlméretezett. Karabélytusája arasznyira lóg bokája fölött. Felgyűrt ujjú zubbonya lötyög rajta, hiába kapta a legkisebbiket.

– Sebaj, Jancsi fiam! Majd rád adjusztáljuk, ha szemernyi időnk lesz! – vigasztalta akkoriban parancsnoka.

– Vagy belenövök, Imre bátyám!

– Azt nem! Mire belenőnél, addigra szétverjük az ellenséget. Nem lesz szükséged mundérra. Szakmát tanulsz majd, megbecsült ember leszel, ha iparkodsz! – mondta és gyöngéden beletúrt a fiú hajába.

Simon Jancsi megérezte, hogy a kérges tenyerű bányász ütésosztogatásra kényszerült keze sokkal inkább dolgozna, simogatna. Vágyakozik Mórra, ahol kislánya várja, a fekete szemű Marika. Nem mehet hozzá, harcolni kell. Ezen kesergett valamelyik este Imre bácsi, amikor kislánya fényképét mutatta.

Simon vöröskatona szereti parancsnokát, néha mégis megneheztel rá. Most is duzzog magában. Folyton apáskodik, Imre bácsi! Gyereknek néz. Hát hiába lódítottam neki?

Simon János

Egy esztendőt miatta adtam éveimhez, hogy tizenhétre kerekedjen. Neki ez sem használ! Miket mondott most is?! Még hogy „nem vurstliba indul" az előőrs! Jó vicc! Oda el sem mennék! Karcag alatt se mutatványosokkal volt dolgom. Abriktoltam a fehér románokat, hogy csak no! Egészen addig, amíg el nem lőtték a karomat.

●

Gondolataiból Kálmán vöröskatona zökkentette ki. Mellette állt a menetoszlopban:

– Minek lógatod az orrod, te? Jót akar neked Sipos elvtárs! Úgy hírlik, fellázadtak a ludovikások. Ha igaz, tüzet nyitnak előőrsünkre. Ezért nem engedett velük a parancsnok.

– Tudom, Józsi bácsi! Éppen itt a baj! Veszélyesebb feladatot minduntalan...

– Vöröskatonák! Előőrsünk túljutott a Ludovikán, elindulhatunk! – eresztette le távcsövét Sipos. – Gyorsított menetben folytatjuk utunkat az Üllői úton. A Duna-parton várjuk majd monitoros vendégeinket. Minden világos?

Jó! Akkor indulás!

●

Elindulnak. Léptek dübörgése hangzik fel a Haller utca sarkán. Elöl halad a parancsnok, századának szapora menetütemet diktálva. Perzsel a júniusi nap, verejtékeznek a vöröskatonák. Nyitottak az Üllői út ablakai, a tisztképző Ludovikáé is. Simon János az élen menetelő parancsnokot figyeli. Látja, hogy Imre bácsi hol jobbra, hol balra néz. Aztán csak jobbra, a Ludovika ablakaira. Követi tekintetét. Üresek az ablakok. Vagy mégse? Fejet lát a második emelet bal sarki ablakában. Eltűnik a fej hirtelen. Aztán minden ablakban arcok, fegyverek.

– Fedezéééé... – kiált parancsnokuk.

Fegyverropogás nyomja el a hangot. Gyilkos sortűz zúdul. Simon dermedten körülnéz. Halottak és vér a piszkosszürke kövön. Fedezéket keresnek a katonák. A Telepy és Ernő utcákba húzódnak, sarkok mögül lövik az orvtámadókat. Simon nem követi őket. Előre

Parti védelem
az ellenforradalmárok
monitorjai ellen

rohan parancsnokához. Hátán fekszik Imre bácsi, fél arca hiányzik. Dumdum golyó tépte le.

– Imre bátyám! Magát én...! Én magát, ha belepusztulok is...! – suttogja a fiú. Aztán a járdára ugrik. Egy láda mögé. Színültig van sárga homokkal. Kikémlel fedezéke mögül. Ablakot keres, második emeletit. Ott a bal sarokban, ahol először észlelt fejet. Homályosan lát. Zsebkendőt vesz elő, szemeit törli. Már látja az ablakot, és benne a... Céloz. A fej lehanyatlik.

– Imre bátyám tanított lőni. Nem rosszul, mi? Vedd úgy, tőle kaptad!

Másik fejet keres. Megemeli karabélyát:

– Ezt meg apjáért küldi, az árván maradt Sipos Marika! No, no! Csak türelem úrfik! Még nem végeztünk. Ezután következek én, Simon vöröskatona.

TIHANYI JÁNOS

Fehér zsebkendők a puskacsöveken

Ülünk a Mező Imre úti lakásban, s faggatjuk vendéglátónkat, a nyolcvanesztendős Tóth Jánost, a főváros nyolcadik kerületi egységének ma is aktív munkásőrét.

Alig múlt tizennyolc éves, amikor a Diósgyőri Vasgyárban tagja lett a szakszervezetnek. A finomhengersoron hamarosan megválasztották bizalminak.

– Abban az időben tizenkét órát dolgoztunk naponta, reggeli és ebédidő nélkül – emlékezik. S felidéz egy nem egészen veszélytelen esetet, miként állította le a hengersort az ebéd idejére. Meg sem kísérli szavakkal kifejezni – úgysem sikerülne –, milyen örömmel üdvözölték a forradalom győzelmét. Fiatal munkástársaival azonnal jelentkezett a polgárőrségbe, szolgálatukat azonban derékba törte, hogy a cseh intervenciósok bevonultak Miskolcra.

– Vagy ötszázan összegyűltünk a gyárban, és elhatároztuk, csatlakozunk a harcban álló Vörös Hadsereghez. Nekivágtunk az erdőnek, egész éjjeli gyaloglás után érkeztünk Emődre. Ott bevagoníroztak bennünket, és csak Budapesten szálltunk ki a vonatból.

A Falk Miksa utcában (a mostani Honvéd utcában), a folyamőr-laktanyában szállásolták el a forradalmi harchoz önként csatlakozó miskolci ifjúmunkásokat. Egyenruhát, felszerelést kaptak, két századba osztották be őket. Karhatalmi kiképzésre jártak a Vérmezőre, gyakorolták a fegyverkezelést.

– Egyik este, fél nyolc táján riadóztatták a századunkat. „Ellenforradalom van a Ludovikánál, le kell verni!" – közölte velünk tömören Madarász századparancsnok. Elindultunk a teherautókon, elszántan, kezünkben puskát szorongatva. A tiszteseknek kézigránátjuk is volt, mesterien tudták kezelni, mint nem sokkal később bebizonyosodott.

– Erősen alkonyodott már, nem is nagyon láttuk, merrefelé megyünk. Leálltak a gépkocsik. Minket a parancsnokaink frontvonalba állítottak, s megmutatták: „az a Ludovika!"

– Különösen felhívták a figyelmet a kapura, mert várható volt, hogy a lázadó úri leszármazottak, a dzsentri kadétiskolások ki fognak törni. Erőteljesen lövöldöztek.

A mieink – más forradalmi alakulatok is érkeztek a helyszínre – nem maradtak adósak a viszonzással.

– Mi is tüzelőállást foglaltunk. Nekem egy ablakot jelöltek ki célpontnak, ahonnan eldördült az ellenforradalmárok fegyvere. Akkor tele volt fával a tér. Azt se tudtam, az északi oldalon vagyok-e vagy a délin. Csak a parancs állt tisztán előttem: „lőjed azt az ablakot!" Jól megtermett fa fedezékében láttam neki a tüzelésnek.

– Leadtam tizenöt-húsz lövést, gyarapodtak mellettem az üres hüvelyek. Közben a kézigránátok is repültek befelé, tiszteseink derekasan tevékenykedtek. Egyszer csak megjelentek a fehér zsebkendők a puskacsöveken. Az ellenség, kilátástalannak ítélve helyzetét, megadta magát.

A tanácshatalom katonái, köztük a folyamőr-egyenruhás miskolci ifik, előre szegezett szuronyos puskával rontottak be az épületbe.

Tóth János

Közrefogták, letartóztatták, megmotozták a kadétokat, elszedték pisztolyaikat.

– Látni kellett volna, ahogy be voltak rezelve. Sorakoztak, igaz, most már nem a saját parancsnokuk, hanem a mieink parancsára, és dicstelenül elvonultak.

Sorakozott a folyamőrszázad is. Teherautóikon tizenegy óra tájban visszaérkeztek a Falk Miksa utcai laktanyába.

– Egész éjjel nem aludtunk az izgalomtól. Óvári Sándorral és Kiss Istvánnal, akik ugyancsak fiatal gyári munkások és egyúttal jó barátaim voltak, újból és újból visszaidéztük, mi hogyan történt.

Akkori harcostársaival, ifjúkori barátaival már nagyon régen találkozott Tóth János, de hatvan esztendő távolából is elevenen él emlékezetében, hogyan festettek a fehér zsebkendők az ellenforradalmárok puskacsövein.

TUZA ISTVÁN

Földet kellett volna osztani...

Nehéz helyzetben van a krónikás, amikor egy hosszú, harcokban, küzdelmekben gazdag, kalandos életútról kell beszámolnia, amikor a sok fontos tanulságból a legfontosabbat próbálja kiszűrni.

És még inkább nehéz helyzetben van a krónikás, amikor a hosszú és küzdelmes élet eseményeit elemezve, régi sebeket kénytelen „felszakítani", fájdalmas szomorú eseteket kényszerül felidézni. De meg kell tenni – mint a gyógyítani szándékozó orvosnak nemegyszer a „fájdalom-okozást" is –, hogy megmentsük egy hősi korszak egyszerű közkatonáinak akár leghétköznapibb tetteit is. Annál is inkább, mert ezek – mint a harc és a munka – nem is olyan „hétköznapiak".

Ülünk szemben egymással a szépen berendezett szobában. A nyitott ablakon behallatszik a diósgyőri nagyüzem, a Lenin Kohászati Művek soha nem szűnő zaja. A nyolcvankét esztendős Szvoboda Józsefet nem zavarja, megszokta már, hiszen hosszú munkásévek után innen ment nyugdíjba 1959 utolsó napján. Bőven lenne még mondanivalója, nekem meg kérdeznivalóm, de már mindketten kifáradtunk. Hallgatunk. Az jár az eszemben, milyen irigylésre méltó gazdag, tanulságos életút áll mögötte, ami ugyanakkor becsületes, tisztességes és tiszteletet parancsoló is.

Egykori szőke haja ősszé, kék szeme szürkévé fakult. Erős kézszorítása azonban még sejteti az egykori jó sportolót: – valamikor sokat „gyúrtam" – így mondja. A szobában álló pianínó, a rádió a zene, a kultúra szeretetére utal, az egykori munkásdalárdistára, munkásszínjátszóra. A falon a könyvesszekrény mellett pedig rajzai idézik érdeklődését a képzőművészet iránt. Oklevelek igazolják tehetséges sokoldalúságát. Ám Szvoboda József mindenekelőtt munkásembernek, kommunistának valija magát.

Nyugdíjas esztergályos, de aktív párttag, a

Portré 1919-ből

Szvoboda József

munkásőrség alapító tagja, jelenleg tartalékállományban.

Az első világégés őt sem kímélte. A 32. gyalogezredben szolgált, de nem sokáig, mivel 1915-ben súlyosan megsebesült az orosz fronton. Átlőtték a jobb lábát, sok vért vesztett, amíg kórházba került. Alighogy meggyógyult, azonmód, egyenruhában, a győri ágyúgyárba vezényelték, ahol katonaként ugyan, de a szakmájában dolgozott. A háború elleni szervezkedést azonban itt is folytatta, ezért újra a frontra vezényelték. Olaszországban a sok áldozatot követelő piavei átkelésnél ismét megsebesült, ezúttal még súlyosabban. Légnyomást kapott, a koponyája pedig hátul – ahogy ő mondja – kettényílt, mint valami könyv, megsérült az arca, a fogsora és a nyelve is.

– Az orvos csak csóválta a fejét, amikor meglátott – emlékezik vissza –, de azért csak összeabroncsolta a fejemet. Azzal nincs is azóta sem semmi baj, a beszéd azonban nehezemre esik.

Az Osztrák–Magyar Monarchia összeomlása idején már ismét a győri ágyúgyárban dolgozott, még mindig egyenruhásan. A háborúban sok vért vesztett és sok vért látott fiatal esztergályosnak azonban már elege volt a katonamundérból. És mégsem vetette le, amikor győzött a Tanácsköztársaság. Az első hívó szóra vörös színű kokárdát tűzött fel az új sildes sapkára. Az internacionalista különítményes vörös század közkatonája lett. A magyarokon kívül osztrákok, szerbek, csehek és szlovákok voltak a harcostársai.

Legfontosabb feladatuk Győr és nagy kiterjedésű körzete belső biztonságának, a proletárdiktatúra védelmének, a szocialista forradalom vívmányainak védelme volt. A tűzkeresztségen, mint különítményes mégis a már mozgolódó cseh burzsoá hadsereg elleni harcban esett át először a komáromi hídnál. Itt többüket elfogták, néhányat közülük felakasztottak. Szvoboda József csodával határos módon, a Dunát átúszva menekült meg.

– Vagy az avízió volt rossz, vagy árulás történt – mondja közel hatvan esztendő után is mérgesen. Aztán neveket említ, egykori harcostársaiét, akiket akkor kivégeztek.

Búcsú a vörös katonáktól

A könny ott csillog a szemüvege mögött, felnagyítva, a szeme sarkában, azonban nem törli le...

Nem zavarom, nem szólok, nem kérdezek. Nézem az akkortájt, 1919 nyarán Győrben készült, s azóta megsárgult fényképet. Magas homlokú, akaratos állú katonazubbonyos fiatalember néz rám határozott tekintettel, kissé oldalt fordítja a fejét.

Aztán részt vett az ellenforradalmi szervezkedések, megmozdulások felgöngyölítésében, leverésében. Teherautóval mentek bevetésre, sokszor egész falvakat kellett körülfogni, végigfésülni, nemegyszer éjszaka. Volt, ahol fegyveres ellenállásba is ütköztek.

– Csúnya világ volt – emlékezik vissza. – Foglyokat kellett ejtenünk, olyan nincsteleneket is le kellett tartóztatnunk, akiket a papok, a kulákok fordítottak ellenünk. Tudtuk mi is, hogy fel kellett volna osztani a földet – mondja elgondolkozva és sokáig ingatja a fejét.

A különítményesek az utolsó parancsot a győri városháza előtt kapták meg: „Fegyvert gúlába! Oszolj!" A Tanácsköztársaságot legyűrte az intervenció. Az ellenállásnak nem lett volna értelme. Ágyújuk nem volt, csak néhány géppuskájuk. Egykori szállásadójától kapott civil ruhát és egy igazolványt. Szvoboda József ezután évekig Fekete Ferenc József

néven menekült, bujkált. Először egy uradalomban lett gépész, ahol összebarátkozott a béresekkel, summásokkal, de szidta is őket, mert – mint mondja – lovas bandériummal fogadták a visszatérő földesurat. Besúgták, hogy lázít. Innen is menekülnie kellett. Úgy gondolta, legjobb búvóhely a főváros és ő mindig is gyárban, nagy üzemben érezte jól magát, munkások között.

A sportnak köszönhette, mivel jól birkózott, hogy felvették a MÁV-Gépgyárba. Több társával Diósgyőrbe helyezték, az akkori Dimávag gyárba.

A felszabadulás első napjaiban, egészen pontosan 1945. január 1-én lett tagja a Magyar Kommunista Pártnak. Esztergályos munkája mellett végre úgy politizálhatott, ahogy egész addigi életében szeretett volna. 1949-ben az egyik Szeged környéki gépállomás politikai vezetőjévé nevezték ki.

– Nehéz idők voltak azok is – mondja. – A parasztok nem akarták földjükre ereszteni a gépeket. Aztán meg nem akartak belépni a közösbe. Akkoriban gyakran eszembe jutottak a tizenkilences idők, amikor nem osztottuk fel a nagybirtokokat. Most pedig a foldosztás után a közös gazdaságokért agitáltunk. Ez is harc volt, küzdelem...

Ülünk szemben egymással. Az ablakon behallatszik a szomszédos nagyüzem zaja. De nem tudja elnyomni a kis asztalkán szorgalmasan dolgozó ébresztőóra ketyegését. Fáradhatatlanul méri, könyörtelenül szeleteli az időt. Öt perc múlva tizenkettő...

ORAVEC JÁNOS

Híradók Gödöllőről

Weisinger Mihály géplakatos világ életében optimista volt. Kétely nélkül hitt eszméi, nézetei, tervei valóra váltásában. Az életnek derűs mozzanatai ragadnak meg leginkább tudatában, a rosszra nem szívesen emlékezik. Most is, hetvennyolc évesen, amikor meglátogattuk pesterzsébeti lakásán, derűs epizódokkal kezdi a visszaemlékezést, életének egy mozgalmas, veszélyes időszakáról.

– Ágyúdörgés riasztott bennünket poroszlói kvártélyunkon. Együtt laktunk ott Pásztor Gyuszi barátommal. Mondtam neki, na, végre, megkezdődött... A tüzérségi össztűz a folyami átkelés előkészítésére. Gyuszi rosszkedvű volt, mivelhogy szállásadónk felesége tejfölös túrós csuszát készített vacsorára. Ő meg kifejezetten utálja a tejfölt. Annyira, hogy anyja meg a szomszédasszonyok mindig őt küldték a boltba tejfölért. Tudták, nem nyalakodik bele. Szóval itt is éhkoppon maradt.

A későbbiek során aztán kiderült, hogy Pásztor Gyula borús hangulatának nyomósabb oka is volt. Túlságosan szívére vette Stromfeld lemondását. Attól tartott, hogy nélküle nem győzhet a Vörös Hadsereg.

Erzsébeti munkásfiatalok, iskolai osztálytársak. A Független Ifjak Szervezetének felhívására jelentkeztek a Vörös Hadseregbe. A 29-es vadászokhoz kerültek, itt válogatták ki a szakszolgálatra alkalmasakat. Őket a főhadiszállásra vezényelték híradóknak.

A két barát a tüzérségi tűz alatt a Tisza-partra sietett. A parancsnoki harcállásponton rossz hírt közöltek velük.

– Sajnáljuk, fiúk – mondta a parancsnok –, nem jöhettek velünk, bár nagy szükségünk volna rátok, de parancs jött, hogy vissza kell mennetek.

Az erzsébeti fiúk elszomorodtak. Nagyon szerettek volna részt venni az offenzívában, nem pedig újra „telefonos kisasszony" lenni. De hát a parancs, az parancs.

Néhány óra múlva ismét Gödöllőn voltak. A vezérkarnál felfordulást találtak. Fejetlenség, egymást keresztező utasítások:

– Ugye megmondtam – szólt Pásztor –, Julier nem képes pótolni Stromfeldet.

Aztán távirat jött, hogy Kun Béla érkezik a főhadiszállásra, rendet csinálni. Állítólag tárgyalni akar a székely hadosztály vezető tisztjeivel. Megtörtént. A tárgyalás eredményeként egyesek újra felajánlották szolgálataikat, mások viszont megtagadták.

– Nem tárgyalni kell ezekkel – jutottak közös álláspontra, az erzsébeti fiúk. Ők is felesküdtek a proletárdiktatúrára. Jelöljenek ki megbízható embereket, akik letartóztatják és falhoz állítják őket. Mi is vállaljuk ezt a feladatot.

Nem sokkal az eset után megkapták az áthelyezési parancsot. Századparancsnokuk közölte velük, hogy Vágó Béla hadtestparancsnok megbízható híradókat keres.

Örömmel fogadták a hírt, mert tudták: Vágó Szamuelyhez hasonló eréllyel védi a proletárdiktatúrát. Ceglédi főhadiszállására utaztak. A hadtestparancsnok csak annyit mondott nekik, hogy várják a további parancsokat. Vártak.

Néhány nap múlva Vágó Béla felkereste őket. Szomorú volt és szűkszavú.

Weisinger Mihály

– Elvtársak – mondta – aki Pestre akar jönni, velem jöhet. – Ezzel sarkon fordult, és eltávozott.

Weisinger Mihály ekkor sem hitte el, hogy sulyos a helyzet. – Maradjunk – mondotta –, mert amíg fegyverünk van, remény is van.

Másnap ettől a reménytől is megfosztották őket. Román királyi katonai járőrök vették körül laktanyájukat, géppuskákat állítottak fel, s egy magyar katonatiszt felszólította a vöröskatonákat: tegyék le fegyvereiket!

– Ismertem ezt a tisztet – mondta Weisinger Mihály. – A nevét már elfelejtettem, csak arra emlékszem, hogy olyan németes hangzású volt. Pár nappal a fegyverletétel előtt nálam is puhatolózott, hogy mi tervem a jövőt illetően. Kerek perec megmondtam neki, hogy én áruló nem leszek. Fogságba se akarok esni. Több is kikívánkozott belőlem, hogy a proletárdiktatúra úgyis győzni fog, s akkor leszámolunk majd az árulókkal, de tanácsosabbnak tartottam ezt elhallgatni.

A fegyverletétel éjszakáján a tiszt csicskása titokban felkeresett. Meneküljetek! – mondta. – Kihallgattam a beszélgetését a román királyi tisztekkel, ajánlotta, hogy többeteket állítsanak falhoz.

Éjszaka megszöktünk. Kalandos körülmények között kerültünk haza Pesterzsébetre. Édesanyám elsiratott, mert azt hallotta, hogy fogságba estem.

A rendőrség többször is érdeklődött utánam. Egy ízben még a fehérterror kezdetén majdnem lebuktam. Otthon festegettem egy vöröscsillagos plakátot. Megleptek. A festményre egy csomagolópapirt boritottam.

– Itt lakik Weisinger Mihály, aki vöröskatona volt? – kérdezte a román katonákat vezető rendőr.

– Itt, válaszoltam. – A bátyám ő, sajnos. Sok bajt hozott ránk a csavargója. Már hetek óta nem láttuk. – Olyan meggyőzően szidtam magamat, hogy a rendőrnek eszébe sem jutott személyazonosságomat ellenőrizni.

Az asztalon jegyzék a veterán harcos kitüntetéseiről: Szocialista Hazáért Érdemrendtől a Munka Érdemrendig, sokféle magas kitüntetés szerepel rajta.

Harcban Rakamazért

Fehérre meszelt, kedves, barátságos családi ház Kalocsán, a város szélén. A tisztaszobában kellemes a hűvös. Az asztal mellett fél könyökre támaszkodva, a 78 éves Fónagy Gyula bácsi, a munkásőrség Csupó Imre nevét viselő egységének ma is aktív tagja. Nem mesél, emlékezik, a hatvan évvel ezelőtt történt, a magyar nép történelmét formáló eseményeiről.

Az idős ember életének útja szorosan összefonódott a magyar munkásmozgalommal, hiszen 1914-ben, amikor Debrecenben asztalosinas volt, részt vett az ifjúmunkások Tisza-ellenes tüntetésén. Tizenhét éves korában szabadult, amikor már tombolt az első világháború. Csupán egy évig dolgozhatott, mert 1918 tavaszán már a 39-es közös gyalogezred katonájaként Olaszországban, Doberdónál harcolt. Megsebesült, s Budapesten a Zita kórházban ápolták. Ősz volt már, s a sebesült katonák ki-kiszökdöstek, hogy részt vehessenek a háborúellenes tüntetéseken. Fónagy Gyula érezte, nem lehet máshol a helye, mint a munkástestvérei között. Büszkén viselte az őszirózsás forradalom jelképét, a vörös színű rózsát, s mellette a vörös szalagot.

Decemberben már a Merkur Faárugyár asztalosaként dolgozott, hiszen leszerelték. 1919. március 21-én végre megértette, eljött a munkások társadalma, a proletárdiktatúra. Egy nyár eleji napon a famunkások szakszervezetétől egy elvtárs jött ki, s munkásgyűlést tartott a gyárban.

A beszéd rövid volt és egyértelmű: meg kell védeni a proletár államot. Fónagy Gyula elsőként jelentkezett, s alig két nap múlva már az első vörös zászlóalj katonájaként Molnár Adorján zászlóalj-parancsnoksága alatt megkezdte a kiképzést. Két hét telt el csupán, s a zászlóalj már Salgótarjánba indult.

Emlékezetes volt a cseh intervenciósok elleni ütközet Mészpesnél, ahol erőteljes támadással szorították vissza őket egy folyón túlra. A front megmerevedett, s a zászlóalj katonáit visszarendelték Salgótarjánba, ahol gyors vagonírozással Budapestre szállították őket. Az ellenforradalom erői Dunántúlon, Pesten mozgolódtak. A zászlóalj Tolnamözsön rakodott ki, s két század a Sió torkolatánál a Dunához került. Fónagy Gyula, a Vörös Hadsereg rajparancsnoka, Gerjenbe került rendfenntartónak, míg egy napon parancsot nem kapott, hogy létesítsen kapcsolatot Kalocsán tartózkodó vöröskatonákkal. Akkor látta, amikor biztosított menetben közelítették meg a várost, Szamuely Tibort, sőt, tőle vette át az összeköttetés létesítését igazoló parancsot.

Akárcsak mostani beszélgetésünkkor, hatvan évvel ezelőtt is tombolt a júliusi nyár. Fónagy Gyula ekkor már Tokajnál vett részt a tiszai átkelésen. Július 20-án hajnalban még a hídon keltek át a folyón, elfoglalták Rakamazt, sőt a falun túl egy vasúti töltés védelmében foglaltak tüzelőállást. A román intervenciósok közel voltak. Ágyú- és géppuskatűzzel próbálták megakadályozni a további előnyomulást. A túlerő késztette arra a zászlóalj parancsnokát, hogy az embereket

Fónagy Gyula

visszavonja a falu alá, a töltéstől két kilométerre. Az elképzelés nem volt rossz. Ahogy átjönnek a töltésen a román királyi csapatok, tűz alá veszik őket. A Vörös Hadsereg I. hadtestének éle, amellyel szemben háromszoros túlerő állt, várta a támadást, amely nem is késlekedett.

– Alig derengett a hajnal – emlékezett az idős veterán, – iszonyú tüzérségi tűzzel lőtték állásainkat. Tisztában voltunk vele, hogy az intervenciósok vissza akarnak szorítani bennünket a Tisza másik oldalára, s ezért elkeseredetten harcoltunk. Hajnaltól késő délutánig folyt az ütközet. A szárnyakon az ellenségnek sikerült előrenyomulnia, de Rakamazt képtelen volt bevenni, bár a lőszerünk, tüzérségi lövedékeink fogytán voltak.

– Nagyon jól emlékszem: sokan haltak meg, s még ennél is több volt a sebesült, de tartottuk állásainkat. Szinte megsüketültünk az ágyúdörgésben, a lövedékek sivításában, de tudtuk, meghátrálni nem lehet.

– Ma sem tudom, hogy történt, de estefelé már, amikor az egésznapi fáradtságtól ott, a lövészárok szélén elbóbiskoltam. A csend riasztott fel. Kerestem társaimat, de csak halottakat találtam. A falu felé kúsztam, s ezt az ellenség észrevette. Fergeteges tüzet zúdítottak rám, de szerencsém volt, s a falu első házai már védelmet nyújtottak.

– Hajnalban kaptuk a parancsot a visszavonulásra. Reggel még állt a Tisza hídja, de a román királyi csapatok már azt is tűz alá vették. Átkeltünk a folyón, s nem sokkal később, amikor az állásokba akartunk vonulni, mellénk csapott egy gránát...

Fónagy Gyula Budapesten tért magához a Zita kórházban. Az ellenforradalom rémségeit, a Tanácsköztársaság leverését csak később értette meg, amikor a tüzérségi gránáttól kapott légnyomásból már gyógyulóban volt.

A felszabadulás Kalocsán érte, ahol mozdonyfűtőként dolgozott, s elsőként lépett be a pártba, s 1957-ben alapító tagja lett a munkásőrségnek.

Lőszeresláda vaktölténnyel

A nádas szélén állt. Távcsővel kutatta a környéket. Sehol sem tapasztalt mozgást. Távolról tompa ágyúdörej hallatszott. – Vajon kik támadnak, hogy áll a csata, megütközünk velük? – Ezek a gondolatok foglalkoztatták Szigetközi János vöröskatonát, a debreceni 39-es gyalogezred, illetve az ebből alakult legendás dandár géppuskás szakasz parancsnokát.

Tiszafürednél foglaltak hídfőállást a második román támadás idején. A királyi hadsereg megszegte a fegyverszüneti egyezményt, elfoglalta a Tiszántúlt. A Vörös Hadsereg ellentámadást indított a terület felszabadításáért.

Szigetközi szakaszvezető örömmel fogadta a támadási parancsot. – Most aztán majd megmutatjuk nekik az utat Bukarestbe – fogadkozott. Nem volt kétsége a háború kimenetelét illetően. Egyszer már Vámospércsnél csatázott a román intervenciósokkal. Támadó rajvonalukat nyugodtan ritkította. – Arra már ne lőj, komám – figyelmeztette egyik irányzóját –, mert az ugrott egyet. – A hármasnak (figyelő és tűzvezető) pedig figyelmébe ajánlotta: – a szélső bokorra elkelne még egy sorozat.

Időnként felállt, s az ellenséget lebecsülve sétált egyet a frontvonalon. Persze tudta, hogy ilyen távról kevés a valószínűsége egy telitalálatnak, legfeljebb véletlenül, vagy távcsöves puskával tudnák leszedni.

A huszonegy éves szakaszvezető harcedzett veterán volt. Megjárta az olasz frontot, részt vett a Piave melletti emlékezetes csatában, átvészelte a pergőtüzet, amelyben százada csaknem teljesen megsemmisült. A háromsoros rajvonalban támadó ellenség láttán sem rettent meg. Magabiztosan adta ki a tűzparancsot:

– Csak a közepére lőj, komám, úgy dűl legjobban a rajvonal.

– Ez a mi hatalmunk, ezt a hazát aztán már érdemes igazán védeni – mondogatta társainak.

A front túloldalán álló ellenfelet igazi ellenségnek érezte. Ott, Vámospércsnél is csaknem megtagadta a visszavonulási parancsot, csak beidegződött fegyelme akadályozta meg ebben.

– Miért megyünk hátra? – kérdezte, a küldönctől. Az meg csak a vállát vonogatta. Nem is ütközet volt ez, csak kis csetepaté.

Mindössze négy ember sebesült meg szakaszából. Azokat hátraküldte, hogy ne legye-

Barátok között (A kép bal oldalán Szigetközi János)

Szigetkozi János

nek útban, ha tényleg komolyan gondolták a visszavonulást. Ő embereivel maradni akart, sőt egész századával, mert az időben ideiglenes századparancsnoki tisztséget is betöltött, amíg fölébe nem helyeztek egy tanult tisztet.

– Egyszerűen nem megy a fejembe, hogy miért kell visszavonulni – ismételgette akkoriban. Később, a felvidéki hadjárat megállításakor, a győzelmes hadsereg visszarendelésének hírére még inkább megdöbbent. – Hát nem akarja a kormány megvédeni a proletárhazát? – kérdezte kételyektől kínzottan.

De most, hogy Kun Béla meghirdette: a hitszegőkkel szemben erélyesen kell fellépni, s általános offenzívát indít a Tanácsköztársaság területének megtisztításáért, feltámadt benne a lelkesedés. Azt hallották Lenin megígérte, hogy az Uralból – túlnyomórészt magyarokból álló vöröskatonákat küld Besszarábia irányába. – Most aztán megtáncoltatjuk őket – örvendezett.

Itt, előttük indult támadásba a mindenre elszánt nemzetközi dandár. Ezek aztán nem fognak visszavonulni, de esküszöm, hogy mi sem – tett ekkor nagy szent fogadalmat.

Tiszafürednél, távcsővel a kezében mégis szorongást érzett. Félt. Egy lőszeres rekesz miatt. Vaktöltényeket talált benne. Azt hitte, tévedés. Megnézte a többit is. A lőszerutánpótlás mind ilyenből áll. – Az atyaúristenit a világnak – káromkodta el magát –, eszerint a nemzetközi dandár is ilyet kaphatott.

Ez már árulás. Ez ellen hiábavaló a hősiesség, az elszántság.

S mikor meghallotta a kerékbetört németségű kiabálást „curükk, curükk", már maga sem berzenkedett a visszavonulás gondolata ellen. Szokása ellenére halkan adta ki a parancsot a fegyver szétszedésére, a szerelékek elosztására.

Szigetkozi János 1919 őszén Körmendig bujdosott. Ott egy lakatosmester adott neki munkát.

A felszabadulás után a budapesti Felvonójavító gyár szerkezeti műhelyének művezetője lett. A munkáshatalom fegyveres szolgálatában ma is aktív. A XIII. kerületi parancsnokság munkásőre.

Kézfogás helyett

Zsiga Pál a munkásőrség csongrádi egységének alapító tagja a Tanácsköztársaság vöröskatonája volt. Részt vett sok-sok ütközetben. Harcaiból elevenítünk fel epizódokat.

●

Gabonakereszt tövében guggol. Tagjai ernyedeznek, szemét álom kínozza. Meg-megbillen és egyensúlyát olyankor a karabélya tartja. Felegyenesedni, sétálni volna jó. Nyújtózkodni, csontját ropogtatni. Testhelyzetén mégsem változtathat, parancs tiltja. Kimagasodna a lapos, esőnyomta kévehalmaz mögül, ellenségük célpontjává lenne. Nem tudja hol, merre lapítanak a román királyiak. Csak sejti. Előtte valahol az uradalom kukoricatáblájában. Úgy négy-ötszáz méternyire. Mögötte az akácosban pihennek övéi, a vöröskatonák. Elgyötörten. Álmaikra, életükre vigyáz fiatal társuk, Zsiga Pál. Váratlan támadástól védi, óvja őket, közel két órája már.

Távolabb őrködik Janiga Mihály. Őt régről ismeri. Földiek. Együtt jártak kubikolni, meg sétáltak is egyszer-másszor a csongrádi főutcán. Utoljára május elsején. Erre gondol magában Zsiga meg a jelenre. Szörnyű! Azóta harc szüntelenül. Vér és vér! Kubikgödör helyett golyóvinnyogásokban, szuronyrohamokban állják a sarat. Életet védenek munkáshatalmat. Körülöttük halál ólálkodik. Les rájuk, nyíltan és alattomban. Ilyen a háború! Ember embert öl. Közös sorsúak, kézfogás helyett! Vagy ellenség ellenséget pusztít? Ugyan! Hol itt az ellenség? A román kubikos meg a francia tábornok néger katonája? Ők? Akik vele együtt alig ismerik a teli gyomor kellemes érzését?! Ők volnának azok? Na nem! Még akkor sem, ha ő kezükben lendül a szurony. Áldozatok inkább!

Tegnap három vöröskatonát döfött le egy gyapjashajú néger. Szuronyrohamban. Negyedikre nem lett ideje. Afrikában meg éhen pusztul majd néhány kicsi fiú! Emiatt. Francia urak sem adnak enni „hősi halottak" árváinak.

Dereng. Kelet felől megrepedt a hajnal, vöröses fények szóródnak. Nemsokára kivilágosodik. Jó szemmel máris messzire ellátni. Zsiga Pál összerezzen, visszafogja lélegzetét. Zajt hall. Nyakát előremereszti, kezében a karabély lövésre készen vár. Figyel. Semmi kétség, léptek közelednek. Nem ereszkedett harmat, így hát meg-megreccsen a tarló. A puskaporszáraz gabonatövek. Ott vannak, már látja! A kukoricás mentén. Heten lopakodnak, hosszú libasorban. Kettő közülük géppuskát húz, fakerekeken gurulókat. Tiszt halad elöl, gyűrött szárú sárga csizmában. Meg-megáll, hallgatózik, aztán int a pisztolyos kezével. Olyankor meglódul a menet.

●

Felismerés villan a vöröskatonában. Támadás készül. Érzik túlerejüket, hát végképp nem nyugosznak. Bekerítést terveznek, két tűz közé szorítani az elgyötört századot. Kipusztítani az utolsó emberig. Ezek a kiserdő mögé sompolygnak géppuskáikkal. Hátulról, orvul

Zsiga Pál

tüzet ontani. A kukoricásból meg kitódul a főerő. Szép terv, a túloldalról nézve! Erről már nem annyira. Nem, nem! Hát ezért nem sikerül!

Hej, katonák! Pukkadna meg a királyotok! Ti sohase hallottatok Karcagról, mégis a határában pusztultok. Muszáj! Különben mind itt vesz a sok kubikos meg uradalmi cseléd. Inkább ti, ha már így alakult! Na, tiszt úr! Intsél már és kocogjatok! Gyorsabban, sürget az idő! Úgy! Gyertek, gyertek! Még! Enyje, megint óvatoskodsz! Minek annyira összegörbülni. Attól még széttépnek a szilánkok!

Közelebbről recseg a tarló. Kőhajításnyira érnek a gabonakereszthez, amelynek tövében Zsiga Pál guggol. Tökéletes álcázással, láthatatlanul. Gránátot vesz elő, tekintetével távolságot mér. Fontolgatja, hová, melyik pontra dobja. Úgy határoz, a második géppuskához. A libasor közepébe. Így lesz a leghatásosabb, ottmaradnak valamennyien! Valamennyien...? Talán... Talán mégse! Minek, ha elkerülhető! Csak nehogy amott Janiga beavatkozzon. Idő előtt.

Leteszi a gránátot, karabélyáért nyúl. Hangja elszabadul:

– Állj!

Megtorpannak a támadók, riadtan tekintgetnek. Sejtelmük sincs honnan a hang, melyik búzakereszt mögül. Kavarodás támad. Parancsszavak pattognak, a tiszt ordítozik. Kezével ide-oda hadonászik. Zsiga Pálnak úgy tűnik, magyar szavakat hall. A tiszt előre indul, ámde csak ketten követik. Visszatekint, megfordul és eldörren fegyvere. Földre omlik egy román fiú, hosszan elnyúlva. Másik katona a géppuska mögé ugrik. Terve nem sikerül. Mielőtt megszólalna fegyvere, Janiga karabélyából kiröppen a golyó. Közeli búzakereszt mögül. Zsiga Pál fegyvere is szaporán ismétel. A sárgacsizmás felemeli karját, lő. Janiga karabélya örökre elnémul.

Megritkulnak a támadók is. Csak ketten maradnak harcképesek, a tiszt és bajszos katonája. A tömzsi. Zsiga Pál szüntelenül váltogatja helyét. Továbbhemperedik két-három

kereszttel, és megint lő. Olyan hatást kelt, mintha négy-öt vöröskatona állna sorompóba. Gondolatai egyre kavarognak. Valamit furcsának talál. Úgy tűnt neki, mintha a tiszt értene magyarul. Meglehet. Kipróbálja:

– Fegyvert eldobni, tiszt úr! Engedelmeskedjen! Ha nem, önre lövünk valamennyien! Hallja?!

Megrándul a sárgacsizmás válla, karját magasba emeli. Felegyenesedik a rejtekhelyéből Zsiga, fegyverét előre szegezi. Ismét kiabál, mintha társait figyelmeztetné. Parancsolóan:

– Vigyázzatok! Ha megmozdul valamelyik, tüzeljetek!

Elindul lassan, lépegetve. Körülötte a tarlón már napsugár csillan. Feltartott kézzel várakoznak a foglyul ejtettek, pillantásaikban izzó gyűlölet. Mögöttük sebesült fetreng, szájából vér folydogál. Hörög, nyögdécsel, mondatai darabokra törtek:

– ...megölt... tolmácsa vagyok... ő nem román... neem... hozzánk szökött... a vörösfoglyokat kinozta... a neve... gróf... gróf Petneházy Ármin huszárkapitány!

TIHANYI JÁNOS

MADARÁSZ EMIL

Csihajda

Kilencszáz és tizenkilenc év.
Július 30. déli nap.
Szolnok felé vad-zakatolva
Rohan egy katonavonat.
A gépész mellett áll Csihajda,
A fűtő mellett Csutora.
Vagontetőn áll Tar Mihály és
Géppuskák acélkék sora.

Fent cseh burzsuj diviziók, lent
Délen a szerbek, franciák,
Román királyi gyülevész-had
Szaggatták, tépték a Tiszát.
Bent árulás és gyávaság már
Véres megalkuvásra kész,
Szolnok alatt felállt Csihajda
A négy század vörös tengerész.

Felállott szürke oszlopokban
S vigyázzban hatszáz bolsevik,
Felállt porosan, állt ziláltan
(Fent izzó déli nap hevít),
Felállt a zászlóalj szakácsa
S a szanitéc is ottan állt,
S komor matrózi bőrkabátban
S browninggal ott a zord tanár.

A századokra rátekintve
Kiállt Csihajda; s szólt ekképp:
– Na fiúk, aztán jól felkösse
Mindegyikük a bőrzekét,
A túlsó part már a románé,
A Tisza-híd, az csonka rom,
De hatszáz bolsi, pláne matróz
Az se csekélység, gondolom.

Mert hatszáz matróz, pláne bolsi,
Az, engedelmet, szép erő,
Pláne, ha vig szuronyrohamban
Három irányból lép elő,
Következőleg – támadás! és
Szolnok az két órán belül
Megint vörös s megint magyar lesz.
Igazam van? – Feltétlenül!

Szabad, jó Szolnok városából
A burzsuj rémülten rohan:
Kozéje vágott, mint a mennykő
A végső tengerész roham,
És Szolnok tőterén, amelyet
Sok véres holttetem takar,
Felállt Csihajda s elmorogta:
– Szolnok vörös lett és magyar...

Nézte a hullák néma sorját,
Mellyel telítve volt a tér,
Aztán azt mondta: – Burzsuj áru...
Urak szemétje, itt a bér!
...A tengerészek néma csendben
Mélységes csendben álltak ott.
Mert tudta mind – Szolnok miénk lett.
De a Kommün elbukott.

Kilencszáz és tizenkilenc év.
Július 30. alkonyat.
Szolnok felől a sűrű estben
Szalad egy katonavonat.
Ki tudja merre visz az útja,
Hogy merre fordul s meg hol áll?
Fekete magyar éjszakában
Hová, hová, Csihajda Pál?

Héjjasék foglya

Kesmárki Antal

Ezerkilencszáztizenkilenc: a fiataloknak a Tanácsköztársaság tankönyvekből megismert eseményeit jelenti. Késmárki Antalnak szivárványszerű reményeket, fegyverek dörgését, a falubeli koma halálát, a bukás zűrzavarát, Héjjasék kin-szerszámait.

– Szüleim parasztok voltak. Egy bőséges ebéd nálunk a legszebb mese volt. 1919 januárjában, tizenhét évesen jelentkeztem önként katonának. Aztán megalakult a Vörös Hadsereg. A fronton a kiképzés során politikai tájékoztatást kaptunk, ahol elmondták, hogy megalakult a Tanácsköztársaság és beszéltek Szovjet-Oroszországról. Májusban a váci fronton az intervenciós csehekkel harcoltunk és visszaszorítottuk őket egészen Léváig. Az ottani harcok után visszavezényeltek bennünket Dunapatajra, ahol ellenforradalmi lázadás volt. Levertük őket. Júliusban nagy offenzíva indul a királyi csapatok ellen.

– Itt sebesült meg?

– Igen. Vissza is szállítottak Kecskemétre.

– A Tanácsköztársaság leverését hogyan tudta meg? – eddig ő mesélt, én hallgattam. Most hirtelen indulat váltja fel a csendes beszédet.

– Ott a kórházban Héjjas és Francia Kiss Mihály emberei adták tudtunkra. Délelőtt volt. Feküdtünk a kórteremben és hangzavart hallottunk a folyosóról. Kiáltozás, jajgatás, még lövés is behallatszott. Az ajtó melletti ágyról felkelt egyikünk, hogy kinézzen. Az ajtó csapódott, ő meg szuronnyal a hasában szótlanul csak eldőlt. A kecskeméti Városháza pincéjébe vittek minket. Egész életemben nem hallottam annyi fájdalmas kiáltozást, mint az alatt a néhány hét alatt. Kegyetlen módon megkínoztak. Úgy összevertek, hogy egy-egy ütésnél már nem a helye, hanem az agyam fájt. Az egyik ki akarta szúrni a szemem, de a társa rászólt, hogy még ne. Volt, akinek a sebes lábát bekötözték Vörös Újsággal, majd meggyújtották. Tudod, elvtárs, még elmondani sem lehet, mit kellett akkor kiállnunk – folytatja izzóan fénylő szemmel. – Jelentkeztem is, amikor Francia Kiss Mihályt elfogták, hogy majd én leszek a hóhéra!

Késmárki Antal munkásőr a búcsúzáskor betegágyából nyújt kezet. – Elvtárs! A lövészeten azért még találkozhatunk!

KUTSCH ZOLTÁN

GÁBOR ANDOR

Orgovány

Ez itt az erdő, mely, ha jár a szél,
Megborzad és borzalmakat regél;
Ez itt az erdő, melynek ága mind,
Ha megvágod, vércseppet sirva hint,
Az erdő, melyben, hogyha rezg levél
Nem harmat hull, de vér, de vér, de vér,
Az erdő, mely már nem lesz soha friss,
Mert iszonyodik önmagától is,
S az ága kórságtól marad sovány:
Orgovány!

Valóság-erdő s mégis rém-mese:
Ez Horthy kormányzó gyumolcsose;
Melyet bús éjjel fergeteg ha ráz:
Az ágain száz kísértet bokáz.
Háromszínű kötél mindnek nyakán,
Fent lóg és lendul táncuk, fent a fán,
Uj tánc, amit Kormányzó Úr agyalt
Járják a kecskeméti kormagyart.
Keresztény tánc e csont-tánc, nem pogány:
Orgovány!

Ország-szerint mi embert Horthy olt:
Miklós-nap éjt felküldi mind a föld,
S a holt-ezer megy Kecskemét felé,
Seregszemlére Fővezér elé.
És férfi-nő, – mert nőt is ölt sokat –
Zorögve hozzák eltört csontjukat,
És férfi-nő, az erdő avarán,
A Horthy táncát járja magyarán:
S kórus zeng, mint orditó orgonán:
Orgovány!

Kos-orru, gyilkos-orrú szörnyeteg,
Te alszol? Álom juthat még neked?
Van, mely téged ki nem hány, Horthy, ágy?
Isten, ki téged még aludni hágy?
Hej, ébredj! nézz! és mondd, hogy látsz-e még?
Kérdik, kiknek kiszúrattad szemét.
Tudsz lenni nővel délceg és derék?
Kérdik tőből kiszaggatott herék.
Felszint pöffedsz-e még a vér taván?
Orgovány!

Magasan áll a vér felett a Vár,
Hol téged, gyilkost, gyilkos trónja vár
De árad már a Vár felett a vér,
S a rothadás belőled enni kér.
Halál-vető-Gép, sirhant Borona,
A te fejeden nem lesz korona!
Király-tomjénen nem tágul tüdőd,
Trónon pihenni nem lesz már időd.
A bibor előtt leszel halovány!
Orgovány!

Magyar földön van erdő még, Nagyúr!
S mi ág ott él, feled mind vágyva nyúl!
Az ág ma, mind feléd-görbülve nyől
S menekvés nincs az éhes fák elől!
Nem mink kivánjuk, undok, vesztedet.
A fák kivánják súlyul testedet.
S ha téged tud ágára venni, ó
Magyar fának akkor lesz lenni jó!
Vajon hány életed van, Horthy, hány?
Orgovány!

Gyanús papírok

– Ide nekem! Gyere gyorsan! Vigyázz!
– Majd én viszem, hagyd!
– Ne engedd elvinni!
– Rajta! Futás!
– Góóóóóóóól!...

A győri Kígyó utcai srácok a rongylabdát rúgták a töltés melletti réten. Mint minden vasárnap, ma is a Bercsényi ligetiekkel játszottak. Hol az egyik, hol a másik győzött, de harag sohasem volt közöttük. Ösztönösen összetartottak, hiszen tudták: valamennyien egyformák – külvárosiak, nincstelenek, akiknek bőrfocira nem telik, „glott-gatyások", mezítlábasok...

Ferkó éppen gólt rúgott, amikor Pista, az egyik házbeli, torkaszakadtából elkiáltotta magát:

– Ferkó! Hív a mamád!

A középtermetű, fürge tizenöt éves fiú megtorpant... Egy kicsit szeretett volna még zavartalanul örülni az imént rúgott gólnak, hiszen a bercsényiek már öt nullra vezettek ellenük, de nem lehetett. Ha a mama hívja, tudta: menni kell. Felkapta a partvonal mellé dobott kockás inget, beletörülte csatakosvizes fejét és arcát, aztán a focimérkőzésen felvett lendülettel futásnak eredt a Kígyó utca 13 felé. Talpa alatt porzott a kocsiút. Ferkó szokásához híven, csikónyerítéssel fordult be az utcakapun. Az udvaron senki sem ügyelt rá, hiszen a derékig földbeásott házban lakó nyolc családnak soha, semmije nem volt, csak sok gyereke. Ha egy beszaladt, senki sem vette észre. Ferkóéknak volt a legtöbb gyerekük: tizenhárom. Tizenegy lány és két fiú. Anyja, a mosónő özvegyen nevelte az „orgonasípokat", mert a mindig komor-bús apát még 1913-ban elvitte a betegség...

Ezért sietett haza Ferkó. Tudta: ha a mama üzen, akkor menni kell. A mama ugyanis sohasem üzent hiába. Ha mégis üzent, akkor vagy vizet kellett húzni, vagy elhozni a sok szennyest a jobb módú családoktól, vagy viszszavinni a tiszta, kimosott ruhát. A mama ezt már nem bírta. Éppen elég volt neki mosni a sok gyerekre és másokra. A pénz is nagyon kellett, mert a bátyja, Endre, a tetőfedő munkás dolgozott az ágyúgyárban és két nővére: Mariska és Juliska a Koesthlinben, ő, a kisebb fiú pedig a Vagongyárban. Úgy hívták, melegítő gyerek. A híd-szerelde légfékes patkóprésgépe mellett dolgozott. A hídvázakhoz készítették a 16-os és 20-as szegecseket. Ferkó büszke volt arra, hogy dolgozhat, pénzt kereshet – számíthat már rá is a család; 1918. szeptember 28-tól... Reggel hattól este hatig melegített. Egyetlen szórakozása volt, a vasárnap délutáni foci. Abban zavarták meg.

– Itt vagyok, ragyogok, mint a fekete szurok! – kiáltotta tréfásan a konyhaajtó előtt, de mire a mondókáját befejezte, már összeharapta a száját, mert meglátta édesanyját kisírt szemmel, kétségbeesetten. Körülötte Juliska, Mariska meg a többi gyerek.

– Mi történt!? – kérdezte lihegve.
– Elvitték, édes istenem, elvitték...
– Kit? Kicsodák? Mikor?
– Endrét... a csendőrök... Az előbb volt itt Jani, az mesélte. Éppen a tetőn dolgoztak... még délelőtt... Azért nem jött...

Schlögl Ferenc

Ferkó nem értett a politikához. Amikor Endréék többen voltak és ő odasettenkedett, érdeklődött, csak ezt válaszolták:

– No, lódulj! Mit bámészkodsz itt? Gyerek vagy te még!

Ilyenkor csaknem szétvetette az idegesség. Amióta felnőttnek érezte magát – legalábbis amióta dolgozott –, ez volt számára a legnagyobb sértés. Képtelen volt felfogni, megérteni, hogy „mi a fene titka lehet egy húszévesnek, vagy több húszévesnek?" Endre és barátai ugyanis húszévesek voltak. Együtt jártak a gyárba, a tanfolyamra, a gyűlésekre – ez utóbbiakra persze csak a kommün alatt..

Az elmúlt hetekben azonban csak dolgozni jártak. Gyakran találkoztak, de nem nevettek, elcsendesedtek és sokat suttogtak... Igen, suttogtak a múltkor is. Éppen két hete... Akkor is elkergették Ferkót, de ő megleste őket... Késő este, az udvaron Janival, a barátjával együtt matatott Endre a kamra előtt. A „gyerek" három nappal később csakazértis fényt derített a suttogásra... A favágó tőke alatt szabályos kockakivágást talált. Fölötte friss földet. Lekaparta és egy lemez ládika jött elő – hússzor húszas nagyságú. Ferkónak majd kiugrott a szíve izgalmában. Vajon mi lehet benne? Kiszedte, kinyitotta és legnagyobb meglepetésére papírok lapultak a dobozban. Kézzel írott papírok. Ez állt rajtuk: „Győr városát, de sok munkás is lakja, piros szegfű nyílik minden ablakban"...

Csaknem hangosan felnevetett ezen a gyerekes mókán. Szentül hitte, hogy a fiúk valamilyen iskolába vagy tanfolyamra járnak, írniuk kellett és mivel helyesírási hibát ejtettek, a tanár büntetésből százszor leíratja velük a mondatot... De miért kell ezt elásni? Persze, mert szégyellik, azért rejtegetik. Csak azt nem értette, hogy ezt a mondatot miért nem írták le egy papírra többször, annyiszor, ahányszor kifér rá, és miért kellett csak egyszer leírni, de mindig más papírra ilyen szegény világban, amikor a papír is drága?...

Az ördög bánja – gondolta, aztán visszatette a dobozt a gödörbe, rákaparta a földet és a favágó rönköt is a helyére billentette.

– Mit mondott Jani? Miért vitték el Endrét? – faggatta az anyját.

A mosónő vigasztalanul sírdogálta:

– Azért, mert a gyári portás azt mondta a csendőröknek, hogy gyanús papírokat látott nála...

– Gyanús papírokat...? – kérdezte Ferkó bámészan és ebben a pillanatban minden porcikáján átvillant a kamra előtti matatás, a suttogások... és mint egy üldözött vad a kamrába rohant. Nem a kamra, hanem a farönk miatt. Kíváncsi volt, érintetlen-e, mert azok a cédulák... nem a tanár íratta, hanem ők, csak úgy... és azok a cédulák röpcédulák. Nagy ég! Most mit tegyen?! Világos nappal van, semmit sem tehet. Majd éjszaka előszedi és bedobja a Rábába... Ahogy eltervezte, éjszaka kilosont, kiásta a ládikát, bevitte a kamrába és gyufa mellett kinyitotta. A ládikában két hete még huszonhét cédula volt, ugyanazzal a felírással, most meg öttel több és ezeken a papírokon ez állt: „Munkát, kenyeret, szabadságot, 48 órás munkaidőt!"

Nem. Ezt nem lehet bedobni a Rábába. Ha megtalálják, kifogják, ujjlenyomatot vesznek és Endrét biztosan felakasztják... A dobozt visszatette a mélyedésbe, a rönköt föléje gördítette, és jobb ötlete nem lévén, az egész röpcédulaügyet a véletlenre bízta.

Hajnalban, amikor csörgött a vekker, nagyon fáradt volt. Úgy érezte, ezen az éjszakán tíz évet öregedett...

Még be sem fejezte a mosakodást, zörgettek.

– Kinyitni!

A következő pillanatban két civil ruhás idegen lépett a konyhába és elkísérte Ferkót. A Rákóczi utcába vitték – a rendőrségre. A bútorozatlan szobában egyedül maradt egy nagydarab emberrel.

– Térdre! – üvöltötte a dagadt – Majd te megmondod, hol vannak a ropcédulák!

– Milyen röpcédulák?

– Kuss! Pofa be! Majd ha vért okádsz, bevallod!

– Ne, nem tudok mit bevallani! – kiabálta vissza Ferkó olyan hangosan, hogy maga is meglepődött. Erre a dagadt úgy arcul ütötte, hogy a földre esett. Mind a két kezével az olajos padlóra támaszkodott, de mielőtt felállhatott volna, kezére lépett a pofozóember.

– Ezzel a mancsoddal dugtad el a röpcédulát, igaz?! – üvöltötte... és ekkor Ferkónak eszébe jutott a mondat, amitől mindig feldúhodott: a „gyerek vagy te még!..." De jól jött most ez a gondolat!

– Semmit sem dugtam el, hiszen én még gyerek vagyok – mondta csendben. Erre a dagadt megint arcul ütötte és kiment a teremből. Ferkó egyedül maradt. Nem tudta mitől fázik: a hidegtől, vagy a félelemtől? Szeptember 21-et írtak, 1919-ben.

Este a dagadt visszajött és kilökte az ajtón, ezt kiáltva utána:

– Ne kerülj még egyszer a kezem közé!

Ferkó nem kerülte, igaz hónapokig háborgatták még „röpcédulaügyben", háromszor be is vitték a rendőrségre, de a dagadttal nem találkozott. Hogy Endre sem vallott, az is biztos, mert a farönk alatt a ládika még 1921-ben is ott volt – érintetlenül.

Endrét 1919. november 21-én temették el.

„Tüdő- és mellhártyagyulladásban halt meg" – a rendőrségen.

Ferkó feketelistára került. Ha nagy nehezen munkát kapott, két-három nap után mindenhonnan elbocsátották. Megbízhatatlan volt. Dolgozott városon és falun. Volt kőművesek mellett malterhordó, cipészinas, hónapos, kifutó... Sok száz, sok ezer proletártársával együtt megszenvedett minden fillérért... egészen a felszabadulásig...

Ha valaki örült a békének, a szabadságnak – ő örült. Nem véletlenül fogott fegyvert a munkások hatalmának védelméért 1957. január 17-én. Akkor lett munkásőr és azóta is, hetvennégy évesen is aktív harcos – hű az elvhez, hű a társakhoz. – Becsületes munkás-életéért, a közösségért végzett kiváló munkájáért többször kapott kitüntetést.

A nehéz évek, a sanyarú élet egyik szerény elismerése az az igazolvány, amelyet állandóan magánál hord. A kicsi, piros könyvecskében ez áll:

„...A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának titkársága ...Igazolom, hogy Schlőgl Ferenc a Tanácsköztársasági Emlékérem tulajdonosa. 1959. március 16..."

SINDULÁR ANNA

TASNÁDI VARGA ÉVA

Hűség

– Hogy miért szedek annyi gyógyszert?
Tudod kicsikém, nem az öregkor vonit most belőlem.
Sok minden ártott. Megártott. Mit is tudsz te mindezekről?
– Nekem is volt szerető anyám és apám valamikor,
akik azt mondták: – Jó légy, tisztességes, amíg lélegzel...
...Megártott, hogy ezerkilencszáztizenhétben
Pétervár ostrománál a szabadságért kattogott fegyverem,
aztán megártott, hogy ezerkilencszáztizenkilencben
vöröskatona lettem itthon, majd bírói tisztségem gyakoroltam.
...Megártott, hogy később jogászként annyi büntetlen gyilkosságot láttam,
és a fegyház szalmazsákján tolvajok között az utolsó voltam.
...Megártott, hogy nevem feketelistára került valamennyi gyárban,
ügyvédi diplomámmal selejtes targoncákat vezettem,
és más nevét kölcsön kérve írhattam csak a Népszavában.
...Szerelem... Augusztus... Akkor már kettőnknek kellett az élet, a lakbér,
én pedig loholtam. Mert mindennél drágább volt nekem az az asszony.
...Megártott, hogy bénulás fogta el, bár először még bizakodtunk,
de kicsi lányunkat már húgom nevelte, s ő mindig hazavágyott.
...Megártott, hogy asszonyomat tolókocsiba kellett tennem,
hogy két tárgyalás között rohantam haza, mert olyan nagyon szerettem.
...Megártott a temetés, a „soha többé", és az üresség,
szobánkból kripta lett, én pedig menekültem, amerre vitt a lábam.
Szemem sem rebbent, mikor értem jöttek a gestapósok,
tudtam, ez történik, mivel kommunista jogászt és írót ők halálra ítéltek,

...Megártott, hogy törött bordával hajítottak egy marhavagonba,
aztán Dachau, a „lós", szadista sorbanállások a hóban,
marharépa – krumplikincs – váratlan ütés – és állandó gázfelhő,
ami eltakarta fölöttem még a nyári égbolt parányi csücskét is.
...Villanydrót... őrtorony... de én a földben ástam, mint egy vakondok,
és csíkos rabruhámban szöktem át éjjel a közeli partizán tanyára.
Mit mondjak? Megártott, hogy van még kenyér, becsület, és ígéret,
hogy gépfegyverem ismét kattogott a Fritzek sapkáját célozva.
...Megártott, amikor megláttam a rommá lőtt Budapestet,
a házat, ahol fiatal voltam, a lakást, ahol engem szerettek,
s végül a lányom... olyannak tűnt, mintha először látnám meg az anyját.
– Hogy miért szedek annyi gyógyszert?
Megártott, hogy sérült lélekkel újra dolgoztam, írtam és éltem,
hogy esztelen vád alapján újra csak a börtön szalmazsákján feküdtem.
...Nem tartott sokáig. „– Tévedés! –" mondták, és hidd el,
akkor vált keserűvé a nevetésem.
...Mikor munkásőr lettem, kezemhez simult régi fegyverem érintése,
mert hűségem megmaradt, mert hűségem megőriztem,
és fiatal munkásőröket neveltem én a jövőnek.
Már régen leszereltem. Öregség és szívbaj nem védheti hazánkat...
– Hogy miért szedek annyi gyógyszert?
Néhány évet szeretnék még magamnak, hiszen olyan sokat vesztettem,
te tudod kicsikém egyedül csak rajtam kívül:
hűségem igaz maradt, hűségem igaz hűség volt,
és ahogy neked most elmondtam, az is marad már mindhalálig.

SÓS ZOLTÁN

Ballada a Csendes Bádogosról

Lehetne öntő: rotyogó vasak
morcos dajkája, kormos keverője;
duhaj kovács: üllőket emelő,
szikrákat köpő fémnek felelő,
dacra daccal, bölcs erővel erőre;
lehetne minden vándorló vasas,
ki új-ra éhes, telve tenni-vággyal –
legyen közülük hősöm az okos
eszmékre szomjas, Csendes Bádogos,
ki százhét éve indult egy iszákkal.
Jól tudta: mester itt már nem lehet,
hát búcsút intett céhe ketrecének,
a legényegylet játékainak,
hol szöszmötölő kézmíves-fiak
tettektől tiltva inkább csak beszéltek.

S bizsergetően országút simult
talpa alá a valcoló legénynek.
Hajtották szesznél szédítőbb szeszek:
békés bádogok, makacs lemezek
titkát igérő, villogó remények!
– Ausztriában büszke kupolát,
Berlinben zord meg vidám vízköpőket
mesterkedett a kóbor proletár;
itt domborít, ott tálat cizelál,
lábast adjusztál vagy csöbör-fedőket.
Ezüstbádog, rézbádog, fekete,
fehér, hullámos, sima-bőrű bádog!
Minden városban új fortélyt tanult,
remekeivel együtt alakult,
eszét csiszolták külhoni barátok.
Szegődtek hozzá eszmék, új hitek.
Szakegylet lett otthona-iskolája.
Értelmet nyert a fárasztó robot,

ha vándorútján rácsodálkozott
a szervezkedő proletár világra.
Emberségben, szolidaritásban
gazdagodva, hét évet gyalogolt át.
S követté tette kora igazа
visszatért, hogy a tanyasi haza
eszmélésével kösse össze sorsát.

– És vad csaták a választójogért!
Hej, szakegyletek gőgicsélgetését
félelmetes hangorkánná tevő,
követelő, tömegbe-zárt erő,
méreg: szétvetni urak érverését.
– Törni-zúzni kergett Vérvörös
Csütörtökön a szaktársak halála,
míg gyász-fáklyaként – látta – hogy lobog,
tőből kitépett lámpaoszlopok
helyén a roppant, gáz-táplálta máglya.
Szervezkedés-borton-szervezkedés,
miközben testét kardlap záporozta.
Remények csúcsa: Tanácshatalom,
hogy léket vágott a börtön falon,
ragyog-e fény a Csendes Bádogosra?
Ragyogott. – De már indult ezrede,
nem rettenve a kilátástalantól.
S mikor Tiszába bukott a csata:
mint annyi ezer bús vörös-baka,
lemarad minden emigráns vonatról.

És újra borton. Mert egyszer ütött:
ezentúl folyvást mindig őt ütötték.
Testén beforrhat – hitén nyílt a seb;
hát lett gyanakvóbb, lett még csendesebb,
s csak várta az új diktatúra jöttét.

Nem harci póz vagy hőzöngő beszéd
vezette őt húsz esztendőnyi perben.
Tengődés helyett: munka, s rendre: bér,
s ha munka van, nagyobb darab kenyér:
kis orvény-csaták béklyózott mederben
Egy a tömegből: dolgozott tovább.
Ha terhes lett a megjátszott alázat,
ha követ tépve fojtó gát szakadt,
élen kiált: „Vasas, ne hagyd magad!" –
míg frontra vitte a büntetőszázad!

De átszokott a Csendes Bádogos,
ott, hol fásultak százezre veszett el.
Várta haza, mint édes anyaöl:
a „MI GYÁRUNK", a sziget, az ölbol

S együtt tért meg a Vörös Hadsereggel.

Sablon-szorító ólom delfinekkel
fodrozott, sötét kikötő a rajzpad.
Önállósul a műhely-éjszakában
a szerszám, mit a fények eltakartak.

Lemezvágó nyiszog, csövek tutúlnak,
a présgép dobbant, s nagyott lélegezve
a ventillátor önkedvére pördül
fényt permetez a zengő rézlemezre,

a zenét verő makacs kalapácsra,
a kézre – mitől éppen felrobajlott
egy domborodó fém-köpeny – s a fejre,
mely méricskélve a lemezre hajlott.

Komor rendész rándul az éji zajra,
aztán bólint a bádog-zendülésre:
száz napja cinkos titka már a gyárnak
a bádogosok összeesküvése.

kik vételeztek három lap vörösréz
lemezt – harminc szabad évet megérve –,
s küzdelmüket jelképpé kalapálni:
adták a Csendes Bádogos kezére.

Hegesztőpisztoly füttyös tűje sétál,
nyomában finom, téphetetlen varrat.
Kalapács-nyelvvel harangoz a mellkas:
kondul, idéz, múltakat visszahallat.

Romokból nőtt hazát, tartó hatalmat,
mit annyi munkás szenvedése ácsolt.
száz évnyi hosszú utat, mit a Csendes
Bádogos e szoborig átkopácsolt.

Most alkot. Ma is egy a milliókból.
Csak közvitéz. Csak örökös bizalmi.
Emelték volna: – Szédül a magasban,
mondta – posztja itt igazán hatalmi.

Tizenegy brigád lesi láthatatlan.
Tizenegy brigád. értük mindent vállal.
Kopácsol: kabátráncok rendeződnek,
véső babrál a hetyke kis szakállal,

fényesedik a homlok, minta nélkül
simít az arcon, apróz kalapálva
ahogy a lélek vázlat-rajza diktál,
ahogy álmában rég megkomponálta.

– Kedves szülöttét látta már szoborban:
vörösmárványban, kőben, nemes ércben,
látta: harsánynak, zordnak, bölcs vezérnek.
és látta entellektüel mezében.

Dísz-tribünök felett, zászlós magasban,
hol – Napnak háttal – arc nélkül tekint szét.
– A Csendes Bádogos most szobrot alkot:
a munkás proletár-arcú Leninjét.

•

Áll a szobor a hajógyári parkban.
A hajnal morcos munkását köszönti.
Azok naponta úgy köszönnek vissza:
igaz szobor. Kedvesebb, mint a többi!

Velünk élő, szigorú szemű mester,
ki panyókára vetett nagykabátban,
arcot fürkész, két műhely közt megállva,
mert van még gond a kis és nagy családban.

Mögötte még mállott-falú a műhely.
Ő hunyorog. S mi tudjuk, hogy miért.
Áll a szobor a hajógyári parkban.
Jólérzi magát.

Hazaért.

Tartalom

Előszó / *5*
Méliusz József: Példázat a névtelen elvtársról / *8*
Elvesztett győzelem / *12*
A lánchídi csata tanúja / *16*
Hegedűs Géza: Polgár Szilárd kisgyermekkora / *20*
Fiatal munkás a forradalomban / *22*
„Luxusmunkásból" direktóriumi tag / *26*
Soós Zoltán: Tizenhárom vörös-őrök / *28*
Farkas Béla: A Vörös Hadsereg / *29*
Az osztályharc közkatonája / *30*
A toborzó / *34*
Aki 131 napig harcolt / *38*
Vörösőr helyett vöröskatona lettem / *41*
„Ne legyen se úr, se szolga" / *42*
Szász Menyhért: Vöröskatonák / *43*
Vöröskatonáink / *44*
Tudtuk, jó oldalon állunk / *48*
Tizenhét évesen lettem vöröskatona / *50*
Vészi Endre: Egy öregember arcképéhez / *53*
Lovasfelderítő voltam Kisjenőnél / *54*
Ellenforradalom Muraszombaton / *58*
Rohamistából munkásőr / *62*
Időút / *64*
Főszakácsból futár / *66*
Somlyó Zoltán: Testvérek májusa / *69*
A legszebb május / *70*
Várnai Zseni: Eredj fiam / *73*
Nem magunkat sirattuk / *74*
A 22-es Csepeli Vörösezred katonája / *76*
Egy vöröskatona Jászárokszállásról / *78*

Zelk Zoltán: Miskolc, 1919 / *80*
Gondból és örömből / *82*
Bátor fiúkat kerestek / *84*
A Lenin-fiú / *88*
Futárszolgálatban / *92*
Tizenhárman Kolozsvárról / *96*
Benjámin Ferenc: Ha visszajönne / *99*
Lázadás a Ludovikán / *100*
Fehér zsebkendők a puskacsöveken / *104*
Földet kellett volna osztani / *106*
Híradók Gödöllőről / *110*
Harcban Rakamazért / *112*
Lőszeresláda vaktölténnyel / 114
Kézfogás helyett / 116
Madarász Emil: Csihajda / *119*
Héjjasék foglya / *120*
Gábor Andor: *Orgovány* / *121*
Gyanús papírok / *122*
Tasnádi Varga Éva: Hűség / *126*
Soós Zoltán: Ballada a Csendes Bádogosról / *128*

Keszult a Magyar Tanácskoztársaság 60. évfordulójára.
a Munkásőrség Országos Parancsnoksága
Propaganda es Sajto Osztályanak gondozásában
Szerkesztette. Borzák Lajos és F. Pintér Anna
A boritólapot készitette: Sós László Munkácsy-dijas
A tipográfia Lengyel Zoltán munkaja
Felelős kiadó: Gáti József
Nyomatott a Zrinyi Nyomdában 5000 példányban (78 4654/4)
Felelős vezető: Bolgar Imre vezérigazgato